

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

ПРОЕКТ

**СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ДО 2020 РОКУ**

ХАРКІВ – 2010

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика Харківської області.....	5
РОЗДІЛ 2. Наукове обґрунтування розробки та реалізації стратегії сталого розвитку регіону.....	27
РОЗДІЛ 3. Цілі розвитку Харківської області у світі глобальних і національних проблем	45
РОЗДІЛ 4. Ідентифікація пріоритетних проблем сталого розвитку Харківської області.....	52
РОЗДІЛ 5. Державні пріоритети та погляди громади на проблеми розвитку Харківської області.....	58
РОЗДІЛ 6. SWOT-аналіз проблем і конкурентних переваг Харківської області в сталому розвитку.....	60
РОЗДІЛ 7. Стратегічні та оперативні цілі (пріоритети) сталого розвитку Харківської області до 2020 року.....	74
РОЗДІЛ 8. Формування та розвиток провідних кластерів економіки Харківської області	105
РОЗДІЛ 9. Внутрішньорегіональні диспропорції та подолання депресивності територій Харківської області.....	108
РОЗДІЛ 10. Моделювання та вибір сценарію сталого розвитку Харківської області до 2020 року	113
РОЗДІЛ 11. Механізм реалізації стратегії сталого розвитку Харківської області	117
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА	125
ДОДАТКИ.....	132

ВСТУП

Стратегія сталого розвитку Харківської області розроблена на виконання Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» та рішення сесії Харківської обласної Ради з урахуванням вимог чинного законодавства.

«Стратегія сталого розвитку Харківської області до 2020 року» є правонаступницею «Стратегії соціально-економічного розвитку Харківської області на період до 2011 року» і враховує здобутки таких регіональних програм як: «Програма підвищення рівня та покращання якості життя населення Харківської області на період до 2015 року», «Програма науково-технічного та інноваційного розвитку регіону на період до 2015 року» та інші.

У стратегії враховувані рекомендації ООН, рішення самітів та конференцій цієї світової організації.

При написанні стратегії використовувався як вітчизняний, так і закордонний досвід складання подібних документів.

При розробці стратегії враховувалися як напрацювання вчених та пропозиції фахівців, так і бачення проблем і цілей розвитку регіону його мешканцями та громадськими організаціями.

Стратегія побудована на програмно-цільовому підході до вирішення проблем регіону. При цьому передбачається використання проектно-орієнтованого підходу до формування та реалізації регіональних цільових програм різної спрямованості.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Географічне розташування

Харківська область – одна з 24 адміністративних областей України. Довжина регіону з півночі на південь складає 210 км, із сходу на захід – 225 км. Площа Харківської області – 31,4 тис. кв. км. (5,2% території України). За цим показником регіон посідає 4-е місце в країні, поступаючись лише Одеській, Дніпропетровській та Чернігівській областям.

На сході Харківська область межує з Луганською, на південному сході – з Донецькою, на південному заході – з Дніпропетровською, на заході та північному заході – з Полтавською і Сумською областями України, на півночі та північному сході з Белгородською областю Російської Федерації. Таким чином, регіон є прикордонною територією.

Харківська область має вигідне географічне розташування:

- з'єднує Російську Федерацію з країнами Центральної та Східної Європи;
- через територію області проходять стратегічні автомагістралі: Київ – Харків – Ростов; Москва – Харків – Сімферополь;
- м. Харків – головний вузловий центр залізничного сполучення східної України, що обслуговує шість суміжних областей;
- у місті є міжнародний аеропорт, що приймає пасажирські літаки усіх типів.

Ландшафт

У ландшафтному відношенні територія Харківської області належить до лісостепової (центральні, північні та західні райони) та степової зон (південні та західні райони) лівобережної частини України. Її територія характеризується компактністю, рівнинним рельєфом.

Кліматичні умови

Клімат Харківської області помірно континентальний, його варіація на території регіону незначна. Коливання середньорічної температури відбувається в межах від + 21° С влітку до – 7° С зимою. Середньорічна кількість опадів складає приблизно 540 мм. Ступінь континентальності, що виявляється

в контрастності сезонних метеопоказників, зростає на території області із заходу на схід.

Природно-ресурсний потенціал

Природно-ресурсний потенціал Харківської області складається з мінеральних, водних, земельних, лісових, фауністичних та природно-рекреаційних ресурсів. Регіон за природно-ресурсним потенціалом (4,3% від сумарного в Україні) займає 5-е місце в Україні після Донецької (12,3%), Дніпропетровської (10,9%), Луганської (8,8%) областей та Автономної Республіки Крим (6,0%).

В Харківській області головними природними ресурсами є земельні та мінеральні.

Загальна площа сільськогосподарських земель в регіоні становить 3141,8 тис. га, в тому числі сільськогосподарських угідь – 2423,3 тис. га (77,1% загальної площі земель), ріллі – 1953 тис. га. В межах Харківської області нараховується понад 150 різновидів ґрунтів. Майже половину території регіону займають чорноземи звичайні. Вони охоплюють величезні масиви на схід від м. Харкова, займаючи північно-східну частину території області. Друга, південна половина території Харківської області зайнята чорноземами звичайними і чорноземами слабко- і середньогумусними. В окремих місцях регіону зустрічаються малогумусні чорноземи зі слабкою структурою. Поряд з типовими чорноземами, але на значно меншій площі, під впливом гігроморфних умов, сформувались солонцюваті та лугові чорноземи.

Мінерально-сировинна база Харківської області на 37,6% складається з паливно-енергетичних корисних копалин (газ, нафта, конденсат, кам'яне та буре вугілля), на 50,7% – з сировини для виробництва будівельних матеріалів, решту становить сировина кольорових металів (рудопрояви срібла, родовища германія, розсипні родовища титан-цирконієвих руд), прісні мінеральні підземні води.

Газ природний в регіоні представлено 43 родовищами, сумарні видобувні балансові запаси яких становлять 320,8 млрд м. куб. або 30% запасів України. Перспективні прогностичні ресурси газу в Харківській області складають майже 700 млрд м. куб. Нафта в Харківській області представлена 11 родовищами з балансовими видобувними запасами 5,6 млн т. В регіоні відомі 33 родовища

конденсату з видобувними запасами 11,2 млн т, що складає 13,47% загальноукраїнських запасів.

Поряд з родовищами горючих копалин найважливіше значення для економіки регіону мають родовища твердих корисних копалин. До державного балансу України по Харківській області занесено 187 родовищ 15 видів твердих корисних копалин (вугілля, формувальні та скляні піски, цементна сировина та інші), з яких 71 родовище з 11 видами корисних копалин експлуатується.

Важливу роль серед мінеральних ресурсів регіону відіграють запаси кам'яного вугілля, яке представлене 6 родовищами з промисловими запасами 1987,1 млн т. Буре вугілля в Харківській області представлене одним родовищем із запасами – 390 млн т, яке підготовлене до промислового освоєння.

В регіоні розвідано 3 родовища формувальних пісків (Гусарівське, Вишнівське і Благодатівське) із загальними запасами 211,3 млн т. Два з них розробляються (Гусарівське і Вишнівське) із загальними запасами 125,2 млн т.

Харківська область має добре розвинену сировинну базу промисловості будівельних матеріалів. На її території налічується 150 родовищ корисних копалин, що застосовуються в будівництві, з яких 67 розробляються.

Цементна сировина в регіоні представлена трьома родовищами (Шебелинське, Куп'янське, Великобурлуцьке) із загальними запасами 420,1 тис. куб. Розробляється Шебелинське родовище. Харківська область повністю забезпечена власною сировиною і, крім того, має перспективи для розширення її бази. Аналогічне становище і зі скляною сировиною. Балансом враховано 2 родовища (Новоселівське та Берестовеньківське), з яких розробляється Новоселівське із запасами 27,9 млн т, що повністю забезпечує потреби області і більшості заводів України у виробництві скляної продукції. Існують можливості й для подальшого розвитку цієї сировинної бази.

Демографічна ситуація

На 1 січня 2010 р. наявне населення Харківської області становило 2769,1 тис. осіб, з якого 79,96% складало міське і 20,04% – сільське населення.

В *табл. 1.1* наведено природний рух населення по містах та районах Харківської області в 2002 – 2009 рр.

Таблиця 1.1

Природний рух населення по містах та районах в 2002–2009 рр.

Адміністративні одиниці	Кількість народжених		Кількість померлих		Природний приріст, скорочення (-)	
	2009р.	2002р.	2009р.	2002р.	2009р.	2002р.
На 1000 жителів						
<i>міста</i>						
м.Харків	9,2	6,5	12,2	13,0	-3	-6,4
м.Ізюм	8,9	7,7	16,3	16,8	-7,4	-9,2
<i>міськради</i>						
Куп'янська	10,4	8,3	16,4	17,7	-6	-9,4
Лозівська	10,5	7,8	14,4	14,0	-3,9	-6,2
Люботинська	10,6	6,8	21,6	21,6	-11	-14,7
Первомайська	10,6	7,0	14,3	13,5	-3,7	-6,4
Чугуївська	11,1	7,5	16,2	14,5	-5,1	-7,1
<i>райони</i>						
Балаклійський	10	7,6	18,6	18,1	-8,6	-10,5
Барвінківський	11,8	8,3	18,8	20,3	-7	-12,0
Близнюківський	10,7	8,1	17,5	21,4	-6,8	-13,3
Богодухівський	10,5	7,5	20,1	20,9	-9,6	-13,4
Борівський	10,2	8,8	20,9	22,0	-10,7	-13,3
Валківський	10,2	7,1	21,2	23,0	-11	-15,9
Великобуралуцький	10,3	8,4	18,4	21,3	-8,1	-12,9
Вовчанський	9,9	7,8	22,3	22,1	-12,4	-14,3
Дворічанський	11,1	7,4	20,6	21,0	-9,5	-13,6
Дергачівський	10,7	7,7	18,5	18,8	-7,8	-11,0
Зачепилівський	11	8,0	18,8	20,2	-7,8	-12,1
Зміївський	10,2	7,2	19,6	17,8	-9,4	-10,6
Золочівський	11,5	7,1	22,7	22,3	-11,2	-15,2
Ізюмський	10,1	8,4	26,4	25,6	-16,3	-17,2
Кегичівський	11,8	9,5	17,7	17,5	-5,9	-8,0
Коломацький	9,6	7,3	21,5	26,4	-11,9	-19,1
Красноградський	10,5	8,3	17,8	17,9	-7,3	-9,7
Краснокутський	9,9	7,7	20,4	22,4	-10,5	-14,7
Куп'янський	10	7,3	20,9	20,9	-10,9	-13,6
Лозівський	10,3	8,2	17,9	18,0	-7,6	-9,8
Нововодолазький	10,5	7,9	22	21,4	-11,5	-13,5
Первомайський	9,9	7,2	25,2	19,7	-15,3	-12,5
Печенізький	7,9	6,4	21,9	21,3	-14	-14,8
Сахновщинський	11,8	8,3	18,5	18,3	-6,7	-10,0
Харківський	10,5	7,1	17,5	18,3	-7	-11,2
Чугуївський	10,1	7,7	19,7	18,1	-9,6	-10,5
Шевченківський	11,4	9,4	18,1	18,8	-6,7	-9,4

Незважаючи на загальну позитивну тенденцію щодо зміни кількості народжених та померлих, по всіх містах та районах Харківського регіону спостерігається природне скорочення населення. Найбільше скорочення населення спостерігається у сільській місцевості, а також у м. Ізюмі та м. Люботині, та в Ізюмському районі.

Адміністративно-територіальний поділ

До складу Харківської області станом на 1 січня 2010 р. входили 27 адміністративних районів, 17 міст, у тому числі 7 обласного значення (Харків, Ізюм, Куп'янськ, Лозова, Люботин, Первомайський, Чугуїв), 61 селище міського типу, 381 сільська рада, 1681 сільський населений пункт.

Місце кожного адміністративного району регіону по деяким показникам представлено в *табл. 1.2*.

Найбільші за площею Балаклійський, Вовчанський, Ізюмський, Лозівський та Харківський райони. За чисельність та щільністю населення значно переважає інші райони м. Харків та Харківський район. Серед найбільш розвинених промислових районів регіону виділяються Балаклійський і Дергачівський, а також міста обласного значення Чугуїв, Куп'янськ та Ізюм. Майже 80% населення Харківської області мешкає у містах. До районів Харківської області з переважно міським населенням входять: Балаклійський (62,6%), Вовчанський (58,1%), Дергачівський (71,1%), Печенізький (51,9%) та Чугуївський (58%) райони.

Особливості соціально-економічного розвитку в вигідному географічному положенні та наявному природно-ресурсному потенціалі сприяють прискореному соціально-економічному розвитку Харківської області, внаслідок чого вона займає важливе місце в економіці України (*табл. 1.3*).

В *табл. 1.4* наведено динаміку соціально-економічного розвитку Харківської області в 2000 – 2009 рр.

Слід відзначити позитивну тенденцію таких важливих показників як збільшення валового регіонального продукту, обсягів реалізованих промислової продукції та послуг, а також збільшення середньомісячної номінальної заробітної плати працівників та зменшення рівня зареєстрованого безробіття. Проте існує стійка негативна тенденція до зниження обсягів реалізації продукції сільського господарства, а також обсягів інвестицій в основний капітал. Знижуються обсяги як імпорту, так і експорту товарів та послуг. Відбувається природне скорочення чисельності населення.

Таблиця 1.2

Адміністративні райони Харківської області на 1 січня 2010 р.

Адміністративні одиниці	Територія			Чисельність населення				Щільність населення		Обсяг реалізованих послуг			Обсяг промислового виробництва			Вартість продукції рослинництва та тваринництва, реалізованої за всіма каналами				Розарібний товарообіг			Середньомісячна заробітна плата працівників			
	км. кв.	рант	питома вага, %	осіб	рант	міське, %	сільське, %	осіб на 1 км. кв.	рант	ман грн	рант	питома вага, %	ман грн	рант	ман грн	питома вага, %	ман грн	рант	ман грн	питома вага, %	ман грн	рант	ман грн	рант	грн	ман грн
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24			
Усього по області	31419		100	2769089				88		101699		100	40255,2		100	4219,8		100	15976,1		100					
міста:																										
м. Харків	306	1	0,97	1452256	1	100,0	-	4746	1	9318,8	1	91,63	22080	1	54,9	297,3	1	7,04	13586,1	1	85,04	1893	2			
м. Ізюм	40,8	2	0,13	52821	4	100,0	-	1295	5	43,4	3	0,43	585,5	3	1,5				176,2	3	1,1	1328	6			
м. Куп'янськ	33,4	3	0,11	58728	3	100,0	-	1758	4	82,1	2	0,81	474,6	4	1,2				146	4	0,91	1931	1			
м. Лозова	18,1	6	0,06	68737	2	97,4	2,6	3798	2	32,2	4	0,32	612,2	2	1,5				254,1	2	1,59	1662	4			
м. Люботин	31,1	4	0,1	24610	7	88,8	11,2	791	7	9,9	7	0,1	92,9	5	0,2				22,8	7	0,14	1747	3			
м. Первомайський	30,8	5	0,1	31302	6	98,7	1,3	1016	6	19,8	6	0,19	90	6	0,2				92,8	5	0,58	1305	7			
м. Чугуїв	12,8	7	0,04	33379	5	97,5	2,5	2608	3	26,6	5	0,42	78,6	7	0,2				73	6	0,46	1441	5			
райони																										
Балаклійський	1986,5	1	6,32	84998	3	62,6	37,4	43	5	42,7	2	0,42	4820,2	2	12	383,6	1	9,09	145,7	3	0,91	2177	2			
Барвінківський	1364,5	8	4,34	25270	15	41,0	59,0	19	22,5	9,5	11	0,09	*	*	*	85,5	23	2,03	24	13	0,15	1294	23			
Близнюківський	1380	6	4,39	21148	20	19,0	81,0	15	25	8	13	0,08	*	*	*	85,6	22	2,03	16,1	16	0,1	1232	25			
Богодухівський	1160,3	14	3,69	40676	8	47,7	52,3	35	7	5,2	19	0,05	121,3	8	0,3	104,9	20	2,49	51,4	7	0,32	1303	21			

Закінчення табл. 1.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Борівський	875,3	23	2,79	18101	23	33,0	67,0	21	19	8,2	12	0,08	24,9	11	0,1	75,1	24	1,78	7,9	24	0,05	1357	15
Валківський	1010,5	18	3,22	32869	10	44,4	55,6	33	8	18,2	4	0,18	6,2	13	0	117,7	16	2,79	30	12	0,19	1350	16
Великобур- луцький	1220,8	10	3,89	23955	16	26,3	73,7	20	21	3,2	23	0,03	*		*	148,5	11	3,52	42,8	9	0,27	1380	13
Вовчанський	1888,6	2	6,01	49125	5	58,1	41,9	26	13	12,2	6	0,12	406,1	6	1	178,6	7	4,23	65,8	6	0,41	1460	10
Дворічан- ський	1112,4	16	3,54	18868	22	20,6	79,4	17	24	23,4	3	0,23	2,4	14	0	86	21	2,04	15,1	19	0,09	1298	22
Дергачівський	900,1	22	2,86	95019	2	71,1	28,9	106	2	1,5	25	0,01	1285,5	4	3,2	133,5	14	3,16	165,7	2	1,04	1641	4
Зачепилів- ський	794	24	2,53	16299	25	23,6	76,4	21	19	11,8	7	0,12	*		*	54,2	25	1,28	17,3	15	0,11	1308	19,5
Зміївський	1364,7	7	4,34	73522	4	46,3	53,7	54	3	5,9	18	0,06	1936,2	3	4,8	146,6	12	3,47	107	5	0,67	1931	3
Золочівський	968,6	21	3,08	28290	13	33,1	66,9	29	10	6,9	15,5	0,07	*		*	167,4	8	3,97	11	23	0,07	1308	19,5
Ізюмський	1553,5	3	4,94	18908	21	-	100,0	12	27	0,06	27	0	*		*	149,5	10	3,54	13,6	22	0,09	1448	11
Кегичівський	782,5	25	2,49	21867	18	41,7	58,3	28	11,5	2,6	24	0,03	59,4	10	0,1	300,7	2	7,13	14,9	20	0,09	1547	6
Коломацький	329,5	27	1,05	7783	27	42,5	57,5	24	14	4,4	20	0,04	*		*	28,8	27	0,68	6,9	25	0,04	1179	27
Красноград- ський	985,1	19	3,14	46081	7	46,7	53,3	47	4	11,2	9	0,11	100,4	9	0,2	225,3	4	5,34	138,2	4	0,87	2371	1
Краснокут- ський	1040,8	17	3,31	29609	12	31,2	68,8	28	11,5	6,9	15,5	0,07	*		*	113,9	17	2,7	34,1	11	0,21	1325	17
Куп'янський	1280,3	9	4,07	26309	14	-	100,0	21	19	10,7	10	0,11	*		*	149,7	9	3,55	14,6	21	0,09	1189	26
Лозівський	1403,5	4	4,47	30950	11	34,8	65,2	22	16,5	3,3	22	0,03	21,2	12	0,1	207,8	6	4,93	15,5	18	0,1	1365	14
Нововодо- лазький	1182,7	12	3,76	35339	9	35,8	64,2	30	9	11,5	8	0,11	172,2	7	0,4	119,5	15	2,83	35,5	10	0,22	1412	12
Первомай- ський	1194,5	11	3,8	17248	24	-	100,0	14	26	0,57	26	0,01	*		*	106,6	19	2,53	4,3	27	0,03	1566	5
Печенізький	467,5	26	1,49	10686	26	51,9	48,1	23	15	3,5	21	0,03	*		*	33,1	26	0,78	6,4	26	0,04	1236	24
Сахновщин- ський	1169,9	13	3,72	22764	17	34,0	66,0	19	22,5	12,5	5	0,12	*		*	138,4	13	3,28	16	17	0,1	1312	18
Харківський	1403,4	5	4,47	182986	1	66,5	33,5	130	1	292,8	1	2,88	5699,9	1	14,2	259,9	3	6,16	507,3	1	3,18	1523	7
Чугуївський	1148,6	15	3,66	47246	6	58,0	42,0	41	6	6,7	17	0,07	1271,9	5	3,2	208,8	5	4,95	48,8	8	0,31	1516	8
Шевченків- ський	977,4	20	3,11	21340	19	33,3	66,7	22	16,5	7,4	14	0,07	*		*	113,3	18	2,68	17,8	14	0,11	1470	9

• Інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику»»

Таблиця 1.3

Харківська область у масштабі України в 2009 р.

Показники	Україна	Харківська область	Питома вага, %	Місце в Україні
Територія, тис. км ²	603,5	31,4	5,20	4
Чисельність наявного населення на 1 січня 2010 р., тис. осіб	45962,9	2769,1	6,02	4
Середньомісячна заробітна плата, грн	1906	1804		8
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млн грн*	948056	59389	6,26	4
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (у фактичних цінах), грн*	20495	21294		6
Обсяг реалізованої промислової продукції, робіт, послуг (у фактичних цінах), млн грн*	916618,3	43170	4,71	6
Продукція сільського господарства (у порівнянних цінах), млн грн	102093	4980	4,87	6
Роздрібний товарообіг підприємств, млн грн	230955,3	15976,1	6,91	4
Обсяги експорту товарів, млн дол. США	39695,7	1307,1	3,29	8
Обсяги імпорту товарів, млн дол. США	45433,1	1451,0	3,19	7
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	40026,8	2054,7	5,13	3

* – на 1 січня 2009 р.

Таблиця 1.4

Динаміка соціально-економічного розвитку Харківської області в 2000 – 2009 рр.

Показники	Рік		Темпи зміни, %
	2000	2009	
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млн грн	8271	59389*	718,04
у розрахунку на одну особу, грн	2799	21294*	760,77
Обсяг реалізованої промислової продукції (у фактичних цінах), млн грн	8640,1	44611,35	516,33
Продукція сільського господарства (у порівнянних цінах 2005 р.), млн грн	4310	4979,6	115,54
Інвестиції в основний капітал (у фактичних цінах), млн грн	1372,6	8315,0	605,78
Роздрібний товарообіг (у фактичних цінах), млн грн	2031,3	15976,1	786,50
Обсяг реалізованих послуг (у фактичних цінах), млн грн ⁹	1582,3	9138,7	577,56
Експорт товарів, млн дол. США	315,3	1307,2	414,59
Експорт послуг, млн дол. США	24,6	204,6	831,71
Імпорт товарів, млн дол. США	450,5	1451	322,09
Імпорт послуг, млн дол. США	5,1	376,5	7382,35
Кількість постійного населення (на кінець року), тис. осіб	2921,8	2753,5	94,24
Природний приріст, скорочення (–) населення, тис. осіб	–28,5	–15,3	53,68
Рівень зареєстрованого безробіття, відсотків	3,5	1,8	51,43
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн	230	1804	784,35

* – на 1 січня 2009 р.

Харківська область – великий промисловий центр України, в якому представлені практично всі види економічної діяльності. За 2000–2008рр. обсяг промислового виробництва в області збільшився в 2,1 р. У 2009р. наслідком фінансової та економічної кризи стало скорочення обсягів виробництва проти попереднього року на 20,3%. У добувній промисловості падіння обсягів продукції становило 0,5%, переробній – 23,3%, виробництві та розподіленні електроенергії, газу, води – 14,8%.

На *рис. 1.1* наведено структуру промислового виробництва в Харківській області у 2001 – 2009 рр.

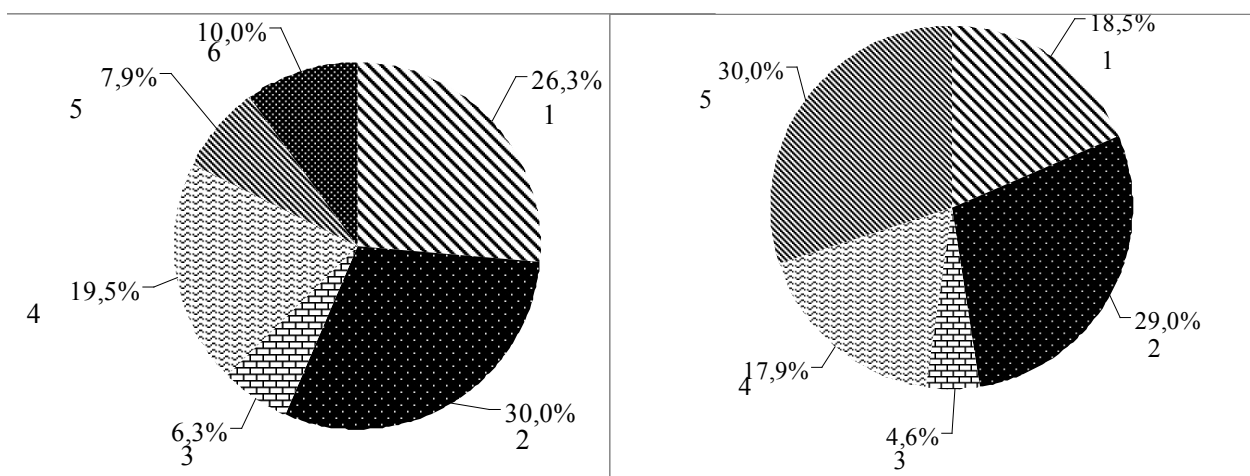


Рис. 1.1. Структура промислового виробництва в Харківській області у 2001 р. та 2009 р.:

1 – машинобудування; 2 – харчова промисловість; 3 – хімічна та нафтохімічна промисловість; 4 – виробництво та розподілення електроенергії, газу та води; 5 – добувна промисловість; 6 – інше виробництво

Структура промислового виробництва в 2009 р. порівняно з 2001 р. змінилась за рахунок скорочення частки машинобудування – на 7,8%, добувної та хімічної промисловості – на 1,7% та зростання іншого виробництва – на 20%. В структурі промислового виробництва регіону переважають харчова промисловість, машинобудування й металообробка, а також виробництво коксу, хімічна та нафтохімічна промисловість.

Сільське господарство

Харківська область – одна з трьох найбільших областей України за площею сільськогосподарських угідь (2419 тис. га) – на перспективу до 2030 р., вірогідно залучатиме в АПК 77% своєї території (*табл. 1.5*).

Таблиця 1.5

Сільськогосподарське освоєння території Харківської області

Районний поділ	Територія		Сільськогосподарські угіддя		Освоєння території, %
	кв. км	%	тис. га	%	
Область всього	31418,5	100,0	2419,1	100,0	77,0
Лісостеп	6840,4	21,8	515,3	21,3	75,3
Приміська зона	7328,8	23,3	496,9	20,5	67,8
Степ	17249,3	54,9	1406,9	58,2	81,6

У лісостеповій частині області в сільському господарстві буде використано біля 75% території, зокрема у приміській – 68%, в степовій – 81,5%. До приміської зони віднесено Харківський, Чугуївський, Нововодолазький, Зміївський, Дергачівський та Валківський райони. Проте тривалий час приміським залишатиметься виключно Харківський район. До лісостепової зони крім того будуть належати Печенізький, Краснокутський, Красноградський, Коломацький, Золочівський, Вовчанський та Богодухівський райони. Ця частина області має переваги розміщення й природнокліматичних ресурсів, що позначатиметься на їх розвитку.

В табл. 1.6 наведено валову продукцію сільського господарства та її основні складові в Харківській області в 1990 – 2008 рр.

Таблиця 1.6

Валова продукція сільського господарства в Харківській області в 1990 – 2008 рр.

Показники	Рік								
	1990			2000			2008		
	млн грн	місце в Україні	питома вага, %	млн грн	місце в Україні	питома вага, %	млн грн	місце в Україні	питома вага, %
Валова продукція сільського господарства	7762,9	3	5,3	4310,0	3	5,5	5612,2	6	5,4
Валова продукція тваринництва	4260,4	5	5,4	1687,5	6	4,9	1738,9	8	4,4
Валова продукція рослинництва	3502,5	3	5,3	2622,5	3	6,0	3873,3	4	6,0

Зниження обсягів валової продукції сільського господарства в Харківській області з 7762,9 млн грн до 5612,2 млн грн у 1990 р. та 2008 р. відповідно, відбувається в наслідок загального погіршення стану сільського господарства в Україні, про що свідчить збереження питомої ваги регіону в цій галузі. Проте поступово втрачається позиція Харківської області у порівнянні з іншими регіонами України, а саме регіон за цим показником у 1990 р. займав 3-є місце проти 6-го у 2008 р. Найбільші негативні зміни відбуваються у тваринництві Харківської області, що вплинуло на загальний розвиток сільського господарства регіону. Обсяги валової продукції тваринництва Харківської області в 1990 – 2008 рр. скоротилися більш ніж на 40%, проти підвищення обсягів валової продукції рослинництва майже на 10%.

В *табл. 1.7 – 1.8* наведено обсяги реалізації зернових культур сільськогосподарськими підприємствами по районах Харківської області в 2000 – 2009 роках.

Згідно з даними в *табл. 1.7* в 2009 р. на останньому місці за чисельністю великої рогатої худоби знаходиться Коломацький район, а за чисельністю корів – Зачепилівський район.

Згідно з даними в *табл. 1.8* на останніх місцях за чисельністю свиней в 2009 р. знаходяться Ізюмський, Зміївський та Дворічанський райони. Найменша чисельність овець та кіз в 2009 р. в Ізюмському та Нововодолазькому районах, а найменша чисельність птиці у Красноградському районі.

В *табл. 1.9* наведено обсяги реалізації молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами по районах Харківської області в 2000 – 2009 роках.

Найбільше скорочення обсягів реалізації молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами у 2009 році у порівнянні з 1990 роком спостерігається в Коломацькому районі.

Транспорт

Всіма видами транспорту області за 2009р. перевезено (відправлено) 57,8 млн т. вантажів, 617,3 млн пасажирів. В останні роки призупинено падіння обсягів вантажних і пасажирських перевезень, але ці обсяги ще значно нижче рівня 1990р. (по вантажних перевезеннях – майже у п'ять разів, по пасажирських – у два рази).

Таблиця 1.7
Чисельність великої рогатої худоби у сільськогосподарських підприємствах по районах Харківської області у 1990 – 2009 рр.

Адміністративні одиниці	Чисельність великої рогатої худоби						Чисельність корів					
	1990 р.		2000 р.		2009 р.		1990 р.		2000 р.		2009 р.	
	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг
Усього по області	1203,8		338,4		101,4		371,9		133,4		40	
м. Харків	1		0,1		0		0		0		0	
райони області												
Балаклійський	70,6	1	17,4	3	4,4	11	21	2	6,7	5	1,6	12
Барвінківський	44,4	14	6,9	24	1,2	22	14,3	12	3,5	23	0,6	22
Близнюківський	58,8	5	15,6	7	2,9	18	18,7	5	7	3	1,3	16
Богодухівський	49,5	10	15,6	7	4,8	8	14,9	9	6,8	4	1,8	8
Борівський	40,8	17	12,3	16	2	20	11,3	19	4,7	15	0,7	20
Валківський	33,9	22	16,8	4	5,3	5	11,2	20	5,9	9	2	5
Великобурлуцький	54,6	7	22,8	1	4,5	10	16,4	6	9	1	1,8	8
Вовчанський	61,9	2	15,6	7	4,3	12	19,5	3	6,6	6	1,8	8
Дворічанський	47,1	13	15,8	6	4,9	7	14,2	13	6,6	6	1,9	6
Дергачівський	27	25	8,9	22	2,4	19	10,7	22	3,9	19	1,2	18
Зачепилівський	36	20	7,7	23	0,7	26	10,1	24	3,1	24	0,3	24
Зміївський	34,2	21	12,4	15	5	6	13,3	16	5	13	1,9	6
Золочівський	48,5	11	11,9	18	4	13	14,6	10	4,6	16	1,3	16
Ізюмський	43,7	15	14	12	6,7	4	14,4	11	5,7	11	2,8	3
Кегичівський	32,2	24	12,1	17	7,8	2	10,4	23	4,6	16	2,9	2
Коломацький	15,2	27	2,8	27	0,1	27	3,5	27	1,2	26	0	27
Красноградський	39,6	19	15,5	10	10	1	12,3	18	5,2	12	4,1	1
Краснокутський	33,4	23	4,6	25	1	24	9	25	1,9	25	0,3	24
Куп'янський	52,2	8	12,9	14	4,8	8	14	14	4,9	14	1,8	8
Лозівський	61,8	3	15,2	11	1,1	23	19,1	4	6,2	8	0,5	23
Новодолазький	47,2	12	16,1	5	3,2	16	14	14	5,9	9	1,1	19
Первомайський	57,2	6	9,4	21	0,8	25	16,3	7	3,6	22	0,3	24
Печенізький	15,9	26	3	26	1,6	21	6,1	26	1	27	0,7	20
Сахновщинський	52,1	9	9,6	20	4	13	15,9	8	3,9	19	1,5	14
Харківський	60,9	4	18,7	2	4	13	22,3	1	7,7	2	1,6	12
Чугуївський	40	18	13,1	13	6,9	3	11,1	21	3,8	21	2,8	3
Шевченківський	40,9	16	11,6	19	3	17	12,5	17	4,4	18	1,4	15

Таблиця 1.8
Чисельність тварин та птиці у сільськогосподарських підприємствах по районах Харківської області в 1990 – 2009 рр.

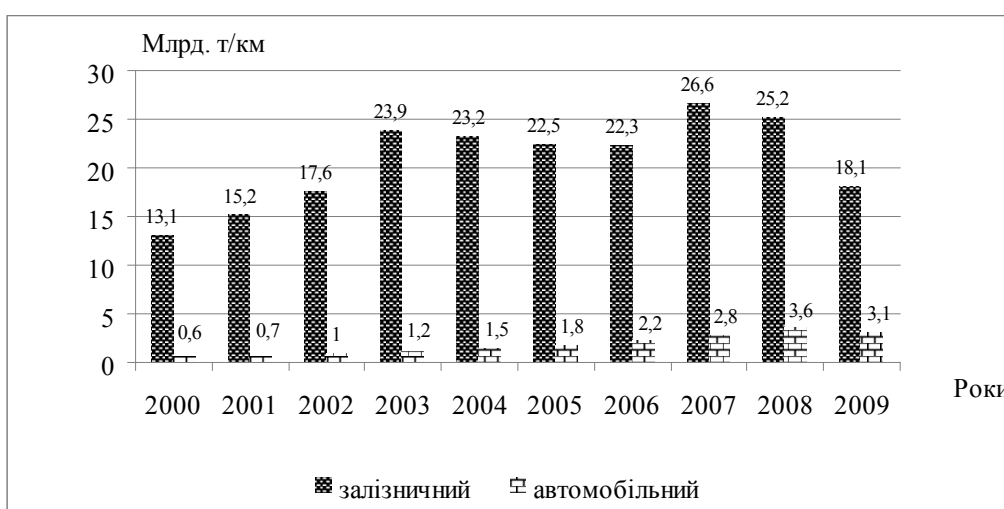
Адміністративні одиниці	Чисельність свиней						Чисельність овець та кіз						Чисельність птиці всіх видів					
	1990 р.		2000 р.		2009 р.		1990 р.		2000 р.		2009 р.		1990 р.		2000 р.		2009 р.	
	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг	тис. голів	ранг
Усього по області	895,2		163,2		134,6		257,2		14,2		10,9		9748,7		1615,4		4259,6	
м. Харків	1,6		0,2		0,5		0		0		0		0,4		0		0,1	
райони області																		
Бакалійський	38,7	8	3,6	13	4,6	6	22	2	0,3	7	0,2	11	1469,6	3	417,2	1	1087,3	2
Барвінківський	36,4	10	2,8	16	1,9	16	55,6	1	8,5	1	1,9	2	36,2	25	0,3	21	-	-
Близноківський	47,9	5	4,4	11	3,3	10	15,9	4	0,2	8	0,6	6	208,6	13	0,1	24	-	-
Богодухівський	32,8	13	3,9	12	2,1	15	3,6	18	0	17	0,2	11	240,8	12	4,6	12	0,9	12
Борівський	32,6	15	2	23	0,8	23	10,3	11	0,8	3	-	-	67,3	19	0,7	18	-	-
Валківський	16,3	22	5,4	8	2,4	13	0	20	0	17	0,1	14	414,8	7	0,1	24	-	-
Великобурлуцький	33,4	12	5,3	9	2,8	12	10,9	9	0,2	8	0,1	14	67	20	2,4	15	-	-
Вовчанський	34,5	11	6	4	3,7	8	15,5	6	1,5	2	1,1	3	504,2	6	3	14	-	-
Дворічанський	32,7	14	2,2	20	0,4	24	10	12	-	-	-	-	77,1	18	2,2	16	-	-
Дергачівський	7	25	2,6	18	2,4	13	-	17	0	17	0,1	14	1614,4	2	130,4	5	987,6	3
Зачепилівський	23,7	19	2,2	20	1,8	17	8,7	15	0,6	5	-	-	63	22	0,5	20	-	-
Зміївський	7	25	2,7	17	0,4	24	-	24	0	17	3,1	1	649,7	4	78,7	7	82,1	7
Золочівський	18,8	21	3,2	14	1,7	18	-	18	0,1	10	0,3	8	570	5	0,3	21	3,9	10
Ізюмський	36,5	9	1,5	24	0,4	24	15,7	5	0,8	3	0	19	80,7	17	81,5	6	-	-
Кегичівський	39	7	5,3	9	8,8	3	7,6	16	0,1	10	0,1	14	63,7	21	18	11	-	-
Коломацький	12,4	24	1,1	26	1,6	19	0,5	19	-	-	-	-	3,9	27	0	26	-	-
Красноградський	29,8	16	9,9	2	8,6	4	9,4	13	0,6	5	0,1	14	112,9	15	26,3	10	0	14
Краснокутський	26	18	2,2	20	3,7	8	7,1	17	0,1	10	0	19	107,9	16	27	9	1,3	11
Куп'янський	40,6	6	2,3	19	12	2	17,2	3	0	17	0,7	5	337,3	10	3,5	13	37,2	8
Лозівський	50,6	3	5,6	7	4,2	7	15,1	7	0,1	10	0,3	8	58,5	24	-	5,3	9	-
Нововодолазький	21,5	20	6,2	3	1,2	20	0	20	0	17	0	19	343	9	187,7	3	322,4	4
Первомайський	48,6	4	5,9	5	1	22	12,5	8	0,1	10	0,6	6	206,6	14	1,2	17	0,3	13
Печенізький	0,6	27	0,1	27	-	-	-	-	-	-	-	-	7,1	26	0,7	18	-	-
Сахновщинський	54,3	2	5,7	6	6,9	5	10,4	10	0,1	10	0,3	8	59,4	23	0,2	23	-	-
Харківський	14,1	23	3,2	14	3,2	11	-	-	-	-	0,9	4	1779,5	1	387,9	2	1352,2	1
Чугуївський	114,3	1	66,4	1	53,1	1	0	20	-	-	-	-	254	11	185,1	4	156,5	6
Шевченківський	29,4	17	1,3	25	1,1	21	9,2	14	0,1	10	0,2	11	349,9	8	55,8	8	222,5	5

Таблиця 1.9

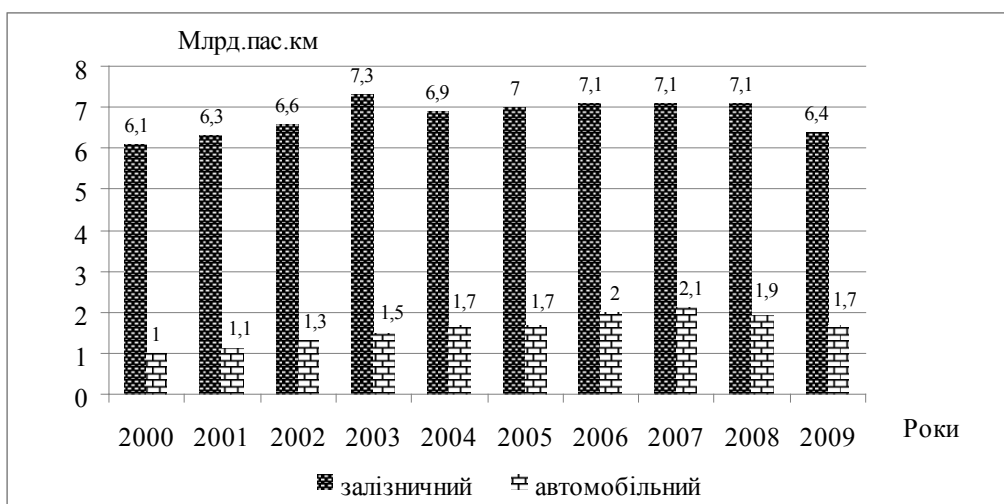
Реалізація молока та молочних продуктів сільськогосподарськими підприємствами по районах області

Адміністративні одиниці	Рік						Скорочення у 2009 р. до 2009 р., %	Ранг
	1990		2000		2009			
	тис.ц	ранг	тис.ц	ранг	тис.ц	ранг		
Усього по області	10299		2152		1683		-83,7	
м. Харків	–		–		33			
райони області								
Балаклійський	653	2	174	1	42	17	-93,6	19
Барвінківський	369	15	47	22	14	23	-96,2	24
Близнюківський	384	13	64	18	19	20	-95,1	21
Богодухівський	390	12	75	16	53	15	-86,4	14
Борівський	327	19	71	17	25	18	-92,4	18
Валківський	305	23	86	11	72	9	-76,4	6
Великобурлуцький	486	5	116	5	73	8	-85,0	12
Вовчанський	534	3	93	8	70	11	-86,9	15
Дворічанський	426	8	129	4	115	5	-73,0	5
Дергачівський	314	22	49	20	19	20	-94,0	20
Зачепилівський	208	25	49	20	10	25	-95,2	22
Зміївський	482	6	85	12	79	7	-83,6	9
Золочівський	403	10	51	19	63	13	-84,4	11
Ізюмський	412	9	134	3	136	3	-67,0	4
Кегичівський	322	21	88	10	129	4	-60,0	3
Коломацький	65	27	14	27	1	27	-98,5	27
Красноградський	323	20	111	6	205	1	-36,5	1
Краснокутський	253	24	27	25	9	26	-96,4	25
Куп'янський	457	7	76	15	86	6	-81,2	7
Лозівський	516	4	104	7	14	23	-97,3	26
Нововодолазький	361	16	83	13	15	22	-95,8	23
Первомайський	391	11	46	23	44	16	-88,7	16
Печенізький	162	26	21	26	24	19	-85,2	13
Сахновщинський	349	17	32	24	56	14	-84,0	10
Харківський	691	1	159	2	71	10	-89,7	17
Чугуївський	333	18	89	9	140	2	-58,0	2
Шевченківський	383	14	79	14	66	12	-82,8	8

Порівняно з попереднім роком відправлення вантажів залізничним транспортом по Харківській області скоротилося на 15,9%, пасажирів – на 6,4%. На автомобільному транспорті на протязі останніх років спостерігалось поступове зростання вантажних і пасажирських перевезень, але у 2009 р. ці обсяги значно скоротилися (рис. 1.2). За рік підприємствами області усіх форм господарювання (з урахуванням обсягів перевезень, виконаних підприємцями – фізичними особами) перевезено 28,9 млн т. вантажів (менше на 36,3%), 160,7 млн пасажирів (менше на 4,3%).



а) вантажооборот



б) пасажирооборот

Рис. 1.2. Вантажооборот та пасажирооборот залізничного та автомобільного транспорту Харківської області в 2000 – 2009 рр.

Останнім часом збільшується кількість підприємців – фізичних осіб, які отримали ліцензію на виконання вантажних і пасажирських перевезень. Порівняно з попереднім роком кількість підприємців, які отримали ліцензію на виконання внутрішніх вантажних перевезень, зросла на 6% і дорівнювала 3243 особи, міжнародних – скоротилася на 2,1% (648 осіб). Перевізники малого бізнесу виконують всі види пасажирських перевезень: внутрішньоміські, приміські, міжміські, міжнародні, їх доля в загальному обсязі сягає біля 40%.

З метою поліпшення транспортної інфраструктури та надання послуг громадського транспорту в межах підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в місті продовжується оновлення трамвайного, тролейбусного та автобусного парків, здійснюється реконструкція трамвайних колій і тролейбусних ліній, будівництво автовокзалу для перевезення авіапасажирів, капітальне будівництво метрополітену. Проводиться реконструкція Міжнародного аеропорту м. Харкова.

Екологічна ситуація

Екологічний стан Харківської області характеризується як стабільно напружений, хоча спад виробництва частково стримує наростання негативних процесів деградації навколишнього природного середовища.

Харківський регіон має надзвичайно низьку забезпеченість водними ресурсами і посідає 24 місце серед областей України (1,8% від загальних водних ресурсів України з урахуванням припливу від суміжних територій).

За масштабами забруднення навколишнього природного середовища Харків посідає 15 – 17 місце в Україні.

На *рис. 1.3* наведено діаграму обсягів викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та мобільних джерел по районах Харківської області у 2009 році.

У 2000 – 2009 рр. серед міст обласного підпорядкування найбільші викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та мобільних джерел зафіксовано у м. Харкові та м. Куп'янську, а серед районів Харківської області лідирують Зміївський, Балаклійський, Чугуївський та Харківський райони.

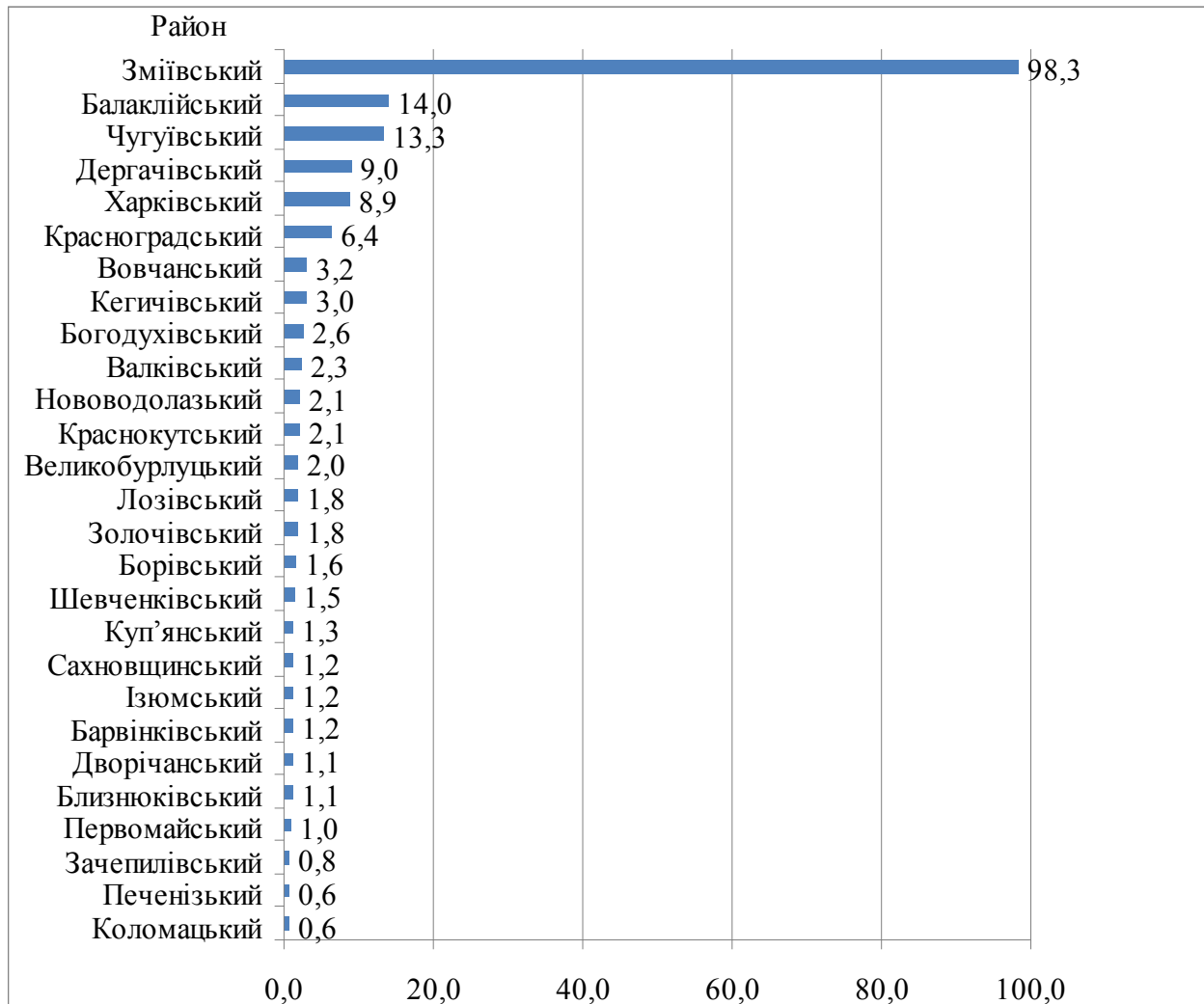


Рис. 1.3. Діаграма обсягів викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та мобільних джерел по районах Харківської області у 2009 році

Екологічний стан Харківської області ускладнюється через невирішені проблеми в поводженні з твердими побутовими відходами (ТПВ). Централізованими послугами зі збирання та вивезення ТПВ охоплено 65 – 95% населення, що мешкає в містах обласного підпорядкування, та 40 – 70% населення районних центрів. Централізований збір та вивезення ТПВ в сільській місцевості практично не здійснюється (охоплення населення послугами із збирання та вивезення ТПВ – 10 – 25%).

Найбільша площа спеціалізованих сховищ організованого складування (поховання) твердих побутових відходів знаходиться у м. Харкові, м. Чугуєві, м. Куп'янські та м. Лозовій, а також у Зміївському, Дергачівському та Лозівсько-

му районах. Частково токсичні промислові відходи I та II класу небезпеки передаються на утилізацію спеціалізованим підприємствам; промислові відходи IV класу небезпеки та частково III класу вивозяться на полігони твердих побутових відходів, що негативно впливає на екологічний стан Харківського регіону та України в цілому.

На рис. 1.4 наведено дані щодо утворення відходів I – III класів небезпеки по містах та районах області у 2009 році.

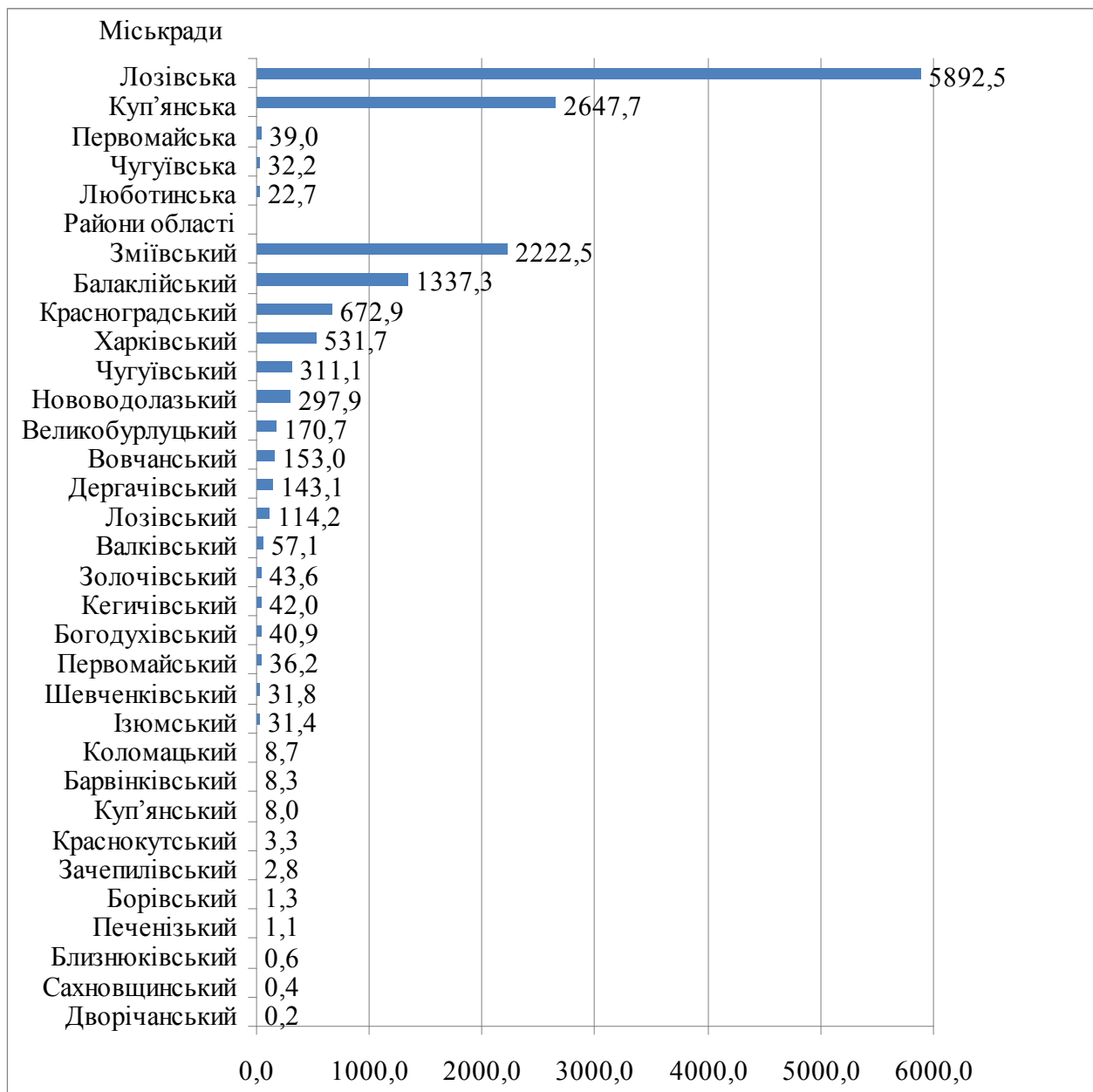


Рис. 1.4. Діаграма утворення відходів I – III класів небезпеки по містах та районах Харківської області у 2009 році

В табл. 1.12 наведено динаміку податкових надходжень, доходів, міжбюджетних трансфертів та витрат по районам та містам Харківської області у 2009 р.

В 2009 р. найбільше грошей до центрального бюджету перерахував м. Харків та Чугуївський район, а найбільші субвенції з державного бюджету на одну особу – 625,5 грн – отримав м. Ізюм та Зміївський район – 680 грн. Найбільші витрати на одну особу в м. Первомайському – 1912,1 грн та Лозівському районі – 2612,6 грн. Найбільші частки субвенцій у витратах у м. Чугуїві та Харківському

Найбільш гостро стоїть питання утилізації відходів в містах Харкові, Лозувій, Куп'янську, а також Зміївському, Балаклійському, Красноградському та Харківському районах.

Політична ситуація

Політичне життя Харківської характеризується наявністю значної кількості легалізованих об'єднань громадян та політичних партій (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Легалізовані об'єднання громадян в Харківській області

Об'єднання громадян	Рік					
	1995	2000	2005	2007	2008	2009
1	2	3	4	5	6	7
Усього	50	467	5125	842	895	1454
Осередки політичних партій	2	195	4865	599	602	1151
Громадські організації та осередки, з них	48	272	260	243	293	303
громадські рухи	–	–	5	4	1	2
об'єднання національних та дружніх зв'язків	7	8	8	4	10	6
молодіжні організації	2	41	36	17	26	15
дитячі організації	–	3	8	–	2	1
жіночі організації	3	14	4	3	7	8
об'єднання ветеранів та інвалідів	5	15	21	13	41	21
об'єднання професійної спрямованості	10	7	22	28	36	17
об'єднання (товариства) охорони природи (екологічні)	1	5	6	9	10	13
об'єднання (товариства) охорони пам'ятників історії та культури	2	1	4	–	2	3

Закінчення табл. 1.10

1	2	3	4	5	6	7
оздоровчі та фізкультурно-спортивні об'єднання	2	36	43	53	50	48
об'єднання по захисту населення від наслідків аварії на ЧАЕС	1	5	2	3	4	–
науково-технічні товариства, творчі об'єднання	2	1	4	2	1	1
освітні, культурно-виховні об'єднання	3	12	13	26	12	17
інші громадські організації	10	124	84	81	91	151
Спілки об'єднань громадян, в тому числі	1	–	–	1	12	5
благодійні організації (об'єднання, фонди тощо)	...	75	38	34	122	14
профспілкові організації	85	27	28	30

Зростаюча з року в рік кількість легалізованих об'єднань громадян в Харківській області свідчить про поступове формування засад громадянського суспільства. Основи демократії передбачають участь громадян в політичних партіях, різноманіття яких представлено в табл. 1.11

Фінансово-бюджетна ситуація

Провідну частку доходної частини бюджету різних рівнів країн світу становлять податкові надходження, що визначають фінансову забезпеченість соціально-економічного розвитку регіонів країни.

Таблиця 1.11

Політичні партії Харківської області

№	Назва партії	№	Назва партії	№	Назва партії
1	Батьківщина	5	Народний рух України	9	Райдуга
2	Громада	6	Наша Україна	10	Реформи і порядок
3	Комуністична партія України	7	Партія зелених України	11	Свобода
4	Конгрес українських націоналістів	8	Партія регіонів	12	Соціалістична партія України

Таблиця 1.12
Динаміка податкових надходжень та витрат по районах та містам Харківської області у 2009 р.

Адміністративна одиниця	Податки та збори до бюджетів усіх рівнів				Загальна сума витрат				Питома вага суб- венцій та дотацій вирівнювання у видатках, %	ранг
	тис. грн	ранг	у т.ч. податки в місцевий бюджет		тис. грн	ранг	на одну особу, грн	ранг		
			тис. грн	ранг						
Всього	12159657,7		3 430 898,8		6 186 512,2					
міста										
м.Харків	9702051,3	1	2 391 512,6		2 441 735,4	1	1 681,3	5	2,06	7
м.Ізюм	43961,6	5	31 436,7		97848,8	4	1852,5	3	67,87	2
м.Куп'янськ	72823,9	3	65 884,5		112281,2	3	1911,9	2	41,32	6
м.Лозова	76413,9	2	66 239,3		124526,0	2	1811,6	4	46,81	4
м.Льботин	60325,6	4	17 608,8		38697,2	7	1572,4	6	54,50	3
м.Первомайський	21050,1	7	16 696,1		59854,1	5	1912,1	1	72,11	1
м.Чугуїв	36090,8	6	28 129,0		48745,0	6	1460,3	7	42,29	5
райони										
Багалійський	402878,8	2	98 990,1		156073,9	2	1836,2	23	36,57	26
Барвенківський	18525,7	18	16 121,2		56050,9	14	2218,1	8	71,24	6
Білоноківський	14488,9	23	13 384,6		50791,2	17	2401,7	2	73,65	2
Богодухівський	54944,0	11	25 187,4		79488,4	9	1954,2	19	68,31	11
Борівський	20628,7	17	13 498,0		40296,7	23	2226,2	6	66,50	16
Валківський	88679,0	7	21 353,4		64504,7	11	1962,5	18	66,90	15
Великобурлуцький	17048,1	21	15 269,7		51793,0	16	2162,1	9	70,52	9
Вовчанський	49622,5	12	37 065,5		98532,6	5	2005,8	17	62,38	20
Двурічанський	12750,2	24	11 838,7		42242,7	22	2238,9	5	71,97	4
Дергачівський	86386,9	8	64 442,9		151008,6	3	1589,2	26	57,32	22
Зачепилівський	12572,2	25	9 857,0		33793,1	24	2073,3	12	70,83	8
Зміївський	125300,5	6	75 280,1		127825,8	4	1738,6	25	41,11	25
Золочевський	28290,9	14	17 478,3		57676,3	13	2038,8	13	69,70	10
Ізюмський	22215,2	16	12 317,7		42524,8	21	2249,0	4	71,03	7
Кегичівський	58159,8	10	19 851,2		48540,0	18	2219,8	7	59,10	21
Коломацький	11032,5	26	5 655,4		16227,0	27	2084,9	10	65,15	17
Красноградський	140887,3	5	65 708,9		84171,2	7	1826,6	24	21,93	27
Краснокутський	166557,6	4	19 261,8		60013,4	12	2026,9	14	67,90	13
Куп'янський	15309,4	22	13 578,8		48459,7	19	1841,9	22	71,98	3
Лозівський	17642,1	20	16 194,1		80860,2	8	2612,6	1	79,97	1
Новодолажський	85332,0	9	24 274,2		66047,8	10	1869,0	21	63,25	19
Первомайський	37662,8	13	16 002,2		32954,8	25	1910,6	20	51,44	24
Печенезький	6948,4	27	6 182,0		21599,7	26	2021,3	16	71,38	5
Сахновцанський	17742,6	19	16 625,9		52140,6	15	2290,5	3	68,11	12
Харківський	182139,4	3	130 658,5		277755,9	1	1517,9	27	52,96	23
Чугуївський	430575,9	1	31 145,4		95587,8	6	2023,2	15	67,42	14
Шевченківський	22619,3	15	16 168,8		44356,4	20	2078,6	11	63,55	18

Рівень життя населення

Одним з параметрів, що визначає якість життя населення, є середньомісячна заробітна плата працюючих.

В табл. 1.13 наведено середньомісячну номінальну заробітну плату працівників по містах та районах Харківської області в 2007 – 2009 рр.

Таблиця 1.13

Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників по містах та районах Харківської області в 2007 – 2009 рр.

Назва районів та міст	2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	грн	ранг	грн	ранг	грн	ранг
1	2	3	4	5	6	7
<i>Харківська область</i>						
<i>міста та міські ради</i>						
м. Харків	1322	1	1765	2	1893	2
м. Ізюм	905	6	1242	6	1328	6
м. Куп'янськ	1310	2	1804	1	1931	1
м. Лозова	1208	3	1668	3	1662	4
м. Люботин	1176	4	1643	4	1747	3
м. Первомайський	874	7	1221	7	1305	7
м. Чугуїв	997	5	1305	5	1441	5
<i>райони</i>						
Балаклійський	1484	2	1993	2	2177	2
Барвінківський	829	24	1167	23	1294	23
Близнюківський	783	27	1124	27	1232	25
Богодухівський	838	22	1195	21	1303	21
Борівський	807	26	1247	14	1357	15
Валківський	896	15	1257	13	1350	16
Великобурлуцький	880	17	1189	22	1380	13
Вовчанський	938	12	1307	11	1460	10
Дворічанський	824	25	1220	18	1298	22
Дергачівський	1172	4	1491	4	1641	4
Зачепилівський	858	19	1204	20	1308	19
Зміївський	1328	3	1717	3	1931	3
Золочівський	867	18	1227	16	1308	19
Ізюмський	921	13	1215	19	1448	11
Кегичівський	1108	6	1485	5	1547	6
Коломацький	842	21	1159	24	1179	27
Красноградський	1516	1	2079	1	2371	1
Краснокутський	915	14	1271	12	1325	17
Куп'янський	832	23	1129	26	1189	26
Лозівський	883	16	1222	17	1365	14
Нововодолазький	1052	8	1410	9	1412	12
Первомайський	1043	9	1369	10	1566	5
Печенізький	939	11	1239	15	1236	24

Закінчення табл. 1.13

1	2	3	4	5	6	7
Сахновщинський	856	20	1155	25	1312	18
Харківський	1140	5	1466	6	1523	7
Чугуївський	1102	7	1458	7	1516	8
Шевченківський	987	10	1425	8	1470	9

В 2009 р. перші три місця за рівнем середньомісячної заробітної плати займають Красноградський, Балаклійський та Зміївський райони відповідно. Найнижчий рівень заробітної плати в Коломацькому, Куп'янському, Близнюківському районах.

Іншим параметром якості життя населення є рівень безробіття, який також достатньо диференційована за районами Харківської області.

В табл. 1.14 наведено рівень зареєстрованого безробіття по містах та районах Харківської області в 2007 – 2009 рр.

Таблиця 1.14

Рівень зареєстрованого безробіття по містах та районах Харківської області в 2007 – 2009 рр.

Адміністративні одиниці	2007 рік		2008 рік		2009 рік	
	%	ранг	%	ранг	%	ранг
1	2	3	4	5	6	7
Харківська область	2,1		2,7		1,8	
<i>міста та міські ради</i>						
м.Харків	0,67	2	0,97	2	0,83	7
м.Ізюм					4,4	2
м.Куп'янськ					2,71	4
м.Лозова					3,56	3
м.Люботин	2,9	1	3,4	1	1,85	5
м.Первомайський					5,31	1
м.Чугуїв					1,57	6
<i>райони</i>						
Балаклійський	3,9	14	5	15	3,66	12
Барвінківський	4,3	12	6	12	3,91	9
Близнюківський	3,7	15	7,4	10	3,34	14
Богодухівський	2,8	21	3,7	21	2,49	19
Борівський	10,7	1	11	1	5,93	3
Валківський	1,7	26	3,1	23	1,37	24
Великобурлуцький	6,5	8	7,6	9	3,78	11
Вовчанський	6,9	7	8,7	7	3,88	10
Дворічанський	9,1	2	10,5	2	6,51	2
Дергачівський	2,2	23	2,6	26	1,2	26
Зачепилівський	3,3	17	5,3	14	2,21	21

Закінчення табл. 1.14

1	2	3	4	5	6	7
Зміївський	2,1	24	2,9	25	1,25	25
Золочівський	4	13	5	15	2,57	18
Ізюмський	5,3	10	6,9	11	4,4	8
Кегичівський	7,9	4	9,6	3	5,81	4
Коломацький	5,4	9	7,8	8	7,85	1
Красноградський	3,3	17	3,4	22	2,7	17
Краснокутський	7,7	5	9,6	3	4,78	7
Куп'янський	3,3	17	4,3	18	2,71	16
Лозівський	4,5	11	4,9	17	3,56	13
Нововодолазький	3,2	20	4	20	2,35	20
Первомайський	8,5	3	9,3	5	5,31	6
Печенізький	2,7	22	4,2	19	1,71	22
Сахновщинський	3,6	16	6	12	2,99	15
Харківський	0,5	27	0,9	27	0,4	27
Чугуївський	2	25	3,1	23	1,57	23
Шевченківський	7,5	6	8,8	6	5,77	5

Отже, в 2009 році найбільший рівень безробіття в Коломацькому, Дворічанському та Борівському районах.

Зовнішньоекономічна діяльність

В табл. 1.15 наведено обсяги експорту-імпорту товарів Харківського регіону у 2001 – 2009 рр.

Таблиця 1.15

Обсяги експорту-імпорту товарів Харківського регіону у 2001 – 2009 рр.

	2001 рік			2009 рік			2009 р. у % до 2001 р.	
	Україна	Харківська область	ранг	Україна	Харківська область	ранг	Україна	Харківська область
Експорт								
Кількість підприємств	13822	949	3	16089	951	3	116,4	100,2
Вартість, млн дол. США	16264,7	430,4	9	39695,7	1307,1	8	244,1	303,7
Імпорт								
Кількість підприємств	20848	1401	6	24054	1268	5	115,4	90,5
Вартість, млн дол. США	15775,1	475,5	7	45433,1	1451	7	288,0	305,2

Підвищення обсягів експорту товарів в Харківській області в 2001–2009 рр. більш ніж у 3 рази дозволило піднятися в гору у рейтингу за цим показником серед регіонів України лише на одну позицію. Також в Харківській області в 2001–2009 рр. відбулося підвищення обсягів імпорту, проте це не дозволило зайняти вище місце у порівнянні з іншими регіонами України.

Зовнішньоекономічний оборот товарів Харківської області в 2009 р. складав 2758,2 млн дол. США, в тому числі експорт – 1307,2 млн дол. США та імпорт – 1451,0 млн дол. США. Протягом 2009р. підприємства Харківської області експортували продукцію до 115 країн світу, імпортні товари надійшли до підприємств із 113 країн. За останні 9 років експорт товарів зріс у 4,2 рази, імпорт – у 3,2 рази.

Основні позиції експорту регіону представлені на *рис. 1.5*.

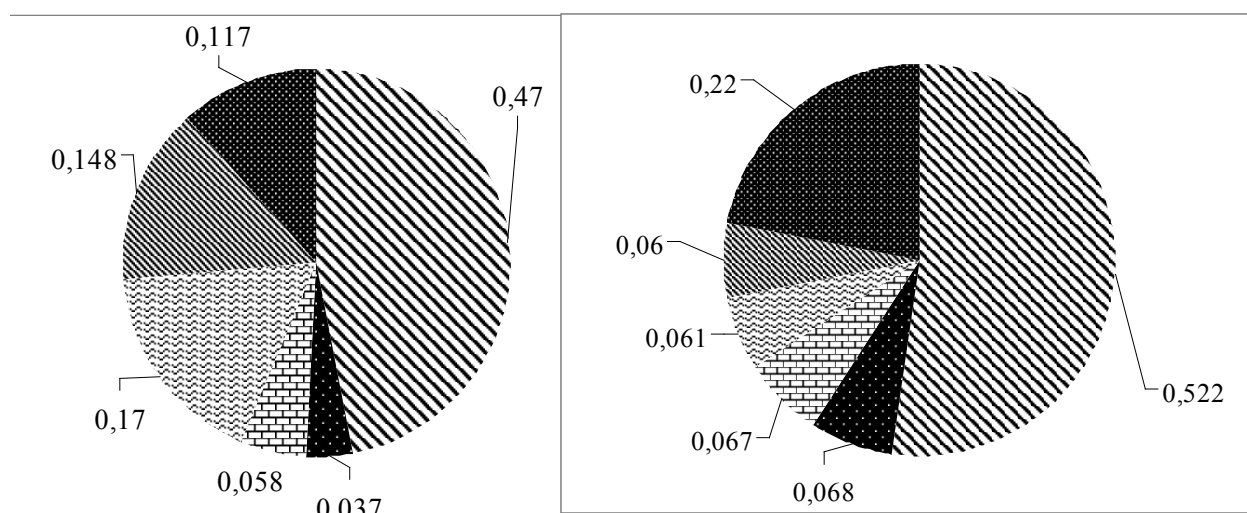


Рис. 1.5. Структура експорту продукції Харківської області у 2002 та 2009 рр.:
 1 – машини і обладнання; 2 – мінеральні продукти; 3 – продукція хімічної промисловості; 4 – вироби харчової промисловості; 5 – продукція рослинного і тваринного походження; 6 – інші вироби

Як видно з рис. 1.5, в 2009 р. порівняно з 2002 р. структура експорту в Харківській області змінилась за рахунок скорочення частки продукції машинобудування та хімічної промисловості та збільшення частки сільськогосподарської та харчової продукції.

У 2009 р. підприємства та організації Харківської області експортували продукцію до 114 країн світу, імпортні товари надійшли до підприємств із 113 країн.

Експортні поставки склали 1307,2 млн дол. США, що на 15,7% менше, ніж у 2008р., імпортні надходження зменшились на 41,5% і становили 1451,0 млн дол. США.

Протягом 2009р. експортні операції здійснювало 951 підприємство регіону, імпортні товари надійшли до 1268 підприємств області.

Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 143,9 млн дол. США (за відповідний період 2008р. – 928,7 млн дол. США).

Від'ємне сальдо область мала з 74 країною світу. У значних обсягах від'ємне сальдо склалися з такими країнами, як Німеччина – 87,1 млн дол., Російська Федерація – 52,1 млн дол., США – 55,9 млн дол., Китай – 55,3 млн дол., Італія – 47,3 млн дол., Польща – 27,3 млн дол., Чеська Республіка – 21,7 млн дол., Індія – 22,9 млн дол., Франція – 16,0 млн дол., Австрія – 16,5 млн дол., Фінляндія – 16,2 млн дол.

Основними товарами, які експортувалися за межі України, були котли, машини, апарати та механічні пристрої (18,7% від загальної вартості експорту), електричні машини і устаткування (11,8%) та зернові культури (10,1%). Основу імпорту становили котли, машини, апарати та механічні пристрої (12% від загальної вартості імпорту), полімерні матеріали, пластмаси (9,5%) та наземні транспортні засоби, крім залізничного (6,4%).

В 2009 році підприємствами та організаціями було експортовано готової продукції з давальницької сировини на 23,8 млн дол. Із загального обсягу експортованої готової продукції з давальницької сировини 34,9% припадало на енергетичні матеріали, 25,3% – на папір та картон, 22,7% – на котли, машини, апарати і механічні пристрої. Основні партнери – Туреччина, Російська Федерація та Китай.

В *табл. 1.16* наведено обсяги експорту-імпорту товарів по містах та районах за 2009 рік.

Провідне місце в зовнішньоторговельних операціях області займали підприємства та організації м. Харкова (78% від загального обсягу експорту області та 55,6% від загального обсягу імпорту області). Серед міст та районів області найбільші обсяги експорту товарів припадали на м. Ізюм, м. Куп'янськ, м. Лозова та Вовчанський, Дергачівський, Чугуївський, Харківський (без

м. Люботин) райони. Найбільші імпорتنі надходження здійснювались у Харківському (без м. Люботин) районі області.

Таблиця 1.16

Обсяги експорту-імпорту товарів по містах та районах за 2009 рік

Адміністративні одиниці	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	
1	2	3	4	5	6
Харківська область ¹	1307155,2	100,0	1451015,1	100,0	-143859,9
м.Харків	1020058,1	82,7	807406,8	55,6	212651,3
м.Ізюм	60209,6	4,6	2656,7	0,2	57552,9
м.Куп'янськ	25359,8	1,9	37422,3	2,6	-12062,5
м.Лозова	23595,3	1,8	2977,9	0,2	20617,4
м.Люботин	...*	...*	...*	...*	...*
м.Первомайський	2116,5	0,2	...*	...*	...*
м.Чугуїв	2316,8	0,2	24347,3	1,7	-22030,5
райони					
Балаклійський	2559,8	0,2	87450,0	6,0	-84890,2
Барвінківський	...*	...*	-	-	...*
Близнюківський	...*	...*	-	-	...*
Богодухівський	3595,9	0,3	...*	...*	...*
Борівський	...*	...*	...*	...*	...*
Валківський	3591,9	0,3	...*	...*	...*
Великобурлуцький	3396,2	0,3	...*	...*	...*
Вовчанський	12730,9	1,0	1332,1	0,1	11398,7
Зачепилівський	-	-	...*	...*	...*
Зміївський	7768,4	0,6	3712,9	0,3	4055,5
Золочівський	...*	...*	...*	...*	...*
Ізюмський (без м.Ізюма)	...*	...*	...*	...*	...*
Дергачівський	16430,4	1,3	33659,1	2,3	-17228,8
Дворічанський	-	-	-	-	-
Кегичівський	...*	...*	...*	...*	...*
Коломацький	-	-	-	-	-
Красноградський	941,8	0,1	...*	...*	...*
Краснокутський	...*	...*	...*	...*	...*
Куп'янський (без м.Куп'янська)	...*	...*	...*	...*	...*
Лозівський (без м.Лозової)	775,2	0,1	117,9	0,0	657,3
Нововодолазький	5207,4	0,4	1145,5	0,1	4061,8
Первомайський (без м.Первомайський)	...*	...*	-	-	...*
Печенізький	...*	...*	...*	...*	...*

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2020 РОКУ

Закінчення табл. 1.16

1	2	3	4	5	6
Сахновщинський	...*	...*	...*	...*	...*
Харківський (без м. Люботина)	93802,8	7,2	432782,7	29,8	-338979,9
Чугуївський (без м. Чугуєва)	9887,7	0,8	9606,0	0,7	281,7
Шевченківський	...*	...*	...*	...*	...*

* – конфіденційна інформація

В табл. 1.17 наведено інформацію щодо зовнішньої торгівлі послугами з найбільшими торговими партнерами.

Таблиця 1.17

Обсяги зовнішньої торгівлі послугами з найбільшими торговими партнерами у 2009 р.

Країни	Експорт		Імпорт		Сальдо
	тис. дол. США	у % 2009 до 2008р.	тис. дол. США	у % 2009 до 2008р.	
1	2	3	4	5	6
Усього	204354,9	87,3	376337,0	87,9	-171982,1
Країни СНД ²	101227,7	79,0	22212,1	90,0	79015,6
з них					
Азербайджан	905,4	89,7	1548,6	669,7	-643,2
Казахстан	16257,3	51,3	1913,6	295,0	14343,7
Російська Федерація	77200,4	88,7	17963,2	80,4	59237,2
Туркменістан	3485,3	144,8	21,2	120,2	3464,1
Інші країни світу	103127,2	97,5	354124,9	87,8	-250998,0
з них					
Австрія	3335,6	51,3	2845,2	112,1	490,4
Ізраїль	1644,5	116,7	108,6	222,1	1535,9
Індія	6357,3	203,5	631,5	90,6	5725,8
Італія	6238,2	98,0	1397,0	41,0	4841,2
Йорданія	1578,8	114,7	0,5	–	1578,3
Китай	4319,9	92,1	189,9	49,0	4130,0
Кіпр	4366,7	102,6	4471,4	151,7	-104,7
Люксембург	2628,7	54,4	26,9	1240,6	2601,8
Монголія	1538,1	128,3	1,0	3,2	1537,1
Нідерланди	2944,8	102,1	15820,6	169,8	-12875,8
Німеччина	4336,3	58,0	13367,2	35,6	-9030,9
Сполучене Королівство	9311,2	165,6	92702,7	78,1	-83391,5
Сполучені Штати Америки	19072,1	93,4	3122,2	84,4	15949,9
Франція	2621,0	161,7	185976,2	105,4	-183355,0
Чеська Республіка	1995,3	687,9	1657,4	115,6	337,9

Закінчення табл. 1.17

1	2	3	4	5	6
Швейцарія	3047,0	124,1	25095,1	81,8	-22048,1
Швеція	1810,6	41,9	357,6	624,8	1453,0
Країни ЄС	47675,8	86,9	321742,9	89,8	-274067,1

Найбільша питома вага у загальному обсязі імпорту в 2009 р. припадала на такі країни: серед країн СНД – Російська Федерація (4,8% від загального обсягу імпорту); країн ЄС – Франція (49,4%), Сполучене Королівство (24,6%); інших країн – Швейцарія (6,7%). Порівняно з 2008р. відбулось зменшення обсягів зі Сполученого Королівства – на 21,9%, Російської Федерації – на 19,6%, Швейцарії – на 18,2%. Обсяг імпорту з Франції збільшився на 5,4%.

В структурі експорту послуг за видами економічної діяльності найбільшу питому вагу становили послуги, пов'язані з дослідженнями та розробками – 20,2%, з фінансової діяльності – 18,6%, архітектури та будівництва – 16,4%, інформатизації – 14,6%, освіти – 10%. Порівняно з 2008р. обсяги експорту послуг у сфері інформатизації збільшилися на 15,6%, освіти – на 18,1%, архітектури та будівництва – на 13,3%. Поряд з цим, відбулося зменшення обсягів послуг з фінансової діяльності – на 31,4%, досліджень та розробок – на 9,3%.

В імпорті найбільшу питому вагу становили послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю – 75,1% та консультаційні послуги з питань комерційної діяльності та управління – 9,7%. Порівняно з 2008р. обсяги цих послуг зменшилися на 12,3% та на 12,9% відповідно.

В табл. 1.18 наведено інформацію по найбільших за обсягами видах послуг у структурі зовнішньої торгівлі Харківської області за 2009 р.

За даними розробки 363 підприємства та організації Харківської області надавали послуги партнерам зі 141 країни світу (експорт), 216 підприємств одержало послуги від закордонних партнерів з 86 країн (імпорт). Основна частина підприємств – 91,6% від загальної кількості, розташована у м. Харкові.

На 1 січня 2010р. обсяг прямих іноземних інвестицій в області становив 2054,7 млн дол., що складає 744,4 дол. США на одну особу населення (на початок 2009р. – 580,4 дол. США).

На рис. 1.6 наведено структуру прямих іноземних інвестицій в Харківську область по країнах в 2000 – 2009 рр.

Таблиця 1.18

Найбільші за обсягами види послуг у структурі зовнішньої торгівлі Харківської області за 2009 р.

Види послуг	Експорт			Імпорт		
	тис.дол. США	у % до загального обсягу	у % до 2008р.	тис.дол. США	у % до загального обсягу	у % до 2008р.
1	2	3	4	5	6	7
Послуги – усього	204354,9	100,0	87,3	376337,0	100,0	87,9
у тому числі						
Послуги в обробній промисловості	8317,1	4,1	69,5	7250,0	1,9	94,9
Послуги, пов'язані з будівництвом	5191,2	2,5	55,7	11,1	0,0	11,7
Послуги готелів і ресторанів	4258,8	2,1	68,4	5462,9	1,5	77,5
Послуги транспорту та зв'язку	9385,6	4,6	90,3	7733,5	2,1	54,6
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	38109,1	18,6	68,6	282565,8	75,1	87,7
Послуги в операціях з нерухомістю, здаванням під найм та послуги юридичним особам	115471,9	56,5	95,7	65203,6	17,3	96,9
з них						
послуги, пов'язані з діяльністю у сфері інформатизації	29734,7	14,6	115,6	9261,0	2,5	133,1
послуги, пов'язані з дослідженнями та розробками	41218,7	20,2	90,7	5087,9	1,4	114,5
консультаційні послуги з питань комерційної діяльності та управління	1906,2	0,9	79,5	36630,0	9,7	87,1
послуги, пов'язані з діяльністю у сфері архітектури та будівництва	33569,8	16,4	113,3	2757,3	0,7	77,4
Послуги, пов'язані з державним управлінням	1579,5	0,8	90,3	6529,7	1,7	88,8
Послуги у сфері освіти	20425,8	10,0	118,1	19,5	0,0	131,5

В 2009 році структура прямих іноземних інвестицій в Харківську область змінилась в бік концентрації на трьох основних країнах: Франція, Кіпр та Сполучене Королівство.

На рис. 1.7 наведено структуру прямих іноземних інвестицій в Харківську область за видами економічної діяльності у 2000 – 2009 рр.

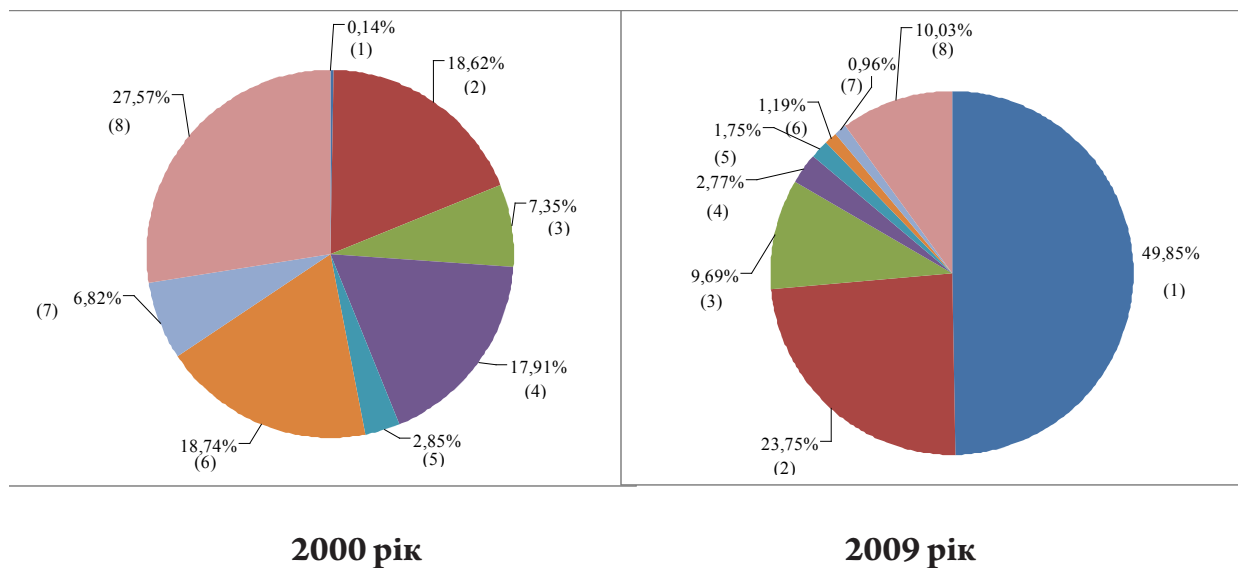


Рис. 1.6. Структура прямих іноземних інвестицій в Харківську область по країнах в 2000 – 2009 рр.: 1 – Франція; 2 – Кіпр; 3 – Сполучене Королівство; 4 – Сполучені Штати Америки; 5 – Російська Федерація; 6 – Швейцарія; 7 – Німеччина; 8 – інші країни.

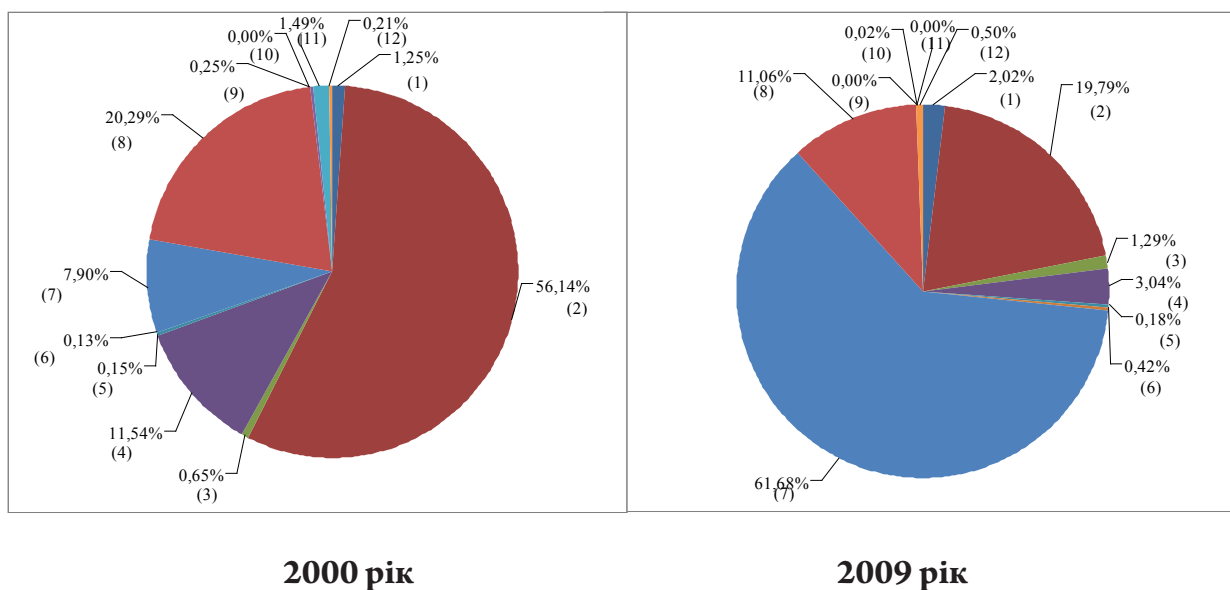


Рис. 1.7. Структура прямих іноземних інвестицій в Харківську область за видами економічної діяльності у 2000 – 2009 рр.:

1 – сільське господарство, мисливство, лісове господарство; 2 – промисловість; 3 – будівництво; 4 – торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку; 5 – діяльність готелів та ресторанів; 6 – діяльність транспорту та зв'язку; 7 – фінансова діяльність; 8 – операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям; 9 – державне управління; 10 – освіта; 11 – охорона здоров'я та надання соціальної допомоги; 12 – надання комунальних та індивідуальних послуг; діяльність у сфері культури та спорту

В 2009 році значна частка прямих іноземних інвестицій в Харківську область у 2009 році була спрямована у фінансовий сектор регіону, проти 2000 року, коли значна частка прямих іноземних інвестицій була спрямована в розвиток реального сектору економіки.

В табл. 1.19 приведено інвестиції зарубіжних країн в економіку Харківської області в розрізі районів у 2000 – 2007 рр.

Таблиця 1.19

Інвестиції зарубіжних країн в економіку Харківської області у розрізі районів у 2000 – 2009 рр.

Адміністративні одиниці	Рік			
	2000		2009	
	тис.дол. США	%	тис.дол. США	%
1	2	3	4	5
Харківська область	98844,01	100,00	2054701	100,0
м.Харків	89088,88	90,13	1748667	85,1
у т.ч. по районах міста:		0,00		
райони області:		0,00		
Балаклійський	1728,87	1,75	1935,1	0,1
Валківський	582,75	0,59	1314,1	0,1
Дергачівський	402,6	0,41	21229,2	1,0
Зміївський	2628,2	2,66	39,9	0,1
Первомайський	736,93	0,75	5735,2	0,3
Печенізький			5614,1	0,3
Харківський (без м.Люботина)	3675,78	3,72	109365,4	5,3
Чугуївський (без м.Чугуєва)			155901	7,6

Основні обсяги іноземних інвестицій спрямовані в м. Харків, проте в останні роки все більше іноземних інвестицій потрапляє і в райони Харківської області.

Згідно з Генеральною схемою планування території України Харківська область по видам та режимам переважного використання відноситься до території з інтенсивною, переважно міською житловою та громадською забудовою з високим та середнім рівнями містобудівного освоєння. В той же час, Харківська область сформувалася як транспортний та транскордонний регіон.

У схемі планування території Харківської області пропонується п'ять основних напрямків розвитку територій, а саме:

Зона урбанізації:

Центрально-Харківська із центром в м. Харків;

Ізюмська із центром в м. Ізюм;

Куп'янська із центром в м. Куп'янськ;

Лозовська із центром в м. Лозова.

Зона транскордонного співробітництва з Росією.

Території переважного оздоровчо-рекреаційного освоєння.

Зони впливу міжнародних транспортних коридорів та транспортних вузлів.

Райони пріоритетного сільськогосподарської діяльності.

РОЗДІЛ 2

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Стратегія сталого розвитку регіону базується на таких концепціях і теоріях:

- концепції сталого розвитку;
- концепції економічної безпеки;
- теорії кластеризації економіки;
- просторово-територіальній теорії «центр-периферія»;
- теорія конвергентно-дивергентного розвитку територій;
- теорія вибору сценаріїв розвитку;
- теорії системної динаміки.

Наведені вище концепції та теорії мають відповідний інструментарій дослідження та своє призначення (*табл. 2.1*).

Сталий розвиток в стратегії регіону розуміється в двох значеннях: 1) як гармонійний розвиток трьох складових: соціальної, екологічної та економічної; 2) спроможність регіону розвиватися по визначеній траєкторії, не виходячи за порогові значення параметрів незважаючи на зовнішні збурення.

Згідно з рекомендацією ООН усі країни світу та їх регіони при визначенні своєї стратегії повинні ґрунтуватися на концепції сталого розвитку.

Таблиця 2.1

Інструментарій дослідження та призначення концепцій і теорій розробки стратегії сталого розвитку регіону

Концепція або теорія	Інструментарій дослідження	Призначення концепції або теорії
Концепція сталого розвитку	Кількісна оцінка параметрів	Для аналізу стану сталого розвитку регіону
Концепція економічної безпеки	Порівняння параметрів з їх пороговими значеннями SWOT-аналіз	Для визначення проблем сталого розвитку регіону
Теорія кластеризації економіки	SWOT-аналіз	Для ідентифікація кластерів зростання економіки регіону
Просторово-територіальна теорія «Центр-периферія»	Модель «Центр-периферія»	Для визначення територій зростання
Теорія конвергентно-дивергентного розвитку територій	Моделі дослідження конвергентно-дивергентних процесів	Для визначення території регіону, які відносяться до депресивних
Теорія вибору сценаріїв розвитку	Сценарний підхід	Для визначення сценарію розвитку регіону
Теорія системної динаміки	Імітаційне моделювання	Для моделювання сценаріїв розвитку регіонів

Концепція сталого розвитку базується на ідеї, що якість життя людей та стан суспільства знаходяться під впливом сукупності соціальних, економічних й екологічних факторів (рис. 2.1).



Рис. 2.1. Триєдина концепція сталого розвитку

Оцінка сталого розвитку регіону здійснюється за його складовими по таких компонентах:

I. Сталий економічний розвиток:

- макроекономічна;
- фінансова;
- зовнішньоекономічна;
- інвестиційна;
- науково-технологічна та інноваційна;
- енергетична;
- виробнича;
- продовольча.

II. Сталий соціальний розвиток:

- доходи та витрати;
- безробіття;
- забезпеченість житлом;
- демографія та стан здоров'я;
- споживання продуктів харчування.

III. Сталий екологічний розвиток:

- атмосферне повітря;
- вода;
- відходи.

У свою чергу кожна з компонент складових сталого розвитку регіону оцінюється за допомогою часткових показників, які об'єднуються в інтегральний показник.

Для визначення пріоритетності вирішення проблем сталого розвитку регіону використовується теорія економічної безпеки, яка передбачає порівняння часткових показників компонент складових сталого розвитку з їх пороговими значеннями (статична оцінка), а також оцінку динаміки ступеня та напрямку зміни часткового показника (рис. 2.2).

Важливим напрямком регіональної економічної політики, спрямованої на сталий розвиток, є формування кластерів.

Кластерний підхід до організації регіональної економіки у багатьох країнах світу став частиною державної політики з підвищення конкурентоспроможності регіонів.

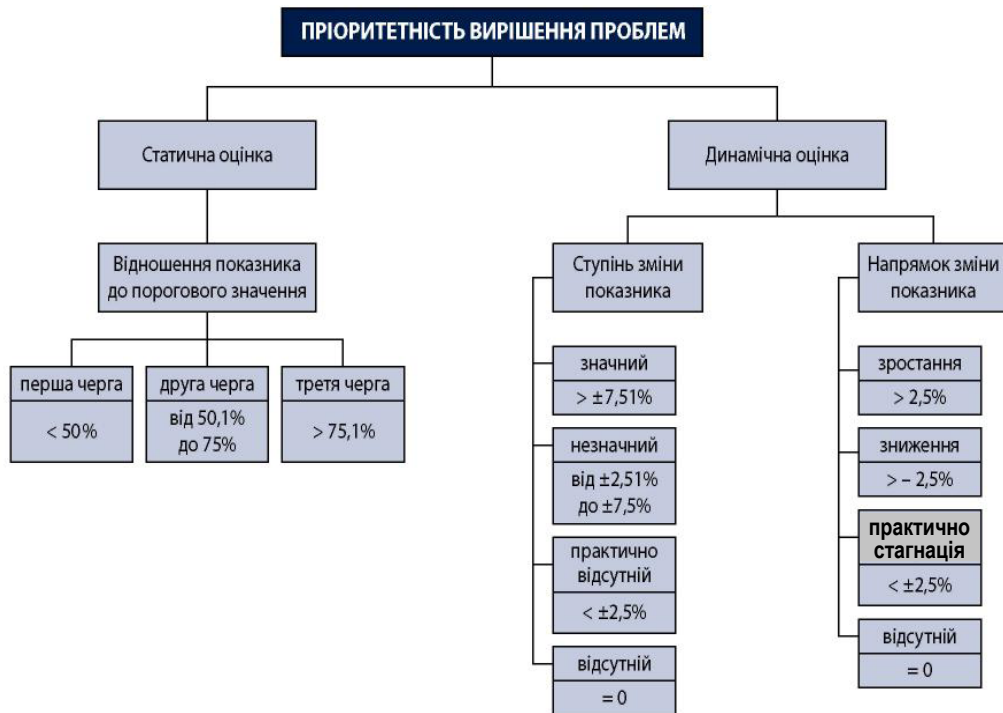


Рис. 2.2. Методика визначення пріоритетності вирішення проблем за компонентами сталого розвитку регіону

Ідентифікація та формування кластерних структур в регіонах здійснюється за наступною схемою (рис. 2.3).

Кластерні структури розрізняються за такими ознаками: галузевою спрямованістю; моделлю розвитку; масштабністю; спрямованістю на ринки збуту; моделлю побудови та функціонування.

За моделлю розвитку кластери розрізняються на такі: підтримуючого, випереджаючого та наздоганяючого розвитку. У табл. 2.2 наведено відмінні ознаки та можливості застосування різних моделей розвитку кластерних структур.

За масштабністю кластери поділяються на національні, регіональні та трансграничні.

За спрямованістю на ринки збуту кластери розрізняються таким чином: на внутрішній ринок та на зовнішній і внутрішній ринки.

За моделлю побудови на функціонування кластерні структури поділяються так: італійська; японська; фінська; індійсько-китайська, північноамериканська, пострадянська.



Рис. 2.3. Схема основних блоків і етапів ідентифікації та формування кластерних структур

В *табл. 2.3* наведено відміні ознаки та можливості застосування різних моделей побудови та функціонування кластерів.

Відміні ознаки та можливості застосування різних моделей розвитку кластерних структур

Модель розвитку	Відміні ознаки	Можливості застосування
Випереджаюча	<ul style="list-style-type: none"> • Пріоритетний розвиток високотехнологічних виробництв на базі власних наукових розробок • Пріоритетний розвиток масштабних галузей спрямований на задоволення першочергових потреб населення, на базі власних новітніх інновацій • Пріоритетний розвиток науково-освітньої сфери на власній базі 	В країнах з високим рівнем науково-технічного потенціалу та освіти
Підтримуюча	<ul style="list-style-type: none"> • Забезпечення функціонування виробництв різного ступеня технологічності на базі як власних, так і залучення закордонних розробок • Забезпечення функціонування масштабних галузей, спрямованих задоволення першочергових потреб населення на базі як власних так і залучення закордонних новітніх інновацій • Забезпечення функціонування науково-освітньої сфери як на власній базі, так і шляхом залучення закордонного досвіду та наробок 	В країнах з середнім рівнем науково-технічного потенціалу та освіти
Наздоганяюча	<ul style="list-style-type: none"> • Розвиток виробництв різного ступеня технологічності та базі залучення закордонних наукових розробок • Розвиток масштабних галузей, спрямованих на задоволення першочергових потреб населення, на базі залучення закордонних новітніх інновацій • Розвиток науково-освітньої сфери шляхом залучення закордонного досвіду та наробок 	В країнах з низьким рівнем науково-технічного потенціалу та освіти

Таблиця 2.3

Відмінні ознаки та можливості застосування різних моделей побудови та функціонування кластерних структур

Модель кластерної структури	Відмінні ознаки моделей кластерних структур	Можливість використання
1	2	3
Італійська модель	Італійська модель кластеру складається з великої кількості невеликих фірм, які поєднуються в різні асоціації для підвищення своєї конкурентоспроможності. Значну роль у розвитку кластерів відіграють «колективні інститути» – національні промислові парки, фінансові та маркетингові консорціуми, технологічні інститути	Може бути використана при організації виробництва продукції низького ступеня технологічності з високою її диференціацією
Японська модель	В японській моделі кластера провідну роль відіграє велика компанія, з високим масштабом виробництва, яка інтегрує значну кількість поставальників на різних стадіях технологічного ланцюжка. Характерною рисою цієї моделі є постійне удосконалення техніки й технологій, усіх напрямів діяльності. Постачання комплектуючих для головної фірми кластеру здійснюється за принципом «піраміди»	Може бути використана в виробництвах, які відносяться до високого ступеня технологічності та наукоємності
Фінська модель	Для фінської моделі кластеру характерними ознаками є: <ul style="list-style-type: none"> • інтернаціоналізація бізнесу (кластери в економіці країни не є суто національними); • виготовлення продукції в основному на експорт; • наявність тісних економічних зв'язків з сусідніми країнами; • високий рівень інноваційної діяльності; • – підтримка експорту високоякісної продукції потужним сектором науково-дослідних організацій 	Може використовуватись в невеликих країнах, де є дефіцит природних ресурсів і невеликий внутрішній попит на продукцію, яка є конкурентоспроможною на зовнішніх ринках
Індійсько-китайська модель	В індійсько-китайській моделі кластеру провідну роль, як і в японській, відіграє велика компанія – фірма-лідер. Характерними відмінними ознаками цієї моделі кластеру є такі: <ul style="list-style-type: none"> • високий рівень інтернаціоналізації бізнесу та іноземних інвестицій, які забезпечують підґрунтя для впровадження сучасних технологій; • високий рівень експорту продукції; 	Може бути впроваджена у країнах, які не мають достатньо передових технологій та досвіду ведення діяльності на світових ринках

Продовження табл. 2.3

1	2	3
	<ul style="list-style-type: none"> • зростаючий імпорт інноваційних технологій; • ключова роль державної підтримки в розвитку кластерних структур; • наявність великої кількості підтримуючих інститутів на світовому, державному, регіональному і місцевому рівнях; • значний запас дешевих і легко доступних ресурсів 	
<p>Північно американо-американська модель</p>	<p>Характерними ознаками північноамериканської моделі кластерної структури є такі:</p> <ul style="list-style-type: none"> • висока конкуренція між компаніями одного рівня, що стимулює впровадження інновацій; • мобільність робочої сили; високий рівень підприємницької активності 	<p>Може бути використана, якщо: виробничий процес не передбачає встановлення тісних взаємозв'язків між підприємствами; в країні є добре розвинені ринкові інститути; серед виробників продукції існує сильна конкуренція</p>
<p>Модель пострадянських країн</p>	<p>В моделі кластерів пострадянських держав ринкові відносини і конкуренція зведені до мінімуму, інтернаціоналізація інновацій не розвинена, недостатньо розвинений і малий бізнес. Відмінною ознакою є їх побудова на основі територіально-виробничих комплексів (ТВК) – взаємообумовлених об'єктів, які: розвиваються пропорційно; створені для вирішення певних народногосподарських проблем; мають чітку спеціалізацію у масштабі країни та регіону; сконцентровані на обмеженій території, яка має необхідні ресурси</p>	<p>Може використовуватися в сировинних галузях та регіонах пострадянських країн із слабким розвитком обробної промисловості</p>

Одним із етапів визначення конкурентних переваг та обмежень розвитку регіону та його кластерів є проведення SWOT-аналізу, який передбачає оцінку:

- сильних внутрішніх сторін (конкурентних переваг) – існуючих особливостей регіону (кластеру), які містять основу його розвитку;
- слабких внутрішніх сторін (недоліків) – існуючих особливостей регіону (кластеру), які ускладнюють умови розвитку;
- зовнішніх сприятливих можливостей – існуючих особливостей, умов, сприятливих для розвитку регіону (кластеру), що є або можуть виникнути в майбутньому;

– зовнішні потенційні загрози – існуючих особливостей, умов, сприятливих для розвитку регіону (кластеру), що є або можуть виникнути в майбутньому.

За допомогою SWOT-аналізу здійснюється дослідження загального природно-ресурсного потенціалу регіону, а також складових його сталого розвитку: соціальної, екологічної та економічної.

При складанні SWOT-аналізу враховуються глобальні та національні проблеми, які впливають на сталий розвиток регіону.

На основі SWOT-аналізу здійснюється ідентифікація проблем та вибір пріоритетних напрямків сталого розвитку регіону.

РОЗДІЛ 3

ЦІЛІ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СВІТІ

ГЛОБАЛЬНИХ І НАЦІОНАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Світове співтовариство дійшло до тієї межі, коли стали суттєво відчутними глобальні проблеми, які можуть привести його до занепаду й загибелі.

Першими звернули увагу на глобальні проблеми людства представники міжнародної неурядової організації «Римський Клуб». Доповіді Римського Клубу стали поштовхом до проведення ряду конференцій та самітів під егідою ООН, які були присвячені глобальним проблемам людства. Практичним втіленням цієї роботи стало затвердження Генеральною Асамблеєю ООН Декларації, в якій були визначені цілі та завдання тисячоліття.

Судячи з цілей та завдань тисячоліття, ООН вважає глобальними проблемами людства такі:

- бідність та голод;
- нерівний доступ до початкової освіти;
- гендерну нерівність в освіті;
- розповсюдження ВІЛ/СНІДа та інших захворювань;
- дитячу смертність та здоров'я матерів;
- погіршення екологічної ситуації та скорочення природних ресурсів;

– зростаюче розшарування країн світу як за економічним розвитком, так і за якістю життя населення.

– ООН рекомендувала всім країнам світу при визначенні стратегії їх розвитку зважувати на глобальні проблеми людства та враховувати задекларовані цілі та завдання тисячоліття.

Глобальні проблеми людства більшою або меншою мірою здійснюють вплив на будь-яку країну світу. Співставлення України у світових рейтингах з іншими країнами дає можливість визначити як вплив глобальних проблем на її економіку, так і відокремити специфічні національні проблеми. У табл. 3.1 наведено світові рейтинги України за деякими з індексів.

Таблиця 3.1

Україна у світових рейтингах

Найменування індексу	Рейтинги України і країн, що знаходяться поряд з нею	Кількість країн у рейтингу
Індекс розвитку людського потенціалу	84 – Вірменія; 85 – Україна; 86 – Азербайджан	182
Глобальний індекс конкурентоспроможності	81 – Гамбія; 82 – Україна; 83 – Алжир	133
Індекс свободи підприємництва	141 – Гондурас; 142 – Україна; 143 – Кенія	173
Індекс рівня складності податків	180 – Конго; 181 – Україна; 182 – Венесуела	183
Рейтинг кредитоспроможності країн	35 – Чорногорія; 36 – Україна; 37 – Боснія й Герцоговіна	41
Екологічний показник виробничої діяльності	86 – Молдова; 87 – Україна; 88 – Бельгія	163
Індекс політичної нестабільності	17 – Ангола; 16 – Україна; 15 – Еквадор	165
Індекс урядової ефективності	143 – Мадагаскар; 143 – Україна; 142 – Кенія	212
Індекс сприйняття корупції	146 – Сьєрра-Леоне; 147 – Україна; 148 – Папуа-Нова Гвінея	180

Співставлення у світових рейтингах України з іншими країнами дозволило визначити такі глобальні проблеми, які здійснюють на неї вплив і потребують врахування при складанні стратегії розвитку країни:

А. Соціальна сфера:

А.1. Демографічна складова:

– депопуляція та старіння населення за рахунок скорочення тривалості його життя;

А.2. Дохідна складова:

– поляризація доходів населення всередині країни;
– відставання України від провідних країн світу за рівнем доходів населення;
– незабезпеченість населення власним виробництвом окремих видів харчових продуктів;

Б. Економічна сфера:

Б.1. Природно-ресурсна складова:

– вичерпання власних запасів паливно-енергетичних ресурсів;
– залежність економіки від подорожчання паливно-енергетичних ресурсів;

Б.2. Науково-технологічна складова:

– відставання від провідних країн світу в переході до нового технологічного укладу;
– уповільнення науково-технічного прогресу;

В. Екологічна сфера:

– зміна клімату та глобальне потепління.

Крім того, для економіки України властиві і специфічні національні проблеми, до яких належать такі:

А. Економічна сфера:

– низький рівень конкурентоспроможності економіки;
– низький рівень економічних свобод;
– низький рівень свободи підприємництва;
– високий податковий тягар, відсутність реформ і складність податків;
– невисокий рівень привабливості для прямих іноземних інвестицій;
– низький рівень кредитоспроможності й висока вірогідність дефолту;

Б. Екологічна сфера:

– низький рівень використання поновлюваних джерел енергії;
– відсутність цілеспрямованої політики в області екології;

В. Сфера державного управління:

- політична нестабільність;
- низька якість і ефективність державного управління;
- високий рівень корупції.

Визначення сталого розвитку України через забезпечення її економічної безпеки дозволяє уточнити глобальні й національні проблеми країни та цілі її розвитку.

Згідно з оцінкою Міністерства економіки, у 2008 р. Україна по жодній з компонент економічної безпеки не досягла порогових значень. Найменший рівень мали такі: «Демографічна» (55,2%), «Науково-технологічна» (58,5%), «Макроекономічна» (65,6%), «Продовольча» (66,0%) (рис. 3.1).

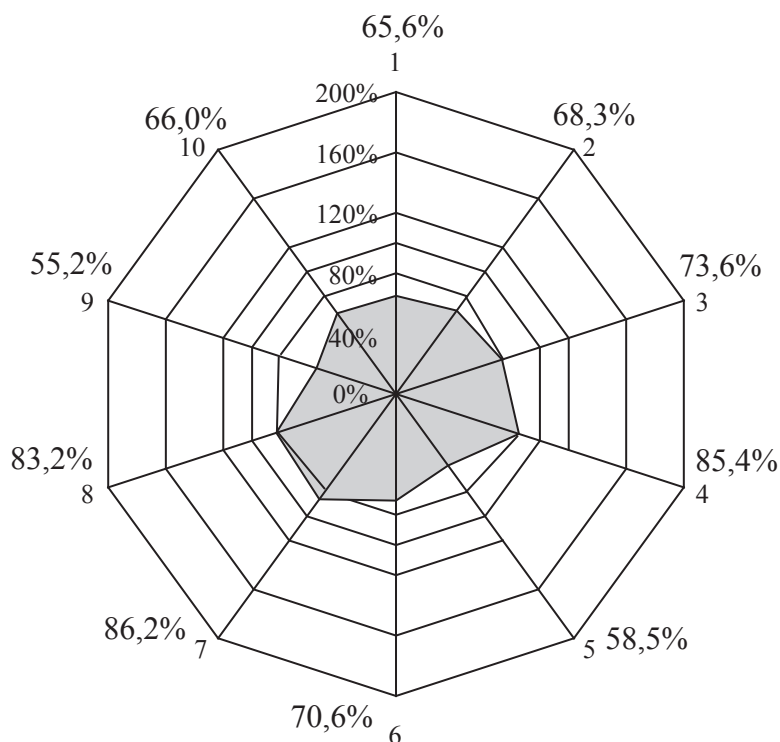


Рис. 3.1. Оцінка рівня досягнення порогових значень компонентами економічної безпеки України в 1 півріччі 2008 р.:

- 1 – макроекономічна; 2 – фінансова;
 3 – виробнича; 4 – інвестиційна; 5 – науково-технологічна; 6 – енергетична;
 7 – зовнішньоекономічна; 8 – соціальна; 9 – демографічна; 10 – продовольча

Згідно з оцінкою економічної безпеки України по показниках її компонент можна визначити такі проблеми розвитку країни в порядку пріоритетності їх втілення:

– демографічна безпека: від'ємне сальдо природного приросту населення; висока дитяча смертність; депопуляція населення; низька народжуваність населення; високе демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне;

– науково-технологічна безпека: низька питома вага видатків державного бюджету на науку; низька частка підприємств, що впроваджують інновації; мала кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи; неефективне співвідношення частки фундаментальних досліджень, прикладних досліджень, науково-технічних розробок і науково-технічних послуг, виконаних власними силами; незначна кількість впроваджених об'єктів промислової власності;

– макроекономічна безпека: значне від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу; низький рівень відношення обсягу ВВП на одну особу до середнього значення в країнах ЄС; невелика частка наявних доходів нефінансових корпорацій у валових наявних доходах; низький рівень відношення обсягу ВВП на одну особу до середньосвітового значення;

– продовольча безпека: недоспоживання населенням овочів та баштанових, фруктів, ягід, горіхів та винограду, молока та молочних продуктів, м'яса та м'ясопродуктів;

– фінансова безпека: низька частка довгострокового страхування; великий обсяг готівки; малий обсяг страхових премій; великі обсяги дефіциту торговельного балансу;

– енергетична безпека: висока енергоємність ВВП; незначні обсяги транзиту нафти; недостатні обсяги інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу; малі обсяги видобутку вугілля;

– виробнича безпека: незначні обсяги ліквідації промислових фондів; високий ступінь зносу основних засобів промисловості; низька частка машинобудування в промисловому виробництві.

У передвибірчій програмі Президента України та проекті програми економічних реформ на 2010 – 2014 рр. визначені як глобальні, так і специфічні національні проблеми, які підлягають вирішенню в Україні та її регіонах.

Серед глобальних проблем можна назвати такі:

А. Соціальна сфера:

- депопуляція та старіння населення;
- поляризація доходів населення.

Б. Економічна сфера:

- висока енергоємність економіки;
- зміна технологічного укладу;
- уповільнення науково-технічного прогресу.

До специфічних національних проблем належать такі:

А. Соціальна сфера

- низька якість медичних послуг і нерівний доступ до них різних верств населення;
- низький рівень пенсій і нерівні умови пенсійного забезпечення;
- невідповідність якості освіти сучасним вимогам і її недостатня доступність для бідних верств населення;
- низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою й низька її адресність.

Б. Економічна сфера:

- високий перерозподіл ВВП через бюджет і позабюджетні фонди;
- високе фіскальне навантаження на бізнес і складність податкової системи;
- високий дефіцит сектора державних фінансів;
- низький рівень розвитку та низька прозорість фінансового ринку;
- незадовільний і несприятливий бізнес-клімат;
- низький інвестиційний імідж країни;
- низька диверсифікованість експорту;
- висока залежність від імпорту нафти і газу;
- невідповідність якості житлово-комунальних послуг вимогам споживачів і незадовільний стан житлово-комунального господарства;
- низька конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції і невідповідність її міжнародним стандартам якості й безпеки.

Враховуючи наведене вище, були визначені такі глобальні проблеми людства, які відносяться і до України:

А. Соціальна сфера

А.1. Демографічна складова:

- депопуляція та старіння населення.

А.2. Дохідна складова:

- поляризація доходів населення в країні;
- відставання України від провідних країн світу за рівнем доходу населення;
- незабезпеченість населення власним виробництвом окремих видів харчових продуктів.

Б. Економічна сфера

Б.1. Природно-ресурсна складова:

- вичерпання власних запасів паливно-енергетичних ресурсів;
- залежність економіки від подорожчання паливно-енергетичних ресурсів.

Б.2. Науково-технологічна складова:

- відставання від провідних країн світу в переході до нового технологічного укладу;
- уповільнення науково-технічного прогресу.

В. Екологічна сфера

- зміна клімату та глобальне потепління;
- утилізація та переробка відходів;
- забруднення атмосфери;
- вичерпання ресурсів прісної води.

Крім того, для економіки України властиві і специфічні національні проблеми, до яких належать такі:

А. Соціальна сфера:

- низька якість медичних послуг і нерівний доступ до них різних верств населення;
- низький рівень пенсій та нерівні умови пенсійного забезпечення;
- низький рівень охоплення бідного населення соціальною підтримкою і низька її адресність;

- невідповідність якості освіти сучасним вимогам і її недостатня доступність для бідних верств населення;
- невідповідність якості житлово-комунальних послуг вимогам споживачів і незадовільний стан житлово-комунального господарства.

Б. Економічна сфера:

- висока енергоємність і низька енергоефективність економіки;
- висока залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів;
- значна зношеність транспортної інфраструктури;
- низька диверсифікованість експорту.

Разом з тим для вирішення глобальних і національних проблем в Україні потрібно вирішити проблеми, які притаманні механізму реалізації стратегії розвитку країни, а саме:

- підняти якість і ефективність державного управління;
- знизити податковий тягар і запровадити реформи зі спрощення податкової системи;
- знизити рівень корупції та тіньового сектора економіки;
- зменшити перерозподіл ВВП через бюджет і вдосконалити міжбюджетні відносини;
- покращити бізнес-клімат;
- підвищити інвестиційний імідж;
- покращити торговельно-економічне співробітництво з Росією.

РОЗДІЛ 4

ІНДЕНТИФІКАЦІЯ ПРІОРИТЕТНИХ ПРОБЛЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Згідно з методикою, яку наведено у розділі 2, здійснено оцінку сталого розвитку Харківської області.

Розрахунки сталого соціального розвитку регіону свідчать, що чотири його компоненти: «Доходи та витрати» (69,6 %), «Забезпеченість житлом» (74,3 %), «Демографія та стан здоров'я» (51,3 %) і «Споживання продуктів

харчування» (78,6 %) не досягли порогових значень економічної безпеки, тільки компонента «Безробіття» перевищила його майже вдвічі (188,7 %) (рис. 4.1).

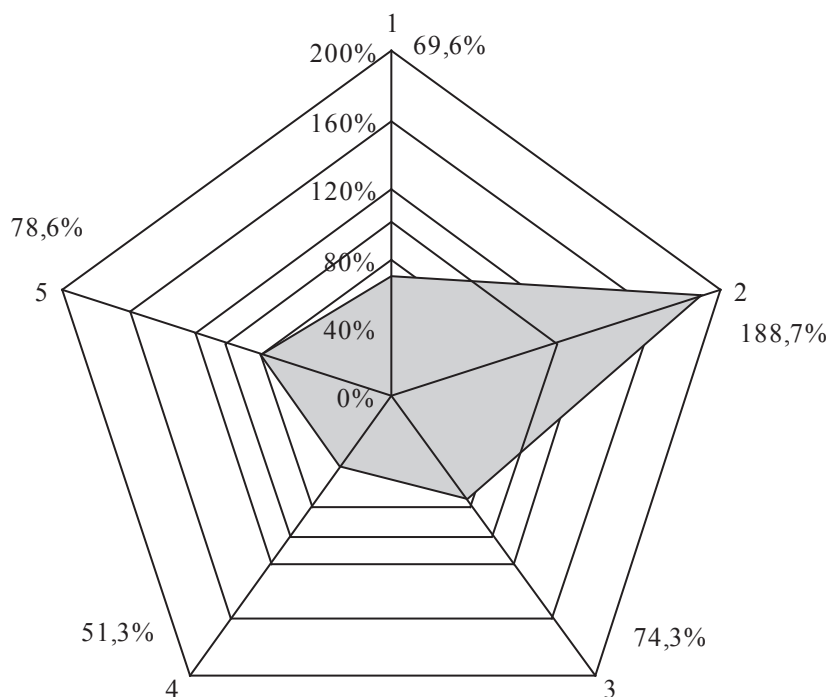


Рис. 4.1. Оцінка рівня досягнення порогових значень компонентами сталого соціального розвитку Харківської області в 2008 р.:

1 – доходи та витрати; 2 – безробіття; 3 – забезпеченість житлом; 4 – демографія та стан здоров'я; 5 – споживання продуктів харчування

Аналіз часткових показників компонент сталого соціального розвитку Харківської області, згідно з методикою, яку наведено у розділі 2, дозволив визначити таку черговість пріоритетності вирішення їх проблем (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Пріоритетність вирішення проблем компонент сталого соціального розвитку Харківської області

Компонента	Проблема
1	2
<i>1-а черга</i>	
Демографія та стан здоров'я	Високий рівень захворюваності
	Високий рівень дитячої смертності
	Від'ємне сальдо природного приросту населення
Доходи та витрати	Низький мінімальний розмір пенсії

1	2
<i>2-а черга</i>	
Споживання продуктів харчування	Недоспоживання фруктів, ягід, горіхів та винограду
	Недоспоживання овочів та баштановних
	Недоспоживання молока та молочних продуктів
Забезпеченість житлом	Недостатня забезпеченість житлом
<i>3-а черга</i>	
Споживання продуктів харчування	Недоспоживання картоплі
	Недоспоживання м'яса та м'ясопродуктів
	Недоспоживання яєць
Доходи та витрати	Низька середня зарплата
	Висока частка витрат на харчування в загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств

До першочергової пріоритетності вирішення проблем сталого соціального розвитку Харківської області було віднесено такі: зниження захворюваності населення; зниження дитячої смертності; збільшення розміру пенсій; збільшення природного приросту населення; другої черги пріоритетності – покращання раціону харчування населення та забезпечення населення житлом; третьої черги пріоритетності – покращання раціону харчування населення; збільшення оплати праці; зменшення частки витрат домогосподарств на харчування.

Розрахунки сталого економічного розвитку Харківської області свідчать, що три його компоненти: «Макроекономічна» (124,6%); «Енергетична» (109,8 %) та «Продовольча» (237,3 %) не перевищили свої порогові значення економічної безпеки, інші п'ять, компонент: «Фінансова» (69,7 %); «Зовнішньоекономічна» (68,8 %); Інвестиційна (75,9); «Науково-технологічна та інноваційна» (56,7 %) й «Виробнича» (72,7 %) – його не досягли (рис. 4.2).

Аналіз часткових показників компонент сталого економічного розвитку Харківської області, з методикою, яку наведено у розділі 2, дозволив визначити таку черговість пріоритетності вирішення їх проблем (табл. 4.2).

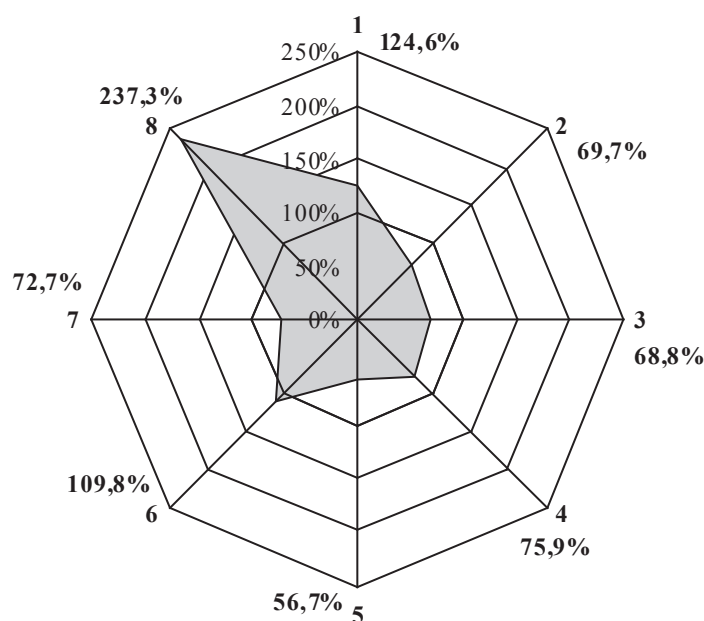


Рис. 4.2. Оцінка рівня досягнення порогових значень компонентами сталого економічного розвитку Харківської області в 2008 р.:

1 – макроекономічна; 2 – фінансова; 3 – зовнішньоекономічна; 4 – інвестиційна;
5 – науково-технологічна та інноваційна; 6 – енергетична; 7 – виробнича;
8 – продовольча

Таблиця 4.2

Пріоритетність вирішення проблем компонент сталого економічного розвитку Харківської області

Компонента	Проблема
1	2
<i>1-а черга</i>	
Науково-технологічна та інноваційна	Низька частка підприємств, що впроваджують інновації
Виробнича	Недостатні обсяги реалізованої інноваційної продукції
Продовольча	Високий ступінь зносу основних засобів промисловості
	Несамозабезпеченість рибою та рибопродуктами
	Несамозабезпеченість фруктами, ягодами, горіхами та виноградом
	Несамозабезпеченість м'ясом та м'ясопродуктами
<i>2-а черга</i>	
Науково-технологічна та інноваційна	Недостатня кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи
Зовнішньоекономічна	Низький рівень покриття експортом імпорту
	Висока питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі
Фінансова	Високі обсяги трансфертів з держбюджету
Виробнича	Низька частка у промисловому виробництві машинобудування
Інвестиційна	Значна частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій

Закінчення табл. 4.2

1	2
Енергетична	Висока частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні паливно-енергетичних ресурсів
	Висока енергоємність ВВП
Продовольча	Несамозабезпеченість молоком та молочними продуктами
<i>3-а черга</i>	
Науково-технологічна та інноваційна	Низький рівень винахідницької активності
Зовнішньоекономічна	Висока питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів
Фінансова	Високий рівень інфляції
Інвестиційна	Недостатні обсяги інвестицій в основний капітал

До першої черги пріоритетності вирішення проблем сталого економічного розвитку Харківської області віднесено такі: підвищення інноваційної активності підприємств; збільшення обсягів реалізації інноваційної продукції; збільшення інвестицій в основні засоби промисловості; збільшення виробництва сільськогосподарської продукції (риби та рибопродуктів; фруктів, ягід, горіхів; м'яса та м'ясопродуктів; другої черги пріоритетності – збільшення науково-технічного персоналу; збільшення диференціації торгових країн-партнерів; вирівнювання зовнішньоторгового сальдо; зниження фінансової залежності регіонів; збільшення продукції машинобудування; зменшення частки прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій; зниження енергоємності продукції; диференціація часток паливно-енергетичних ресурсів у загальному споживанні; третьої черги пріоритетності – стимулювання винахідницької активності й збільшення експорту продукції високих ступенів переробки; зменшення рівня інфляції; збільшення обсягу інвестицій в основний капітал.

Розрахунки сталого екологічного розвитку Харківської області свідчать, що усі три його компоненти: атмосферне повітря (50,4 %); вода (86,0 %) та відходи (33,3 %) не досягли своїх порогових значень економічної безпеки (рис. 4.3).

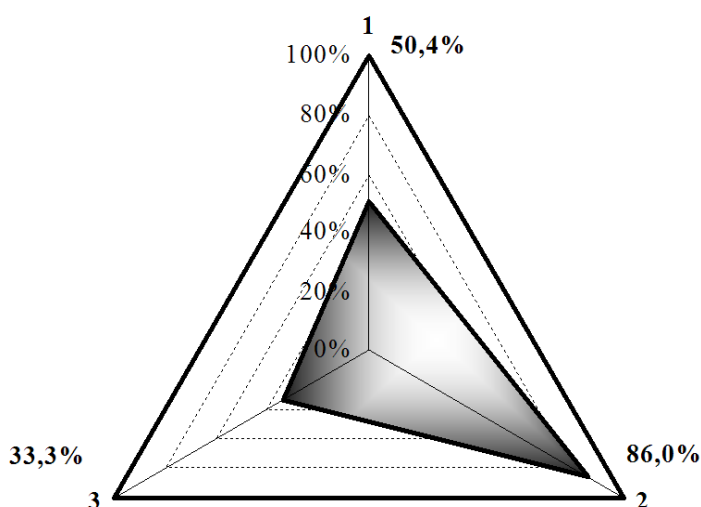


Рис. 4.3. Оцінка рівня досягнення порогових значень компонентами (частковими показниками) сталого екологічного розвитку Харківської області в 2008 р.:

1 – атмосферне повітря (викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря); 2 – вода (частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні); 3 – відходи (наявність відходів I – III класів небезпеки у сховищах та на території підприємств)

Аналіз часткових показників компонент сталого екологічного розвитку Харківської області, з методикою, яку наведено у розділі 2, дозволив визначити таку черговість пріоритетності вирішення проблем (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Пріоритетність вирішення проблем компонент сталого екологічного розвитку Харківської області

Компонента	Проблема
<i>1-а черга</i>	
Відходи	Значні наявні обсяги відходів I – III класів небезпеки
<i>2-черга</i>	
Атмосферне повітря	Висока забрудненість атмосферного повітря
<i>3-я черга</i>	
Вода	Висока забрудненість зворотних вод у загальному водовідведенні

До першої черги пріоритетності вирішення проблем сталого екологічного розвитку Харківської області було віднесено такі: зменшення кількості наявних відходів I–III класів небезпеки; другої черги пріоритетності – зниження викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря; третьої черги пріоритетності – зниження частки забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні.

РОЗДІЛ 5

ДЕРЖАВНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПОГЛЯДИ ГРОМАДИ НА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

При розробці стратегії сталого розвитку Харківської області обов'язковою умовою є урахування пріоритетів розвитку регіону, які визначені для нього державою. У Державній стратегії регіонального розвитку до 2015 р. для Харківської області визначено такі пріоритети розвитку по галузям економіки та напрямкам (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

**Пріоритети розвитку Харківської області в Державній стратегії
регіонального розвитку до 2015 р.**

Галузь або напрямок	Пріоритети розвитку
Паливно-енергетичний комплекс	Технологічне оновлення паливно-енергетичного комплексу
Транспорт	Розбудова та модернізація транспортної інфраструктури і розвиток логістики, галузей зв'язку та телекомунікації
Житлово-комунальне господарство	Реформування житлово-комунального господарства, забезпечення населення якісною водою
Високі та наукоємні технології	Розвиток високотехнологічного та наукоємного виробництва (в першу чергу машинобудування, авіабудування) Впровадження високіх технологій в освіті, медицині, галузі зв'язку та телекомунікації
Ресурсо- та енергозбереження	Впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій
Прикордонне співробітництво	Посилення прикордонного співробітництва

Обов'язковою умовою розробки та успішної реалізації заходів з виконання стратегії сталого розвитку Харківської області є і врахування поглядів населення регіону (громади), для якого вона розроблена і яке безпосередньо буде її реалізовувати.

На *рис. 5.1* наведено діаграму структури проблем, які жителі Харківської області вважають пріоритетними і які підлягають першочерговому вирішенню.

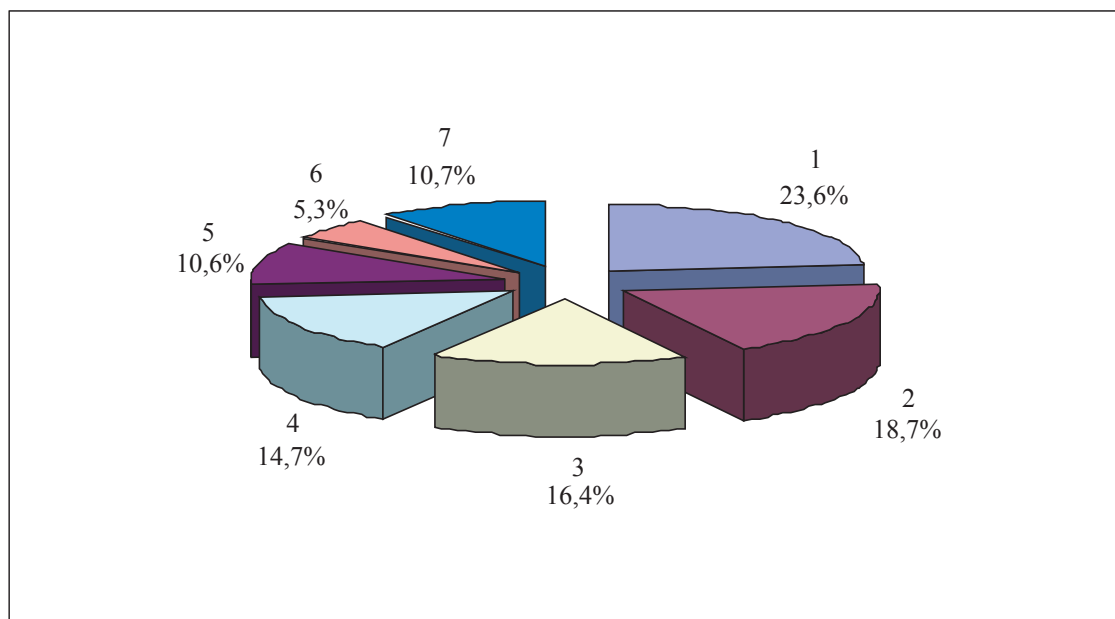


Рис. 5.1. Діаграма структури проблем сталого розвитку Харківської області (на основі пропозицій жителів регіону):

1 – доходи та пенсії; 2 – якість та вартість послуг системи охорони здоров'я; 3 – якість та вартість продуктів харчування; 4 – якість та вартість послуг ЖКГ; 5 – безробіття або неповна зайнятість; 6 – доступність системи освіти; 7 – інші

Жителі регіону серед проблем повсякденного свого життя на перше місце поставили такі: низький рівень доходів та пенсій (23,6 %); якість та вартість послуг системи охорони здоров'я (18,7 %); якість та вартість послуг ЖКГ (14,7 %); якість та вартість продуктів харчування (16,4 %) та інші.

У рамках громадського обговорення проекту стратегії сталого розвитку Харківської області до 2020 р., із залученням провідних науковців, представників бізнесу, фахівців виконавчих органів державної влади та преси було проведено такі публічні заходи (табл. 5.2).

Під час обговорення проекту стратегії представниками громади були визначені найбільш актуальні питання сталого розвитку регіону, а саме: необхідність впровадження регіональних цільових програм; урахування питань екологічної безпеки; розробленої схеми планування території регіону; включення в стратегію пілотних проектів; складання енергетичного балансу регіону; ремонт сільських доріг; упорядкування земельних відносин на селі; розвиток системи первинної медико-санітарної допомоги та інше.

**Основні публічні заходи із громадського обговорення проекту Стратегії
сталого розвитку Харківської області до 2020 р.**

Дата проведення	Місце проведення	Вид заходу	Кількість учасників
11 листопада 2010 р.	Харківський національний економічний університет	Міжнародна науково-практична конференція	105
11 листопада 2010 р.	Харківський національний економічний університет	Круглий стіл	43
17 листопада 2010 р.	Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	Круглий стіл	30
19 листопада 2010 р.	Харківська національна академія міського господарства	Круглий стіл	32
22 листопада 2010 р.	Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва	Круглий стіл	35
23 листопада 2010 р.	Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна	Круглий стіл	53
19 листопада 2010 р.	Харківський національний медичний університет	Круглий стіл	38
8 грудня 2010 р.	Харківський національний економічний університет	Засідання Ради ректорів вищих навчальних закладів III – IV рівнів акредитації Харківського вузівського центру	31

Принципи публічного обговорення стали морально-етичною основою розробки Стратегії сталого розвитку Харківської області до 2020 року.

РОЗДІЛ 6

SWOT-АНАЛІЗ ПРОБЛЕМ ТА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Згідно з методикою, яку наведено у розділі 2, здійснено SWOT-аналіз природно-ресурсного потенціалу Харківської області, а також сталого соціального, економічного та екологічного розвитку регіону.

SWOT-аналіз природно-ресурсного потенціалу Харківської області свідчить про таке (табл. 6.1).

Таблиця 6.1.

SWOT-аналіз природно-ресурсного потенціалу Харківської області

Сильні внутрішні сторони (конкурентні переваги)	Слабкі внутрішні сторони (недоліки)	Зовнішні потенційні загрози	Зовнішні сприятливі можливості
1	2	3	4
Вигідне географічне розташування	Периферійність місцезнаходження	Зміна напрямку транзиту енергоносіїв із Росії в Європу	Покращання політичних та економічних відносин з Росією
Значні земельні ресурси – переважно чорноземи	Порушення екологічно допустимої площі сільськогосподарської зораності земель Зниження родючості ґрунтів	Неврегульованість земельних відносин Невідповідність використання земельних ресурсів вимогам раціонального природокористування	Рекультивация земель Зміна суспільно-економічних відносин на селі Законодавче регулювання раціонального природокористування
Помірно континентальний клімат	Розташування в зоні ризикового землеробства	Зміна клімату та глобальне потепління	Державна політика по зниженню викидів в атмосферне повітря
Видове різноманіття лісових масивів	Лісистість території нижча за середню по Україні та менша науково обґрунтованої		Штучна висадка лісів
	Обмежені водні ресурси Низька якість питної води		Використання підземних водних ресурсів Технічне переоснащення водного та водопровідного господарства
Рівнинний рельєф території	Відсутність цілеспрямованої державної політики по збереженню земельних ресурсів	Експансія іноземних компаній в сільське господарство і нерациональне природокористування з їх боку	
Значні розвідані запаси паливно-енергетичних копалин (природного газу, бурого та кам'яного вугілля, нафти)	Стала тенденція до виснаження нафтогазових родовищ	Недостатні інвестиції з боку держави в геологорозвідувальні роботи та технічне переоснащення галузі	Зменшення структурних диспропорцій в регіональному енергетичному видобутку та споживанні Впровадження енергозберігаючих технологій в економіці

Закінчення табл. 6.1

1	2	3	4
Наявність достатньої сировинної бази для виробництва будівельних матеріалів, скляної та оптичної продукції	Недостатня конкурентоспроможність вітчизняних виробників будівельних матеріалів, скляної та оптичної продукції	Конкуренція з боку іноземних компаній-виробників будівельних матеріалів, скляної та оптичної продукції	Державна підтримка розвитку житлового комплексу Державна підтримка розвитку оптичної галузі

Харківська область незважаючи на переферійність місцезнаходження має вигідне географічне розташування, яке може бути посилене покращанням політичних та економічних відносин з Росією.

Регіон володіє значними земельними ресурсами – переважно чорноземами, але вони використовуються нерационально, їх родючість знижується. Позитивно вплинути на ефективне використання земельних ресурсів в Харківській області можуть такі заходи: зміна суспільно-економічних відносин на селі; законодавче регулювання раціонального природокористування; рекультивация земель.

Клімат в регіоні в цілому сприяє розвитку сільськогосподарської галузі, однак розташування в зоні ризикового землеробства потребує використання новітніх технологій.

У Харківській області потрібно дбайливо відноситися до лісових масивів, яких в регіоні ще достатньо, а також до використання обмежених водних ресурсів.

У регіоні в наявності значні розвідані запаси паливно-енергетичних ресурсів (в першу чергу природного газу), але в останні роки спостерігається стала тенденція до виснаження нафтогазових родовищ. Тому в Харківській області необхідно впроваджувати енергозберігаючі технології в усіх галузях економіки та шукати шляхи до ефективного використання покладів бурого та кам'яного вугілля, які до сьогоднішнього дня не використовувалися.

В Харківській області в наявності достатня сировинна база для виробництва будівельних матеріалів, скляної та оптичної продукції, але через невисоку конкурентоспроможність підприємств в повній мірі не використовується природно-ресурсний потенціал.

З урахуванням наявних природних ресурсів у регіоні потенціал для розвитку мають такі галузі матеріальної сфери економіки:

- виробництво та переробка сільськогосподарської продукції та випуску продуктів харчування;
- видобутку та переробки природного газу, нафти, бурого й кам'яного вугілля;
- будівництво та виробництво будівельних матеріалів;
- виготовлення скляної та оптичної продукції;
- транспортно-торговельно-логістичний комплекс;

SWOT-аналіз сталого соціального розвитку Харківської області свідчить про таке (табл. 6.2).

Таблиця 6.2

SWOT-аналіз сталого соціального розвитку Харківської області

Сильні внутрішні сторони (конкурентні переваги)	Слабкі внутрішні сторони (недоліки)
1	2
Розгалужена мережа медичних закладів загального профілю та спеціалізованих медичних установ Наявність наукових медичних установ АМН України Достатньо високий рівень кваліфікації медичного персоналу	Від'ємне сальдо природного приросту населення Високий рівень захворюваності населення, в першу чергу онкологічними та серцево-судинними хворобами Високий рівень дитячої смертності Незадовільна якість і висока вартість медичних послуг та ліків Слабка матеріально-технічна база медичних установ
Низький рівень офіційного безробіття Наявність розгалуженої мережі соціальних установ	Низький рівень середньої заробітної плати Низький рівень мінімального розміру пенсій Обмежені можливості щодо працевлаштування в сільській місцевості
Наявність галузей з виробництва електроенергії та тепла, власного видобутку природного газу та поступова їх модернізація	Незадовільна якість та висока вартість житлово-комунальних послуг Значний знос основних фондів і висока енергоємність житлово-комунальної галузі
Наявність значних земельних ресурсів – переважно чорноземів Наявність галузі з переробки сільськогосподарської продукції та випуску продуктів харчування	Нераціональна структура споживання населенням продуктів харчування Низька якість та висока вартість продуктів харчування

Закінчення табл. 6.2

1	2
<p>Розгалужена система учбових та шкільних закладів Наявність наукових установ НАН України</p>	<p>Зниження рівня початкової та середньої освіти Зниження рівня вищої освіти та її невідповідність реальним потребам економіки Слабка матеріально-технічна база наукових та учбових установ і шкільних закладів Недоступність вищої освіти для малозабезпечених верств населення</p>
	<p>Внутрішньорегіональна диференціація за рівнем соціального розвитку та наявність депресивних територій</p>
<p>Наявність будівельної галузі та з випуску будівельних матеріалів</p>	<p>Недостатня забезпеченість населення житлом</p>
<p>Зовнішні сприятливі можливості</p>	<p>Зовнішні потенційні загрози</p>
<p>Запровадження системи первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини Розвиток державно-приватного партнерства в соціальній сфері Запровадження ефективної системи адресної допомоги незахищеним верствам населення Державна цілеспрямована політика в сфері зайнятості населення Реформування сфери житлово-комунального господарства та зниження його енергоємності Цільова державна підтримка пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки Запровадження ефективної державної політики з подолання депресивності територій Здійснення державної програми будівництва доступного житла</p>	<p>Високий рівень зовнішньої міграції населення Недостатнє та неефективне державне фінансування системи охорони здоров'я, освіти, науки та житлово-комунального господарства Великий дефіцит державного бюджету та пенсійного фонду Низька якість та ефективність державного управління Високий рівень корупції</p>

У регіоні в демографічній ситуації та сфері охорони здоров'я спостерігаються такі негативні явища:

- від'ємне сальдо природного приросту населення;
- високий рівень захворюваності, в першу чергу онкологічними та серцево-судинними хворобами;

- високий рівень дитячої смертності;
- незадовільна якість і висока вартість медичних послуг та ліків;
- слабка матеріально-технічна база медичних установ.

Наведені вище негативні явища посилюються недостатнім і неефективним державним фінансуванням системи охорони здоров'я.

Для подолання негативних явищ в демографічній ситуації та сфері охорони здоров'я потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити систему первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини;
- розширити використання механізму державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я.

У Харківській області, як і в Україні в цілому, в сфері доходів та зайнятості населення спостерігаються такі негативні явища:

- низький рівень середньої заробітної плати;
- низький рівень мінімальної пенсії;
- обмежені можливості щодо працевлаштування в сільській місцевості.

Наведені вище негативні явища можуть бути посилені за рахунок:

- великого дефіциту державного бюджету та пенсійного фонду;
- низької якості та ефективності державного управління.

Для подолання негативних явищ у сфері доходів та зайнятості населення потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити ефективну систему адресної допомоги незахищеним верствам населення;
- здійснити державну цілеспрямовану політику в сфері зайнятості населення.

У Харківській області у сфері надання житлово-комунальних послуг населенню спостерігаються такі негативні явища:

- незадовільна якість та висока вартість житлово-комунальних послуг;
- значний знос основних фондів і висока енергоємність житлово-комунальної галузі.

Наведені вище негативні явища можуть бути посилені за рахунок:

- недостатнього та неефективного державного фінансування системи житлово-комунального господарства;

- низької якості та ефективності державного управління;
- високого рівня корупції;
- великого дефіциту державного бюджету.

Для подолання негативних явищ у сфері надання житлово-комунальних послуг населенню потрібно скористатися такими можливостями:

- реформувати сферу житлово-комунального господарства та знизити його енергоємність.

У Харківській області в сфері споживання населенням продуктів харчування спостерігаються такі негативні явища:

- нераціональна структура споживання населення продуктів харчування;
- низька якість та висока вартість продуктів харчування.

Для подолання негативних явищ у цій сфері в регіоні потрібно скористатися такими можливостями:

- підняти купівельну спроможність населення шляхом збільшення його доходів за рахунок розвитку економіки;
- збільшити виробництво якісної та відносно дешевої сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки.

У Харківській області в сфері освіти та науки спостерігаються такі негативні явища:

- зниження рівня початкової та середньої освіти;
- зниження рівня вищої освіти та її невідповідність реальним потребам економіки;
- слабка матеріально-технічна база наукових та учбових установ і шкільних закладів;
- недоступність вищої освіти для малозабезпечених верств населення.

Для подолання негативних явищ у цій сфері в регіоні потрібно скористатися такими можливостями:

- здійснити цільову державну підтримку пріоритетних напрямів розвитку науки та техніки.

У Харківській області в районах та містах спостерігається негативне явище до зростання диференціації за рівнем соціального розвитку та поява депресивних територій.

Для подолання цього негативного явища в регіоні необхідно скористатися можливістю діючого законодавства по державній підтримці з подолання депресивності територій.

У Харківській області спостерігається негативне явище незабезпеченості населення житлом.

Для подолання цього негативного явища в регіоні потрібно скористатися такими можливостями:

- здійснити державну програму будівництва доступного житла;
- збільшити обсяги житлового будівництва та випуску будівельних матеріалів.

Ґрунтуючись на наведеному вище а також пропозиціях громади регіону пріоритетними проблемами сталого соціального розвитку Харківської області можна визначити такі:

- незадовільна демографічна ситуація та розвиток сфери охорони здоров'я;
- значна диференціація доходів населення та неефективна система підтримки малозабезпечених верств населення;
- низька якість житлових послуг та неефективна система житлово-комунального господарства.

SWOT-аналіз сталого економічного розвитку Харківської області свідчить про таке (табл. 6.3).

У регіоні в галузі виробництва та переробки сільськогосподарської продукції і випуску продуктів харчування спостерігаються такі негативні явища:

- занепад тваринницької галузі та незабезпеченість населення деякими видами сільськогосподарської продукції (молоком, м'ясом, плодами та ягодами);
- перехід у сільському господарстві від індустріального виробництва до дрібнотоварного.

Наведені вище явища можуть бути посилені за рахунок:

- зростання імпорту дешевої неякісної продовольчої продукції;
- зростання конкуренції на зовнішніх та внутрішніх ринках продукції.

Таблиця 6.3

SWOT-аналіз сталого економічного розвитку Харківської області

Сильні внутрішні сторони (конкурентні переваги)	Слабкі внутрішні сторони (недоліки)
Значні земельні ресурси – переважно чорноземи	Занепад тваринницької галузі та незабезпеченість населення деякими видами сільськогосподарської продукції (молоком, м'ясом, плодами та ягодами) Перехід у сільському господарстві від індустріального виробництва до дрібного-варного
Значні поклади бурого та кам'яного вугілля	Висока частка домінуючого паливно-енергетичного ресурсу в загальному споживанні Висока енергоємність ВРП Стала тенденція до виснаження нафтогазових родовищ
Приграничне розташування з країнами СНД (Росією, Білоруссю)	Низька частка машинобудування у промисловому виробництві Безповоротна втрага окремих виробництв та галузей машинобудування Високий рівень незавантаженості виробничих потужностей Високий ступінь зносу основних засобів у промисловості
Високий науково-освітній потенціал	Низька частка підприємств, що впроваджували інновації Недостатні обсяги реалізації інноваційної продукції Недостатня кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи Низький рівень підприємницької активності Незадовільний стан інфраструктури, в першу чергу автомобільних доріг
Розгалужена фінансово-кредитна система	Низький рівень покриття експортом імпорту Висока питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі Висока питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту в загальному обсязі товарів Недостатні обсяги інвестицій в основний капітал Значна частка прямих іноземних інвестицій у загальному їх обсязі

Закінчення табл. 6.3

Зовнішні сприятливі можливості	Зовнішні потенційні загрози
Державна цілеспрямована політика підтримки високотехнологічних галузей економіки	Зміна технологічного укладу в економіках провідних країн світу
Ефективна державна політика підтримки вітчизняного товаровиробника	Прискорення науково-технічного прогресу в світі
Зміна суспільно-економічних відносин на селі	Протекціоністська політика урядів держав світу до своїх товаровиробників
Посилення вимог до якості імпортованої продукції	Зміна міжнародного розподілу праці внаслідок глобалізації
Створення ПФГ з ТНК ведучих країн світу	Зростання рівня конкуренції на зовнішніх та внутрішніх ринках продукції
Ефективна державна політика енергозбереження	Імпорт дешевої, неякісної продовольчої продукції
Реформування дозвільної системи	Глобалізація економіки та експансія ТНК
Прийняття податкового кодексу та подальше його удосконалення	Зростання фінансової нестійкості світової економіки
Проведення фінальної частини чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. у м. Харків	Вичерпання запасів ряду сировини і палива
Реформування системи державного управління	Низький рівень свободи підприємництва та непривабливий бізнес-клімат
Ефективна державна політика боротьби з корупцією	Високий тягар та рівень складності податків
ЄЮ	Низька кредитоспроможність країни та висока вірогідність її дефолту
	Невисокий рівень привабливості країни для прямих іноземних інвестицій
	Політична нестабільність в країні
	Низька якість та ефективність державного управління
	Значне від'ємне сальдо поточного рахунку платіжного балансу
	Високий дефіцит державного бюджету
	Високий зовнішній борг держави та корпоративного сектору
	Високий рівень корупції

Для подолання негативних явищ у галузі виробництва та переробки сільськогосподарської продукції і випуску продуктів харчування потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити ефективну державну політику підтримки вітчизняного товаровиробника;
- посилити вимоги до якості імпортованої продовольчої продукції
- змінити суспільно-економічні відносини на селі.

У Харківській області в галузі *видобутку та переробки паливно-енергетичних ресурсів* а також в сфері енергозбереження спостерігаються такі негативні явища:

- висока частка домінуючого паливно-енергетичного ресурсу в загальному споживанні;
- висока енергоємність ВРП;
- стала тенденція до виснаження нафтогазових родовищ.

Для подолання наведених вище негативних явищ у регіоні потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити ефективну державну політику енергозбереження;
- ефективно використати великі поклади бурого та кам'яного вугілля.

У Харківській області в *інноваційних високотехнологічних галузях* спостерігаються такі негативні явища:

- низька частка машинобудування у промисловому виробництві;
- безповоротна втрата окремих виробництв та галузей машинобудування;
- високий рівень незавантаженості виробничих потужностей;
- високий ступінь зносу основних засобів у промисловості;
- низька частка підприємств, що впроваджували інновації;
- недостатні обсяги реалізації інноваційної продукції;
- недостатня кількість спеціалістів, які виконують науково-технологічні роботи;
- низький рівень винахідницької активності.

Наведені вище явища можуть бути посилені за рахунок:

- зміни технологічного укладу в економіках провідних країн світу;
- прискорення науково-технічного прогресу в світі;

- зміни міжнародного розподілу праці внаслідок глобалізації;
- зростання рівня конкуренції на зовнішніх та внутрішніх ринках продукції;
- глобалізації економіки та експансії ТПК;
- зростання фінансової нестійкості світової економіки;
- низького рівня свободи підприємництва та непривабливого бізнес-клімату.

Для подолання негативних явищ в інноваційно-високотехнологічних галузях регіону потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити державну цілеспрямовану політику підтримки високотехнологічних галузей економіки;
- запровадити ефективну державну політику підтримки вітчизняного товаровиробника;
- створити ПФГ с ТНК ведучих країн світу .

У Харківській області спостерігається негативне явище щодо погіршення стану інфраструктури, в першу чергу автомобільних доріг.

Для його подолання потрібно скористатися тим, що в м. Харків у 2012 р. будуть проводитися фінальні матчі чемпіонату Європи з футболу.

У Харківській області в *зовнішньоекономічній діяльності* спостерігаються такі негативні явища:

- низький рівень покриття експортом імпорту;
- висока питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі товарів;
- висока питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту в загальному обсязі товарів.

Наведені вище негативні явища можуть бути посилені за рахунок:

- протекціоністської політики урядів держав світу до своїх товаровиробників;
- глобалізації економіки та експансії ТПК;
- зростання фінансової нестійкості світової економіки;
- значного від'ємного сальдо поточного рахунку платіжного балансу;
- високого зовнішнього боргу держави та корпоративного сектору.

Для подолання негативних явищ у зовнішньоекономічній діяльності регіону потрібно скористатися такими можливостями:

- впровадити ефективну державну політику підтримки вітчизняного товаровиробника.

У Харківській області в інвестиційній діяльності спостерігаються такі негативні явища:

- недостатні обсяги інвестицій в основний капітал;
- значна частка прямих іноземних інвестицій у їх загальному обсязі.

Наведені вище негативні явища можуть бути посилені за рахунок:

- зростання фінансової нестійкості світової економіки;
- низької кредитоспроможності країни та високої вірогідності її дефолту;
- невисокої привабливості країни для прямих іноземних інвестицій;
- значного від'ємного поточного рахунку платіжного балансу;
- високого дефіциту державного бюджету;
- високої зовнішньої заборгованості держави та корпоративного сектору;
- високого рівня корупції.

Для подолання негативних явищ в інвестиційній діяльності регіону потрібно скористатися такими можливостями:

- реформувати дозвільну систему;
- прийняти податковий кодекс та постійно його вдосконалювати;
- запровадити ефективну державну політику боротьби з корупцією.

Ґрунтуючись на наведеному вище, можна визначити такі пріоритетні проблеми сталого економічного розвитку Харківської області:

- незабезпеченість регіону сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування;
- неефективне енергозабезпечення регіону та висока енергоємність його економіки;
- незначна кількість інноваційно активних високотехнологічних виробництв;
- недостатньо ефективного використання прикордонного розташування регіону з Росією;
- підготовка до Євро-2012 та незадовільний стан інфраструктури регіону.

SWOT-аналіз сталого екологічного розвитку Харківської області свідчить про таке (табл. 6.4).

Таблиця 6.4

SWOT-аналіз стійкого екологічного розвитку Харківської області

Сильні внутрішні сторони (конкурентні переваги)	Слабкі внутрішні сторони (недоліки)
<p>Наявність об'єктів природно-заповідного фонду</p> <p>Зниження індексу забруднення атмосфери за рахунок зменшення викидів промисловими підприємствами</p> <p>Зменшення забруднення зворотних вод за рахунок зниження викидів промисловими підприємствами</p>	<p>Значні накопичені обсяги відходів I – III класів небезпеки</p> <p>Висока забрудненість атмосферного повітря, в першу чергу пересувними джерелами</p> <p>Висока забрудненість зворотних вод у загальному водовідведенні</p>
Зовнішні сприятливі можливості	Зовнішні потенційні загрози
<p>Збільшення лісних масивів</p> <p>Впровадження схеми роздільного збору та сортування ТПВ</p> <p>Будівництво підприємства по комплексній переробці відходів</p> <p>Створення державою системи стимулювання розподільного збору, сортування та комплексної переробки ТПВ</p> <p>Запровадження ефективної державної екологічної політики</p>	<p>Зміна клімату та глобальне потепління</p> <p>Скорочення лісних масивів</p> <p>Забруднення атмосфери на земній кулі</p> <p>Збільшення автомобільного парку та автомобільних перевезень</p>

У регіоні в галузі поводження з відходами спостерігається негативне явище щодо їх значного накопичення.

Для подолання цього негативного явища потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити схему роздільного збору та сортування ТПВ;
- побудувати підприємство по комплексній переробці відходів;
- створити державну систему стимулювання розподільного збору, сортування та комплексної переробки ТПВ.

В Харківській області в екологічній сфері спостерігаються такі негативні явища:

- висока забрудненість атмосферного повітря, в першу чергу пересувними джерелами;

– висока забрудненість зворотних вод у загальному водовідведенні.

Наведені вище негативні явища можуть бути посилені за рахунок:

- зміни клімату та глобального потепління;
- скорочення лісних масивів;
- забруднення атмосфери на земній кулі;
- збільшення автомобільного парку та автомобільних перевезень в Україні.

Для подолання негативних явищ в екологічній сфері регіону потрібно скористатися такими можливостями:

- запровадити ефективну державну екологічну політику;
- збільшити лісні масиви.

Ґрунтуючись на наведеному вище можна визначити такі пріоритетні проблеми сталого екологічного розвитку Харківської області:

- значне накопичення відходів у регіоні;
- зростання викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря від пересувних джерел;
- низька якість питної води та висока забрудненість зворотних вод у загальному водовідведенні.

РОЗДІЛ 7

СТРАТЕГІЧНІ ТА ОПЕРАТИВНІ ЦІЛІ (ПРІОРИТЕТИ) СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2020 Р.

Головна мета сталого розвитку Харківської області – забезпечення високої якості життя населення на основі побудови соціально орієнтованої природозберігаючої інноваційної економіки.

Головна мета реалізується через низку стратегічних цілей, які, у свою чергу, об'єднують ряд операційних.

Стратегічна ціль 1: Харківська область – регіон сталого соціального розвитку (високої якості життя населення).

Операційна ціль 1.1. Поліпшення демографічної ситуації та розвиток кластера охорони здоров'я.

Передумови:

Специфіка демографічної ситуації в Харківській області та Україні в цілому полягає в поєднанні депопуляції населення з погіршенням стану його здоров'я, що дозволяє кваліфікувати її як затяжну демографічну кризу. Так, за період 2000–2009 рр. чисельність населення Харківської області скоротилася на 183,5 тис. осіб, або на 6,2% (16-е місце серед регіонів України) при 6,6% в цілому по Україні. Від'ємне сальдо природного приросту населення на 1 тис. наявного в регіоні в 2008 р. значно скоротилося – (–6,4) при (–5,3) в цілому по країні і пороговому значенні економічної безпеки – більше 2,8. У Харківській області залишається від'ємне сальдо природного приросту населення більше, ніж у середньому в Україні. Згідно з прогнозом до 2015 р. у цілому по Україні чисельність населення скоротиться на 5,1% при зменшенні по регіону на 5,6% (13-е місце серед інших областей).

На від'ємне сальдо природного приросту чисельності населення як в Харківській області, так і Україні в цілому, вплинув низький рівень народжуваності та високий рівень смертності населення.

За коефіцієнтом народжуваності – 9,8 новонароджених на 1 тис. населення в 2008 р. Харківська область розділила з Донецькою областю 21–22 місця серед інших регіонів України. Таке значення показника нижче, ніж у середньому по Україні – 11,0. При цьому народжуваність в Харківській області за період 2000 – 2008 рр. збільшилась з 6,8 до 9,8 новонароджених.

За коефіцієнтом смертності – 16,2 померлих на 1 тис. населення в 2008 р. Харківська область зайняла 16-е місце серед інших регіонів України. Таке значення показника знаходиться майже на середньому рівні по країні – 16,3. При цьому смертність в Харківській області за період 2000-2008рр. залишилася практично на тому ж рівні. За коефіцієнтом дитячої смертності – 9,0 померлих до 1-го року на 1 тис. народжених живими в 2008 р. Харківська область посіла 12–17-те місця серед інших регіонів України. Таке значення показника нижче, ніж у середньому по країні – 10,0, але значно перевищує порогове значення економічної безпеки – не більше 1–2. За період 2000-2008 рр. в Харківській області коефіцієнт дитячої смертності знизився з 11,3 до 9,0.

Однією з причин смертності та проблем стану здоров'я населення як у Харківській області, так і Україні і цілому, є зростання його захворюваності. У Харківській області загальна захворюваність за період 2000-2008 рр. збільшилась на 31,5 % при збільшенні на 3,7 % в цілому по Україні. За показником кількості зареєстрованих випадків захворювань на 1 тис. населення – 781,5 (7-е місце серед інших регіонів України) в 2008 р. регіон перевищив середнє значення по Україні – 704,6, і суттєво порогове значення економічної безпеки – не більше 60.

За період 2000 – 2008 рр. у Харківській області найбільше зростання захворюваності спостерігалось за такими класами хвороб: хвороби системи кровообігу – 251,7%; хвороби крові, кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму – 238,0%; хвороби ендокринної системи, розлади харчування, порушення обміну речовин – 210,5%. У той же час у цілому по Україні за період, що аналізується, найбільші темпи зростання відбулися за такими класами хвороб: вагітність, пологи та післяпологовий період – 120,1%; хвороби сечостатевої системи – 117,7% та новоутворення – 113,7%.

Харківська область за класами хвороб займає серед інших регіонів України такі місця: хвороби системи кровообігу – 1-е місце; новоутворення – 1-е місце; хвороби сечостатевої системи – 3-є місце; хвороби органів травлення – 3-є місце; хвороби ока та додаткового апарату – 3-є місце та ін. (рис. 7.1).

Хвороби системи кровообігу (серцево-судинні та судинно-мозкові захворювання) зумовляють майже дві третини всіх випадків смерті та третину причин інвалідності в Харківській області й Україні в цілому.

У Харківській області щороку захворюють злоякісними новоутвореннями близько 900 осіб на 100 тис. осіб населення. Через запізню діагностику онкологічних захворювань протягом року після встановлення діагнозу помирають 38 – 40%.

Дослідження фахівців Всесвітньої Організації охорони здоров'я (ВООЗ) свідчать, що для забезпечення зниження рівня захворюваності та смертності населення в будь-якій країні світу потрібно сформувати й наладити ефективне функціонування системи надання населенню доступної та високоякісної первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини.

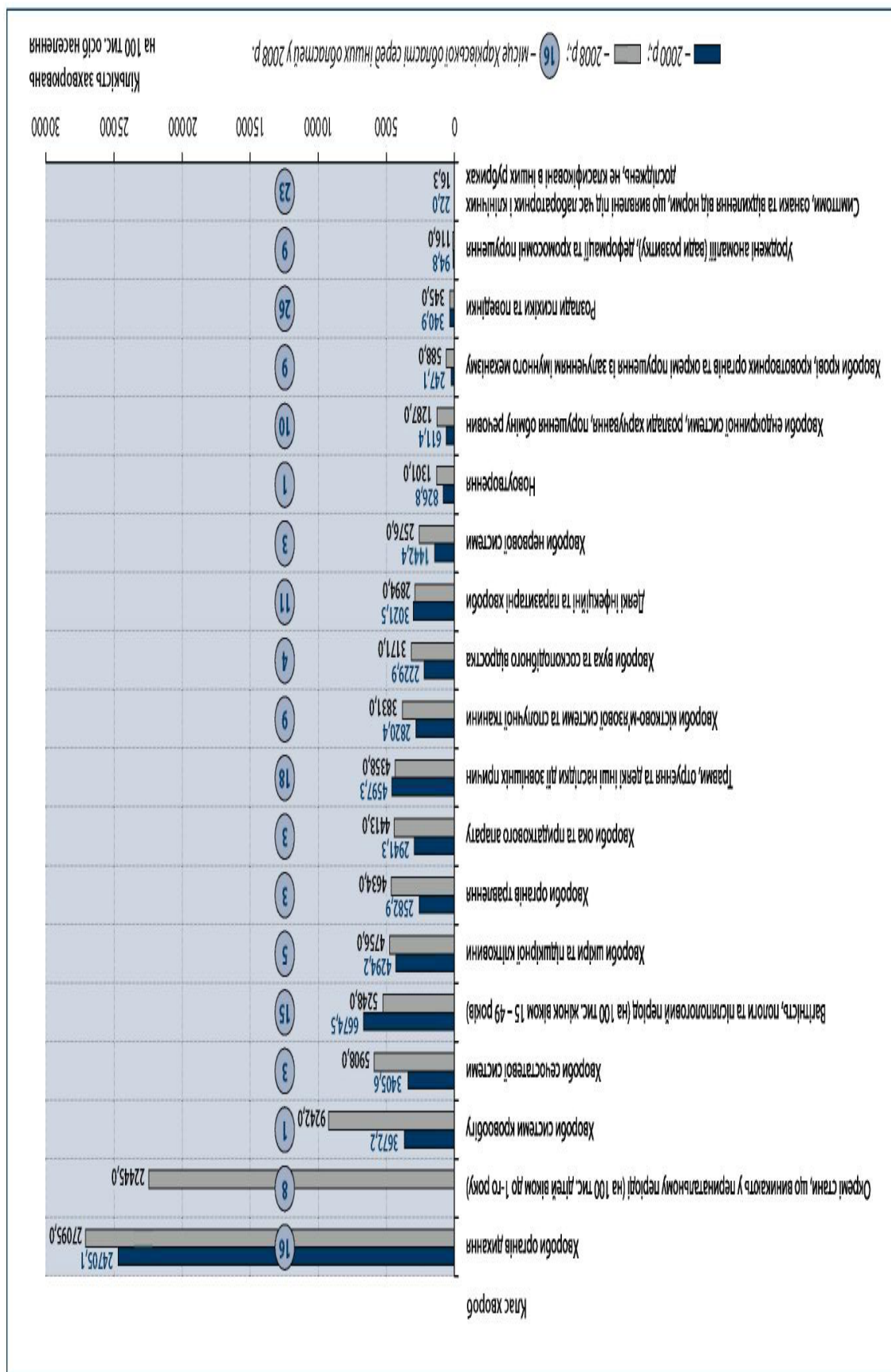


Рис. 7.1. Діаграма розподілу кількості вперше в житті зареєстрованих випадків захворювань за класами хвороб у Харківській області

Для сучасної системи охорони здоров'я характерні такі недоліки, які присутні й в Харківській області:

- орієнтація та стаціонарне лікування: основна ланка системи охорони здоров'я – лікарні та вузькі спеціалісти;
- фрагментарність: системи охорони здоров'я, які сформувалися навколо пріоритетних програм;
- системи охорони здоров'я, які рухаються в бік комерціалізації, що не регулюється.

Концепція первинної медико-санітарної допомоги, яка запропонована фахівцями ВООЗ і спрямована на виправлення наведених вище недоліків.

Структура медичних закладів Харківської області свідчить про те, що вона зорієнтована не на первинну медико-санітарну допомогу, як пропонує ВООЗ, а на спеціалізоване стаціонарне лікування (рис. 7.2).

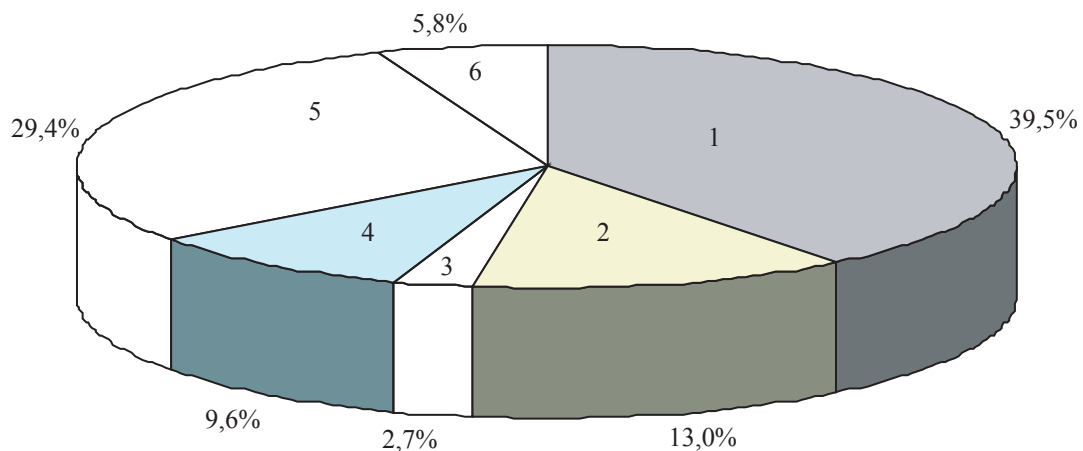


Рис. 7.2. Структура медичних закладів Харківської області:

- 1 – лікарні; 2 – поліклінічні заклади; 3 – лабораторії діагностичні;
4 – диспансери та їх відділення; 5 – приватні медичні центри; 6 – інші.

Таким чином, завданнями, які спрямовані на поліпшення демографічної ситуації в Харківській області та розвиток кластера охорони здоров'я, є такі:

1.1.1. Зниження захворюваності населення, у першу чергу на хвороби системи кровообігу (серцево-судинні та судинно-мозкові захворювання) та онкологічні.

1.1.2. Зниження дитячої смертності, у першу чергу у випадках уродженого пороку серця.

1.1.3. Впровадження системи первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини.

Для вирішення поставлених вище завдань у регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань на період до 2015 року.

2. Розробити та запропонувати інвестиційні проекти в Загальнодержавну програму боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 р., з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

3. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 р.

4. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2016 р.

Реалізація наведених вище державних і регіональних цільових програм повинна включати крім інших і такі інвестиційні:

1. Створення на засадах державно-приватного партнерства центру ранньої діагностики та лікування онкологічних захворювань на базі Державної установи «Інститут медичної радіології ім. С. П. Григор'єва Академії медичних наук України».

2. Розширення сфери застосування державно-приватного партнерства для запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань із залученням Державної установи «Інститут терапії ім. Л. Т. Малої Академії медичних наук» та приватних інвесторів.

3. Розвиток первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на двох депресивних територіях (м. Ізюм та Ізюмський район, м. Первомайськ та Первомайський район) та в одному з районів м. Харків.

4. Регіональний проект «Здоров'я регіону»

Операційна ціль 1.2. Скорочення диференціації доходів населення на основі реформування системи соціального захисту.

Передумови:

Диференціація доходів населення більшою або меншою мірою притаманна всім регіонам України. Найбільш вразливим прошарком населення є такі типи домогосподарств: багатодітні та ті, що мають у своєму складі осіб похилого віку або хоча б одного безробітного.

У Харківській області у 2008 р. співвідношення мінімального розміру пенсій до прожиткового мінімуму склало 0,5, що значно менше, ніж порогове значення економічної безпеки – не менше 1,5 – 2,0. У той же час співвідношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму – 2,7 при пороговому значенні – не менше 3,0.

Система соціального захисту населення спрямована на скорочення диференціації населення та підтримку найбільш вразливих його прошарків.

В Україні та її регіонах система соціального захисту побудована за принципом «рівності мінімальних потреб» й базується на державних трансфертах. На практиці державна допомога вразливим верстам населення реалізується у вигляді пільг, соціальних виплат і соціальних послуг, що фінансуються за рахунок державного бюджету та цільових позабюджетних фондів (державних фондів загальнообов'язкового соціального страхування).

Діюче в Україні законодавство із соціального захисту є незбалансованим і суперечливим. Унаслідок цього існує значно більше пільг, виплат і послуг, ніж передбачено конституцією та міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Не маючи необхідних ресурсів, держава бере на себе додаткові зобов'язання у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які часто не дають жодного соціального чи економічного ефекту, окрім встановлення привілеїв для представників певних професій або окремих соціальних груп.

Таким чином, завданнями, які спрямовані на скорочення диференціації доходів населення в Харківській області, є такі:

- 1.2.1. Збільшення розміру пенсій відповідно до прожиткового мінімуму.
- 1.2.2. Збільшення розміру оплати праці відносно прожиткового мінімуму.
- 1.2.3. Реформування системи соціального захисту населення.

Для вирішення поставлених вище завдань необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та запропонувати проекти в Державну цільову програму будівництва (придбання доступного житла на 2010 – 2017 рр. з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

2. Розробити та запропонувати проекти в Державну цільову національну програму «Молодь України» з метою їх включення та фінансування з Державного бюджету.

3. Розробити та реалізувати програму соціального захисту населення Харківської області на період до 2016 року.

4. Розробити та реалізувати програму зайнятості населення Харківської області на період до 2016 року.

Операційна ціль 1.3. Поліпшення якості житлових послуг і реформування кластера житлово-комунального господарства.

Передумови:

Житлово-комунальне господарство (ЖКГ) Харківської області є галуззю економіки, яка забезпечує населення послугами, необхідними для його комфортного проживання. Згідно з опитуванням більш як 80% населення регіону незадоволено якістю та вартістю житлово-комунальних послуг.

До кластера підприємств ЖКГ відносяться ті з них, які входять в такі його підгалузі: житлове господарство, водопровідно-каналізаційне господарство, комунальна теплоенергетика та газопостачання, освіта та наука.

Загальна площа житлового фонду в Харківській області на початок 2009 р. нараховувала 62,85 млн кв м, у т. ч. приватного – 57,33 млн кв м. Із загального регіонального житлового фонду міський складає 49,23 млн кв м, а сільський – 13,61 млн кв м.

Технічний стан житлового фонду регіону характеризується високим коефіцієнтом зносу від 40% до 80%. Значна частина житлових будинків знаходиться в стані, незадовільному для подальшого їх використання.

Для водопостачання м. Харкова та інших населених пунктів регіону використовується три незалежні джерела: р. Сіверський Донець з Печенізьким водосховищем, Краснопавлівське водосховище каналу Дніпро-Донбас та артезіанські свердловини.

Підземні прісні води представлені 27 родовищами, з яких на 19 ведеться видобуток води, що використовується для господарсько-питного, виробничо-технічного водопостачання та для забезпечення водою населених пунктів. Балансові запаси прісних підземних вод складають 1036,51 тис куб м / добу.

У Харківській області користуються послугами водопостачання 17 міст, 49 селищ міського типу та 227 сільських населених пунктів, в яких налічується 627 діючих водопроводів і 34 окремі водопровідні мережі.

Система водопостачання регіону є енергоємним господарством. На сьогоднішня питома вага електроенергії в структурі собівартості послуг водопостачання регіону складає в середньому 50,4%, тоді як у розвинених країнах цей показник не перевищує 12%. Кількість аварійних ситуацій на водопровідних мережах щорічно збільшується на 5 – 10%. Підвищення аварійності на об'єктах водопроводу, збільшення питомих і непродуктивних витрат і матеріальних й енергетичних ресурсів, пов'язаних з незадовільним технічним станом споруд та обладнання, негативно впливає на рівень якості послуг з централізованого водопостачання.

Система водовідведення Харківської області і м. Харкова складалася протягом 85 років і на сьогоднішній день є однією з найбільших в Україні. Потужності існуючих очисних споруд на даний час складають 1,1 млн м³/добу, які включають:

Диканівські очисні споруди – 800 тис м³/добу;

Безлюдівські очисні споруди – 340 тис м³/добу.

На балансі підприємств водовідведення регіону знаходиться 1311 км каналізаційних мереж, у тому числі 54 км тунельних колекторів глибокого залягання, 65,4 км напірних трубопроводів. Крім того, експлуатуються 16 каналізаційних насосних станцій різної продуктивності.

За останні роки спостерігається суттєвий знос основних фондів підприємств водовідведення. Сучасний стан системи водовідведення Харківської області свідчить про те, що значна її частина експлуатується в незадовільних умовах, знаходиться в аварійному стані та частково зруйнована.

Централізоване теплопостачання м. Харкова забезпечують такі джерела: ДП «Харківська ТЕЦ-5», ЗАТ «ТЕЦ-3», комунальне підприємство «Харків-

ські теплові мережі» (КП «ХТМ»). До складу КП «ХТМ» входять такі джерела теплопостачання, як ТЕЦ-4, районні опалювальні котельні Московського, Дзержинського та Комінтернівського районів, а також квартальні й місцеві котельні. Сумарна теплова потужність міських джерел теплопостачання складає 5385 Гкал/год.

Теплові мережі м. Харкова зношені більш як на 70%, а знос устаткування котелень міста коливається від 62 до 76%. Велика довжина теплових мереж і їхня зношеність, а також теплові витрати призвели до того, що централізоване теплопостачання стало неефективним.

Теплопостачання Харківської області забезпечується обласним комунальним підприємством теплових мереж, до складу якого входять 18 районних філій (обслуговують 45 міст і селищ області). Теплове навантаження працюючого устаткування складає 2750 Гкал/год.

Суттєвими є втрати теплової енергії по Харківській області, які суттєво різняться по стадіях процесу теплопостачання (рис. 7.3). В основному це пов'язано з довжиною та діаметром теплових мереж.

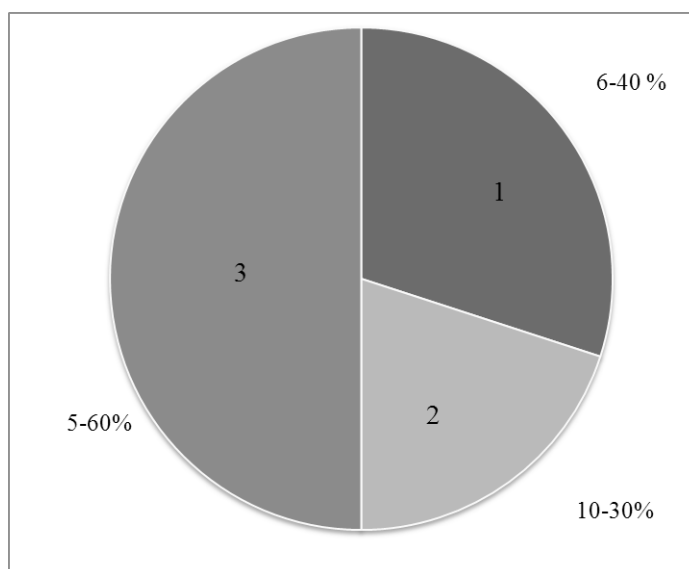


Рис. 7.3. Співвідношення втрат тепла у процесі теплопостачання:

1 – котельні; 2 – у теплових мережах; 3 – у споживачів

Аналіз сучасного стану систем теплопостачання Харківської області та м. Харків свідчить про те, що значна їх частина експлуатується незадовільно, знаходиться в аварійному стані, частково зруйнована та потребує модернізації.

Поставка газу в Харківській області в основному здійснюється по системі магістральних водопроводів з двох регіональних родовищ газу: Шебелинського та Юліївського ГКР. Серед основних постачальників газу в м. Харків є Юліївське ГКР, яке стабільно протягом останніх років подає 2,5 – 2,9 млн м³/добу.

Газопостачання м. Харкова здійснюється ВАТ «Харківміськгаз». На обслуговуванні ВАТ «Харківгаз» знаходиться понад 14 тис. км розподільних трубопроводів, 509 тис. газифікованих квартир, з них на природному газі – 366 тис., на зрідженому газі – 143 тис.

Для газопроводів Харківської області та м. Харкова характерно природне фізичне старіння металу труб й ізоляції. Становище ускладнюється тим, що 90% газопроводів знаходиться в зоні впливу блукаючих струменів.

Таким чином, завданнями, які спрямовані на поліпшення якості житлових послуг і реформування кластера підприємств житлово-комунального господарства Харківської області, є такі:

1.3.1. Створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та ефективної системи надання якісних житлово-комунальних послуг.

1.3.2. Енергозбереження в житлово-комунальному господарстві в циклі теплопостачання з метою зменшення його вартості.

Для вирішення поставлених вище завдань в регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та запропонувати інвестиційні проекти в «Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009 –2014 роки» з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

2. Затвердити та реалізувати регіональну цільову програму реформування та розвитку житлово-комунального господарства в Харківській області до 2016 року.

3. Затвердити та реалізувати регіональну програму модернізації комунальної теплоенергетики Харківської області до 2016 року.

Реалізація наведених вище державних та регіональних цільових програм повинна включати, крім інших, і такі інвестиційні:

1. Регіональний проект «Комфортне та енергозберігаюче житло».

Стратегічна ціль 2. Харківська область – регіон сталого економічного розвитку (інноваційної економіки).

Операційна ціль 2.1. Відновлення кластеру з виробництва й переробки сільськогосподарської продукції та випуску продуктів харчування.

Передумови:

Харчування є однією з основних біологічних функцій життєзабезпечення організму, його росту, збереження здоров'я, високої працездатності всіх вікових груп населення, попередження виникнення та успішного лікування хвороб.

ВООЗ визначає тільки два фактори ризику щодо неінфекційних хвороб – режим харчування та фізичне навантаження.

Сьогодні занепокоєність світової спільноти викликає незадовільний стан харчування в більшості країн на фоні стійкої тенденції зростання населення та його потреб у продуктах харчування. Україна також належить до країн, в яких спостерігається порушення повноцінного харчування, яке зумовлене не тільки недостатнім споживанням харчових речовин, у першу чергу вітамінів, макро- та мікроелементів і повноцінних білків, але й нераціональним їх споживанням. Не є виключенням і Харківська область, в якій спостерігаються суттєві відхилення в харчуванні населення від рекомендованих МОЗ України норм раціонального харчування (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Відповідність фактичного раціону харчування населення Харківської області нормам рекомендованим МОЗ України

Продукти харчування	Річне споживання продуктів харчування на одну особу, кг					
	Норма	Факт		Факт/норма, %		Факт 2008 р. до факту 1999 р., %
		1999 р.	2008 р.	1999 р.	2008 р.	
М'ясо та м'ясопродукти	83,0	50,4	66,0	60,7	79,5	131,0
Молоко та молокопродукти	380,0	230,4	270,0	60,6	71,1	117,2
Яйця, шт.	290,0	300,0	240,0	103,4	82,8	80,0
Риба та рибопродукти	20,0	18,0	26,4	90,0	132,0	146,7
Хлібобулочні продукти	101,0	114,0	99,6	112,9	98,6	87,4
Цукор	38,0	32,4	39,6	85,3	104,2	122,2
Олія	13,0	18,0	19,2	138,5	147,7	106,7
Картопля	124,0	115,2	93,6	92,9	75,5	81,3
Овочі та баштанові	161,0	135,6	109,2	84,2	67,8	80,5
Плоди, ягоди та виноград	90,0	22,8	46,8	25,3	52,0	205,3

Найбільший брак у раціоні харчування населення регіону, який може суттєво впливати на стан здоров'я та працездатність, спостерігається по таких продуктах: плоди та ягоди (48,0%); овочі та баштанові (32,2%); молоко (28,9%); картопля (24,5%); м'ясо (20,5%).

Власне виробництво в Харківській області в 2008 р. спроможне було задовольнити фактичне споживання та нормативну потребу населення: в плодах та ягодах – на 37,2% і 19,4% відповідно; м'ясі та м'ясопродуктах – на 43,2% і 34,3%; молоці та молокопродуктах – на 64,9% і 46,1%. При цьому, експортно-орієнтоване виробництво пшениці перекривало фактичне споживання та нормативну потребу населення Харківської області в хлібобулочних продуктах відповідно в 10,1 та 9,9 раза, а соняшника в олії – у 4,6 та 6,7 раза.

Таким чином, у агропромисловому комплексі Харківської області склалися структурні диспропорції між виробництвом сільськогосподарської продукції та нормативними потребами населення щодо раціонального харчування.

Невідповідність сільськогосподарського виробництва потребам населення в продуктах харчування визначає зростання їх імпорту.

У 2008 р. виробництво м'яса в регіоні відносно 1990 р. скоротилось – в 2,9 раза. Тенденція скорочення виробництва м'яса спостерігається в усіх категоріях господарств Харківської області, але найбільше падіння – у 5,8 раза – припадає на сільськогосподарські підприємства. Головною причиною зниження виробництва м'яса в регіоні була стійка тенденція скорочення поголів'я худоби та птиці в сільських господарствах.

У Харківській області за період 1990 – 2008 рр. обсяги виробництва молока усіма категоріями господарств скоротилися в 2,5 раза.

Головною причиною зниження виробництва молока в регіоні було скорочення за цей період поголів'я корів у 4,1 раза, при зростанні удоїв тільки на 43,1%.

У Харківській області за період 1990 – 2008 рр. обсяги виробництва плодів і ягід зменшилися в 3 рази. Зменшення виробництва плодів та ягід у регіоні було обумовлено скороченням площі плодово-ягідними насадженнями у 2,9 раза. Негативні зміни у виробництві м'яса та молока сільськими господарствами Харківської області, як і України в цілому, є наслідком кардинальних

перетворень суспільно-економічних відносин на селі, які обумовлені перерозподілом площі сільськогосподарських угідь на користь господарств населення і відповідно зниження в загальній величині сільськогосподарського виробництва частки крупнотоварного та збільшення частки дрібнотоварного.

Одним із основних критеріїв розвитку агропромислового комплексу в провідних країнах світу є збалансованість виробничого потенціалу та його структурних елементів. Як правило, у розвинутих країнах світу виробничі потужності з переробки сільськогосподарської продукції та випуску харчових продуктів відповідають або перевищують масштаби сільськогосподарського виробництва.

Такі галузі переробки сільськогосподарської продукції та випуску харчових продуктів регіону, як м'ясна, молочна та плодово-ягідна, не забезпечують потреби населення відповідно до раціональних норм споживання.

Таким чином, завданнями, які спрямовані на відновлення кластера з виробництва й переробки сільськогосподарської продукції та випуску продуктів харчування в Харківській області, є такі:

2.1.1. Збільшення виробництва м'яса, у першу чергу свинини на індустріальній основі та у фермерських господарствах.

2.1.2. Збільшення виробництва молока на індустріальній основі та у фермерських господарствах.

2.1.3. Збільшення виробництва плодів та ягід в господарствах населення із залученням системи кооперації зо їх реалізації.

2.1.4. Збільшення виробництва м'яса та м'ясних продуктів на підприємствах м'ясної промисловості.

2.1.5. Збільшення виробництва молока та молочних продуктів на підприємствах молочної промисловості.

2.1.6. Збільшення виробництва плодово-ягідної продукції на підприємствах харчової промисловості.

Для вирішення поставлених вище завдань в регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму зі збільшення виробництва свинини до 2020 року.

2. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму зі збільшення виробництва молока до 2020 року.

3. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму зі збільшення виробництва плодів та ягід до 2020 року.

4. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму з переробки сільськогосподарської продукції, у першу чергу тваринництва, та випуску продуктів харчування до 2020 року.

Реалізація наведених вище регіональних програм повинна включати, крім інших, і такі інвестиційні проекти:

1. Національний проект «Село майбутнього» (поселення фермерських господарств) з повним циклом виробництва та переробки продукції тваринництва не менш як у двох районах регіону (Ізюмський та Первомайський).

2. Індустріальне виробництво свинини та молока з повним циклом не менше, як у двох районах регіону.

3. Реконструкцію свинарських та молочно-товарних ферм у районах із залученням зовнішніх інвесторів або кредитних ресурсів.

4. Реконструкцію діючих або призупинених підприємств з переробки тваринницької продукції в районах із залученням зовнішніх інвесторів або кредитних ресурсів.

Операційна ціль 2.2. Підвищення енергозабезпечення та енергозбереження в економіці регіону.

Передумови:

Умовою енергетичної безпеки сталого розвитку України та її регіонів є вирішення проблеми енергозабезпечення економіки, яка обумовлена структурною незбалансованістю між виробництвом і споживанням енергоносіїв. Дані структурні диспропорції є сьогодні основною причиною вимушеного імпорту окремих типів енергоносіїв (нафти, нафтопродуктів, природного газу), при наявності значного природного енергетичного потенціалу країни, який спроможний повністю забезпечити її потреби в енергії. Найбільш відчутно ці диспропорції відчуваються на регіональному рівні, завдяки тому, що споживання певних типів енергоносіїв формується під впливом тенденцій загальнонаціонального розвитку, а їх виробництво обмежено можливостями паливно-

енергетичного потенціалу певного регіону. Невідповідність структури виробництва базових типів енергоносіїв у Харківській області та Україні в цілому структурі їх світового виробництва подано на *рис. 7.4*.

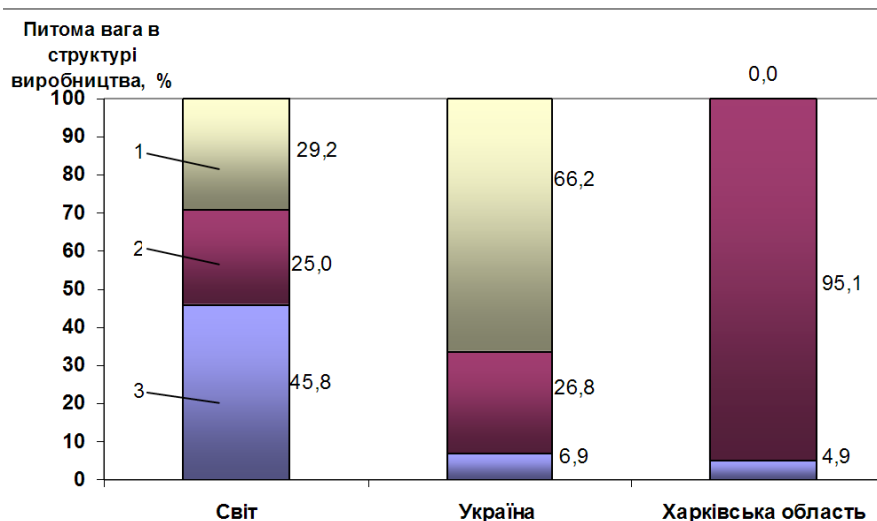


Рис. 7.4. Структура виробництва основних типів енергоносіїв у світі, Україні та Харківській області:

1 – вугілля; 2 – природний газ; 3 – нафта сира

Структурна незбалансованість регіонального виробництва паливно-енергетичних ресурсів характерна для більшості країн світу, що обумовлено територіальною нерівномірністю зосередження родовищ горючих корисних копалин. Регіони, на території яких знаходяться комплексні поклади горючих корисних копалин, спроможних забезпечити виробництво всієї номенклатури первинних енергоносіїв, що відповідає регіональним потребам, як правило, є винятком з норми. До таких виняткових регіонів можна віднести Харківську область, на території якої є поклади майже всіх основних горючих корисних копалин, що мають промислове значення.

На території Харківської області знаходяться 46 родовищ нафти та природного газу, залишкові балансові запаси яких складають відповідно: газу – 315,022 млн куб. м (з урахуванням розчиненого в нафті), видобувної нафти – 6,260 млн т, видобувного газового конденсату – 10,752 млн т. Більшість родовищ освоєна й розроблюється значний час, що поряд з розвиненістю видобувної та транспортної інфраструктур визначає й їх поступове виснаження.

Поклади вугілля в області представлені 6 родовищами кам'яного вугілля та 1 бурого. Промислові запаси кам'яного вугілля (кат. А + В + С) складають

1987,1 млн т, бурого (кат. А + В + С₁) – 390 млн т. Розробка родовищ кам'яного вугілля ускладнена несприятливими гірничо-геологічними умовами. Ново-Дмитрівське родовище бурого вугілля (Барвінківський район) також не розроблюється, хоча підготовлено до промислового освоєння.

Винятковий природний паливно-енергетичний потенціал Харківської області є реальною передумовою вирішення проблеми підвищення енергозабезпечення як регіону, так і країні в цілому. У табл. 7.2 наведено баланс основних типів енергоносіїв у Харківській області.

Таблиця 7.2

Порівняльний аналіз запасів, видобутку та споживання основних типів енергоносіїв у Харківській області

Тип енергоносія	Балансові запаси		Видобуток		Споживання		Надлишок, недостатність, (+,-)	Забезпеченість, років
	тис. т у. п.	Питома вага, %	тис. т у. п.	Питома вага %	тис. т у. п.	Питома вага %	тис. т у. п.	
Нафта	24327	1,2	492	4,8	1248	14,4	-756	19
Природний газ	364795	17,9	9738	95,2	4976	57,6	4762	73
Вугілля	1645155	80,9	0	0	2416	28,0	-2416	681
Усього	2034277	100,0	10230	100	18640	100,0	1590	235

У Харківській області на поточний момент спостерігається перевищення споживання над видобутком нафти та кам'яного вугілля і навпаки – по природному газу. При незмінності тенденцій видобутку, що сформувалися на поточний момент, без урахування можливої зміни запасів нафти в регіоні вистачить на 19 років, природного газу – на 73 роки, а вугілля – на 681 рік.

Динаміка видобутку сирої нафти та газового конденсату в Харківській області за останні 5 років свідчить про сталу тенденцію його скорочення.

Динаміка видобутку природного газу в Харківській області має стійку тенденцію до зростання. Значущість власного видобутку нафтового чи газового енергоносіїв в енергетичному комплексі області неоднакова.

Видобуток нафти й газового конденсату не спроможний задовольнити регіональні потреби, крім того, він скоротився за останні роки майже на 40%. Виробництво первинних енергоносіїв нафтового типу не перевищує 40% загальних потреб області та 43% потреб у вуглеводневій сировині для перетворення в інші види палива та енергії. Дана ситуація є стійкою, тому що спостерігається протягом не менш як 5 років. Загальний дефіцит нафти (включаючи газовий конденсат) власного виробництва в 2004 – 2008 рр. складав від 245 тис. т у 2004 р. до 668 тис. т у 2007 р., або 30 – 66% від їх потреби. У 2008 р. дефіцит нафти власного виробництва склав 454 тис. т, або 57% до її потреби.

Видобуток природного газу, на відміну від видобутку нафти з газовим конденсатом, значно перевищує потреби Харківської області в енергоносіях даного типу. Перевищення виробництва природного газу над його споживанням у 2004 – 2005 рр. складало від 2742 млн куб. м у 2006 р. до 4098 млн куб. м у 2008 р., або 55 – 97%. Величина даного перевищення має тенденцію до збільшення на фоні відносно стабільного споживання даного типу енергоносія в Харківській області й свідчить про зростання задоволення потреб інших регіонів України.

Значні промислові поклади кам'яного та бурого вугілля, що знаходяться в регіоні, не розробляються, незважаючи на значну потребу в цьому типі енергоносія. У Харківській області споживається виключно кам'яне вугілля – як енергетичне, так і коксівне. Споживання вугілля в області має тенденцію до зростання. У 2008 р. було спожито 3261 тис. т кам'яного вугілля, що на 32,3% більше рівня 2004 р. Значна частина базових енергоносіїв у регіоні використовується для перетворення в інші види енергоносіїв й енергії. Частка первинних енергоносіїв, які використовувались для виробництва товарних енергоносіїв і енергії, мала тенденцію до зменшення.

Дане зниження викликано випереджаючим зменшенням споживання природного газу при відносно стабільному споживанні нафти й зростанні споживання кам'яного вугілля. Основними видами товарних вторинних енергоносіїв і енергії, що виробляються в Харківській області, є: моторні палива, кокс, електроенергія, теплоенергія. Виробником моторних палив у Харківській області є Шебелінський газопереробний завод дочірньої компанії «Укргазвидо-

бування» НАК «Нафтогаз України», який випускає всю номенклатуру моторних палив та інші світлі й темні нафтопродукти. Шебелінським ГПЗ у 2008 р. було перероблено 787,59 тис. т вуглеводневої сировини, вироблено 669,9 тис. т (987,3 тис. т у. п.) моторних палив, у т. ч. 457,4 тис. т (681,5 тис. т у. п.) бензину моторного та 212,5 тис. т (305,8 тис. т у. п.) газойлів (дизельного палива). Виробництво Шебелінського ГПЗ спроможне повністю задовольнити регіональні потреби, однак більша частина продукції цього підприємства реалізується за межами Харківської області, що визначає дефіцит моторного палива в регіоні, який компенсується за рахунок його імпорту та закупівель у інших українських виробників. Найбільший приріст споживання серед моторних палив спостерігався по бензину. Виробником коксу (ливарного) в Харківській області є АОЗТ «Харківський коксовий завод». Виробництво коксу в 2004 – 2008 рр. суттєво перевищувало обласні потреби. Виробництво електричної та теплової енергії в Харківській області забезпечують одна ТЕС, чотири ТЕЦ та одна ГЕС. Виробництво даних видів енергії значно перевищує потреби Харківської області.

У цілому підприємства паливно-енергетичного комплексу Харківської області, що спеціалізуються на виробництві електричної та теплової енергії, спроможні не тільки повністю задовольняти регіональні потреби, а й забезпечити значні поставки до інших регіонів України й за кордон, що і спостерігається на поточний момент. При цьому слід зауважити, що для виробництва електроенергії, в основному, використовується енергетичне вугілля, яке завозиться з інших регіонів країни.

В умовах глобальної тенденції зростання енергоспоживання все більша увага приділяється видобуванню енергоносіїв з нетрадиційних джерел і використанню об'єктів альтернативної енергетики. До перших, як правило, відносять поклади нетрадиційного природного газу (метан вугільних покладів, сланцевий газ, газогідрати та ін.), яких не виявлено на території регіону, а до других – об'єкти альтернативної енергетики, економічно прийнятний потенціал яких, згідно з оцінкою, наданою спеціалістами, не може розглядатись як адекватний постачальник альтернативних джерел традиційних енергоресурсів, тому що їх запаси не перевищують 1% від споживання базових енергоносіїв у регіоні (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

**Економічно-прийнятний потенціал виробництва енергії об'єктами
альтернативної енергетики в Харківській області**

Джерело альтернативної енергії	Потенціал виробництва енергії об'єктами альтернативної енергетики			
	електроенергія ман. кВт*ч/рік	теплоенергія ман. кВт*ч/рік	Разом	
			ман. кВт*ч/рік	тис. т.у.п./рік
Енергія сонця		0,026	0,026	
Енергія вітру	0,03		0,03	3,685
Енергія малих річок	0,14		0,14	17,199
Геотермальна енергія		0,001	0,001	0,122
Енергія біомаси	0,1	0,059	0,159	19,533
Некондиційні газові за- паси	0,16	0,02	0,18	22,113
Тепло навколишнього довкілля		0,07	0,07	8,599
Інші АДЕ	0,02	0,011	0,031	3,808
Разом:	0,45	0,187	0,637	75,061

Таким чином, слід констатувати, що при загальній достатності природного паливно-енергетичного потенціалу області для її енергетичного забезпечення, структурні диспропорції в регіональному енергетичному видобутку та споживанні визначають низьку енергетичну автономію та високу залежність області від міжрегіональних поставок й імпорту критичних видів енергоносіїв: кам'яного вугілля, газового конденсату та сирої нафти, моторних палив.

В останні роки як в Україні в цілому, так і в Харківській області спостерігається стійка тенденція зниження енергоємності суспільного виробництва, однак її рівень ще залишається вищим у 3-4 рази, ніж у розвинених країнах світу. При цьому зниження енергоємності економіки пов'язане в першу чергу не з впровадженням енергозберігаючих технологій та заходів, а з фізичним зниженням виробництва в промисловому комплексі.

Висока енергоємність ВВП значною мірою визначає низьку конкурентоспроможність української продукції як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Тому вирішення проблеми зниження енерговитрат у цих сферах соціально-економічної діяльності країни та її регіонів є однією з національних стратегічних задач.

Основний потенціал енергозбереження в Харківській області зосереджується в промисловості та побутовій сфері (рис. 7.5).

Таким чином, завданнями, які спрямовані на підвищення енергозабезпечення та енергозбереження в економіці Харківської області є такі:

4.2.1. Зниження енергоємності ВРП.

4.2.2. Проведення структурних змін у виробництві та споживанні енергетичних ресурсів в напрямки більш широкого використання вугілля.

Для вирішення поставлених вище завдань необхідно в регіоні реалізувати наступні заходи:

1. Розробити та запропонувати інвестиційні проекти в Державну цільову економічну програму енергоефективності на 2010 – 2015 рр. з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

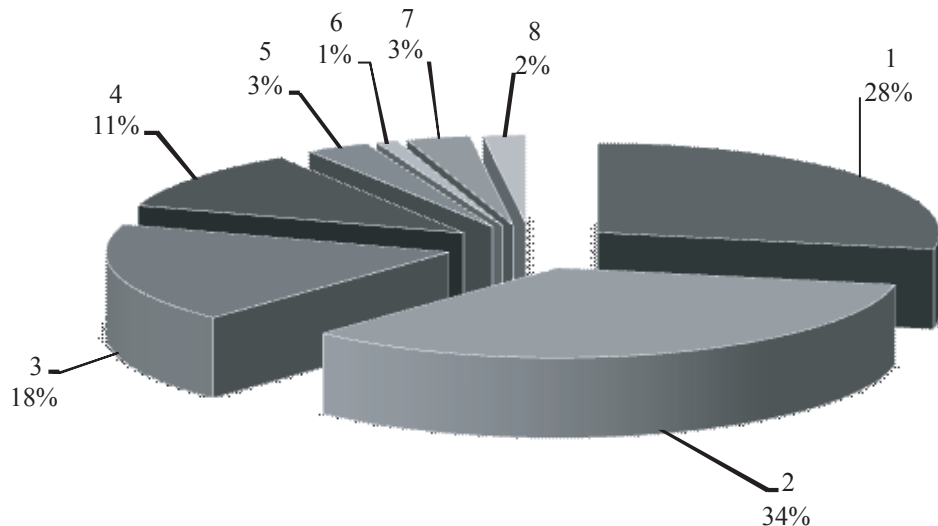


Рис. 7.5. Структура споживання електроенергії в Харківській області в 2008 році за групами споживачів:

1 – промислові споживачі 750 кВА і вище; 2 – промислові споживачі до 750 кВА; 3 – непромислові споживачі; 4 – населення; 5 – населені пункти; 6 – міський транспорт; 7 – залізничний транспорт; 8 – сільськогосподарські споживачі

2. Продовжувати реалізацію програми підвищення енергоефективності та зменшення споживання ресурсів по Харківській області на 2010 – 2014 роки.

Реалізація наведених вище державних і регіональних програм буде включати, крім інших, і такі інвестиційні проекти:

1. Національний проект «Альтернативне паливо» – створення в регіоні промислового комплексу з виробництва синтетичних рідких палив й інших нафтопродуктів.

Операційна ціль 2.3. Розвиток провідних промислових інноваційних кластерів в регіоні.

Передумови:

У Харківській області доля машинобудування в загальному обсязі промислового виробництва в 2008 році склала 15,6% при пороговому значенні економічної безпеки – не менше 25%. У той же час питома вага підприємств, які впроваджують інновації, у загальній чисельності промислових підприємств становила 11,5% при пороговому значенні не менше 50%, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції становила 7,4% при пороговому значенні – не менше 15%.

Із регіону експорт продукції промисловості сировинної та низького ступеню переробки в 2008 р. склав 51,1% при пороговому значенні економічної безпеки – не більше 40%.

В Харківській області кількість фахівців, які виконують науково-технологічні роботи на 1 тис. жителів – 5,6 осіб – також не відповідає пороговому значенню – не менше 9. Разом з тим і коефіцієнт винахідницької активності наявних фахівців – 369 одержаних охоронних документів на 1 млн осіб – знаходиться нижче порогового значення, яке має бути не менше 400.

Одним із ефективних засобів покращання ситуації в Харківській області з інноваційною діяльністю у промисловому секторі є розвиток промислових інноваційних кластерів.

Згідно з методичним підходом, який наведено в розділі 2, у Харківській області ідентифіковано п'ять основних промислових інноваційних кластерів (табл. 7.4).

Таблиця 7.4

Перелік і характеристика основних промислових інноваційних кластерів, які підлягають подальшому розвитку в Харківській області

Кластер	Модель розвитку	Масштабність	Спрямованість за ринками збуту	Модель побудови та функціонування
1	2	3	4	5
Енергетичного машинобудування	Підтримуючого	Національний	На зовнішній та внутрішній ринки	Японська

Закінчення табл. 7.4

1	2	3	4	5
Фармацевтичної промисловості	Наздогоняючого	Регіональний	На внутрішній ринок	Індійсько-Китайська
Авіаційної промисловості	Підтримуючого	Національний	На зовнішній та внутрішній ринки	Японська
Нано- та біотехнологій	Випереджаючого	Національний	На зовнішній та внутрішній ринки	Італійська
Скляної та оптичної промисловості	Наздогоняючого	Національний	На внутрішній ринок	Індійсько-китайська

Наведені вище кластери різняться за моделлю розвитку, відмінні ознаки якої наведено у розділі 2. Так, до випереджаючого розвитку віднесено кластер нано- та біотехнологій. До підтримуючого розвитку: енергетичного машинобудування; авіаційної промисловості. До наздоганяючого розвитку відносяться кластери: фармацевтичної і скляної та оптичної промисловості.

За масштабністю основні промислові інноваційні кластери Харківської області належать до національних, за винятком фармацевтичного, який є регіональним.

За ринками збуту промислові інноваційні кластери регіону розподілилися таким чином: на внутрішній ринок (фармацевтичної і скляної та оптичної промисловості) та зовнішній і внутрішній ринки (енергетичного машинобудування; авіаційної промисловості; нано- та біотехнологій).

За моделлю побудови та функціонування основні промислово інноваційні кластери Харківської області поділяються таким чином: японська (енергетичного машинобудування; авіаційної промисловості); італійська (нано- та біотехнологій); індійсько-китайська (фармацевтичний і скляної та оптичної промисловості).

Таким чином, завданнями, які спрямовані на подальший розвиток промислових інноваційних кластерів в Харківській області, є такі:

- 2.3.1. Підвищення інноваційної активності підприємств.
- 2.3.2. Збільшення реалізації інноваційної продукції.
- 2.3.3. Збільшення експорту продукції високого ступеня переробки.

2.3.4. Стимулювання винахідницької активності.

2.3.5. Збільшення чисельності спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи.

Для вирішення поставлених вище завдань в регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Ініціювати розробку, затвердження та фінансування Державної програми розвитку машинобудування до 2016 р.

2. Ініціювати розробку, затвердження та фінансування Державної цільової програми розвитку авіабудування в Україні на період до 2016 р.

3. Ініціювати розробку, затвердження та фінансування Державної цільової програми розвитку енергетичного машинобудування в Україні на період до 2016 р.

4. Ініціювати розробку, затвердження та фінансування Державної цільової програми розвитку фармацевтичної промисловості в Україні на період до 2016 р.

5. Ініціювати розробку, затвердження та фінансування Державної цільової програми розвитку нано- та біотехнологій в Україні на період до 2016 р.

Реалізація наведених вище програм і заходів передбачає впровадження, крім інших, таких інвестиційних проектів:

1. Національний проект «Українсько-російський інноваційний центр».

Операційна ціль 2.4. Розвиток транскордонного українсько-російського співробітництва в рамках єврорегіону «Слобожанщина».

Передумови:

Транскордонне співробітництво відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку суміжних територій сусідніх держав.

У 2003 р. було підписано угоду про створення єврорегіону «Слобожанщина» між Харківською та Белгородською областями.

Функціонування єврорегіону «Слобожанщина» здійснюється за такими напрямками:

- всебічний економічний розвиток;
- регіональне й локальне територіальне планування;
- комунікації, транспорт і зв'язок;

- наука, нові технології та освіта;
- охорона здоров'я, спорт і туризм;
- поліпшення стану довкілля;
- ліквідація надзвичайних ситуацій, стихійного лиха та їх наслідків;
- сприяння розширенню контактів між мешканцями прикордонних територій, розвитку співпраці між установами й організаціями, а також суб'єктами господарської діяльності;
- полегшення процесу перетину кордону для людей та вантажів шляхом спрощення кордонних формальностей й сприяння відкриттю нових пунктів пропуску;
- сприяння якості життя населення шляхом зростання зайнятості;
- сприяння розвитку регіональної економіки шляхом поліпшення інфраструктури прикордонних районів.

Організаційна структура євро регіону «Слобожанщина» має такий вигляд (рис. 7.6):

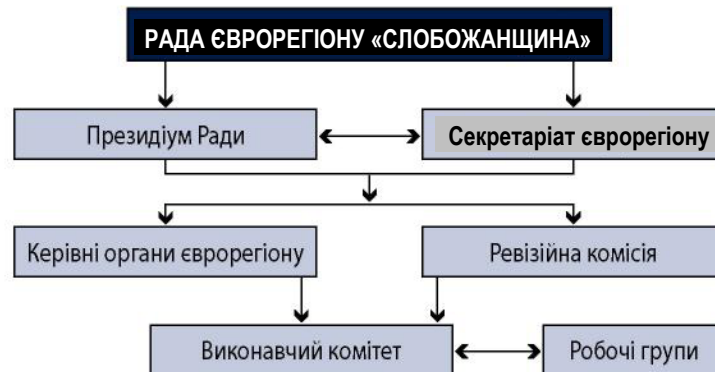


Рис. 7.6. Схема організаційної структури євро регіону «Слобожанщина»

Завданнями, які спрямовані на розвиток транскордонного українсько-російського співробітництва в рамках євро регіону «Слобожанщина», є такі:

2.4.1. Вирівнювання зовнішньоторговельного сальдо з Росією.

2.4.2. Збільшення виробництва машинобудівної продукції на експорт в Росію.

Для вирішення поставлених вище завдань у регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та реалізувати спільну стратегію транскордонного розвитку Харківської та Белгородської областей до 2020 р.

2. Розробити та реалізувати спільну програму розбудови інноваційної інфраструктури, яка включатиме такі інститути: СРІД, технопарки, наукові парки та інше.

Реалізація наведених вище програм і заходів передбачає, крім інших, впровадження таких інвестиційних проектів:

1. Національний проект «Брама Україна – Росія».

Операційна ціль 2.5. Комплексний розвиток інфраструктури регіону та проведення Євро-2012.

Передумови:

Інфраструктура є складною системою комунікацій, об'єктів, споруджень, а також організацій та установ, що забезпечують життєдіяльність регіону.

Інфраструктура може стимулювати та стабілізувати територіальну та галузеву структуру господарства, прискорювати або сповільнювати процеси суспільного виробництва, поліпшувати умови життя населення.

Експертами Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у співпраці з фахівцями фонду «Ефективне управління» було проведено розрахунок індексу конкурентоспроможності регіонів України в 2009 – 2010 рр. Згідно з інфраструктурною складовою цієї оцінки Харківська область серед 20-ти регіонів України зайняла 9-е місце (рис. 7.7).

Згідно з аналізом Харківська область найбільше відставала від інших регіонів України за такими напрямками стану інфраструктури: якість загальної інфраструктури, якість доріг та якість інфраструктури повітряних перевезень. (табл. 7.5).

Рішенням ФІФА м. Харків було визначено одним із міст-претендентів на проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу.

Згідно з вимогами ФІФА в Україні в цілому та в містах-претендентах передбачені такі обов'язкові зміни в інфраструктурі:

– будівництво нових і реконструкція діючих стадіонів для проведення в Україні матчів фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу;

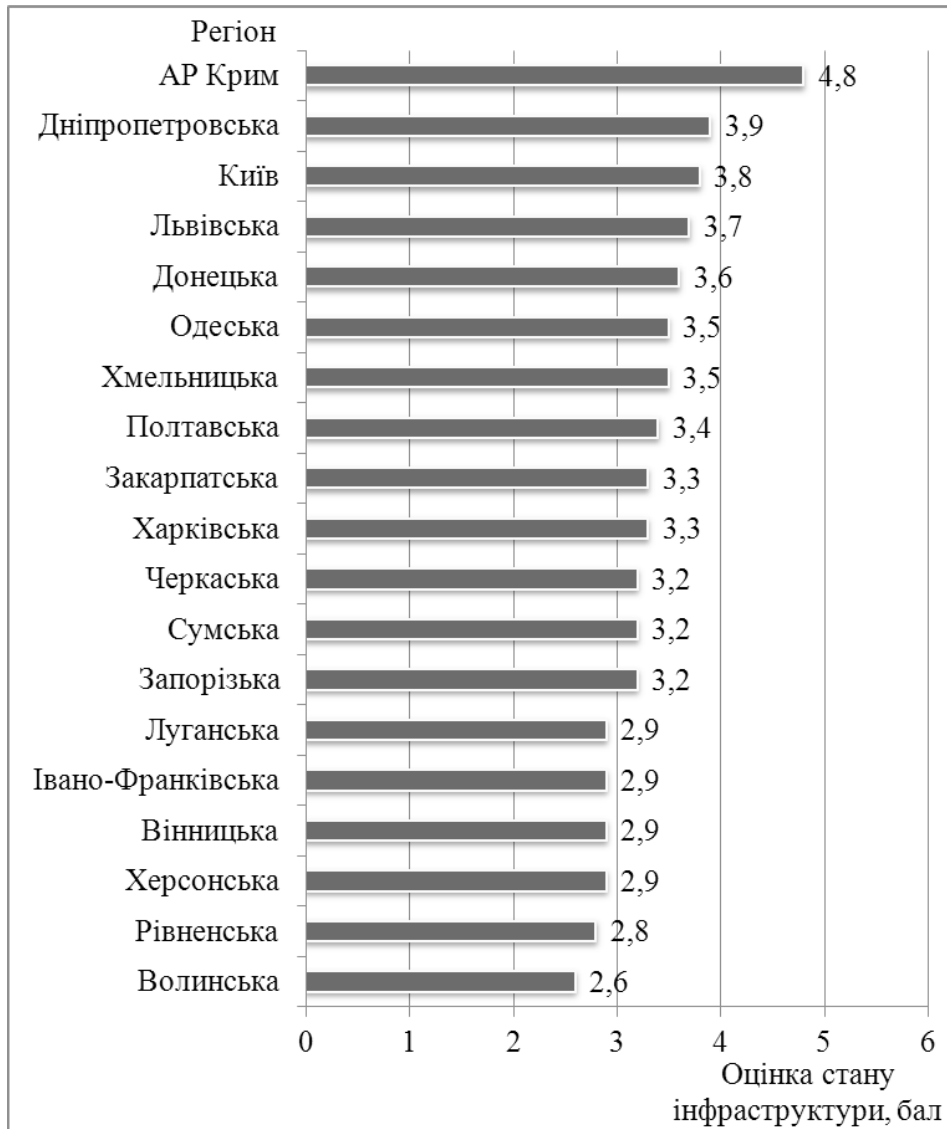


Рис. 7.7. Діаграма розподілу регіонів України за інфраструктурною складовою індексу глобальної конкурентоспроможності в 2009 – 2010 рр.

Таблиця 7.5

Окремі показники оцінки інфраструктурної складової індексу глобальної конкурентоспроможності Харківської області в 2009 – 2010 рр.

Показник	Ранг (серед 20 регіонів)	Бал	Середній бал по регіонам	Кращий регіон
Інфраструктура	9	3,3	3,3	4,8 АР Крим
Якість загальної інфраструктури	12	3,2	3,4	4,9 АР Крим
Якість доріг	15	1,9	2,4	4,9 АР Крим
Якість залізничної інфраструктури	2	5,8	4,7	6,1 АР Крим
Якість інфраструктури повітряних перевезень	9	3,2	3,0	5,7 АР Крим
Якість забезпечення електроенергією	7	4,4	4,3	5,3 АР Крим
Кількість телефонних ліній (на 100 осіб. населення)	5	30	26,0	55,7 Київ

- будівництво нових, реконструкція та до оснащення діючих тренувальних баз для забезпечення тренувань команд-учасниць чемпіонату;
- проектування, будівництво, реконструкція та ремонт аеропортів;
- будівництво, реконструкція та ремонт залізниць;
- будівництво, реконструкція, капітальний і поточний ремонт за європейськими стандартами автомобільних доріг загального користування (між-міське сполучення);
- створення сучасних систем для забезпечення надання послуг громадського транспорту Києва, Донецька, Львова, Харкова та здійснення контролю за безпекою на дорогах, що ведуть до стадіонів;
- будівництво, реконструкція та переоснащення готелів, гуртожитків і прилеглих до них територій у Києві, Донецьку, Львові, Харкові;
- забезпечення надання необхідних медичних послуг належної якості та максимальної доступності;
- будівництво, реконструкція та ремонт ліній електропередачі;
- будівництво, реконструкція та створення у Києві, Донецьку, Львові, Харкові на прилеглих до них територіях і в населених пунктах, розташованих за маршрутами руху учасників чемпіонату і туристів, належної інфраструктури, розроблення спеціальних туристичних маршрутів;
- проведення робіт з реставрації та ремонту будівель театрів, музеїв, цирків, концертних організацій, бібліотек і вищих навчальних закладів, що є пам'ятками культурної спадщини, національних заповідників, парків культури та відпочинку в містах, де проводимуться матчі чемпіонату, а також у містах і селах, розташованих на маршрутах руху учасників чемпіонату та туристів.

Таким чином, завданнями, які спрямовані на комплексний розвиток інфраструктури Харківської області та проведення Євро-2012, є такі:

2.5.1. Підготувати інфраструктуру для проведення Євро-2012 в м. Харків згідно з вимогами ФІФА.

2.5.2. Випереджаючий розвиток дорожньої інфраструктури та повітряних перевезень регіону передбачає такі заходи:

1. Розробити та запропонувати інвестиційні проекти в «Державну програму розвитку міського електротранспорту на 2007 – 2015 рр.» з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

2. Розробити та реалізувати регіональну цільову програму розвитку автомобільних доріг в сільській місцевості на період до 2016 р.

3. Продовжувати реалізацію Державної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу.

4. Продовжувати реалізацію обласної цільової програми підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу.

5. Продовжувати реалізацію обласної програми будівництва та розвитку Харківського метрополітену на 2007 – 2012 рр.

Реалізація наведених вище державних і регіональних цільових програм передбачає, крім інших, впровадження таких інвестиційних проектів:

1. Реконструкція та розбудова міжнародного аеропорту м. Харків.

2. Будівництво 5-зіркового готелю в гольф-клубі «SUPERIOR»

Стратегічна ціль 3. Харківська область – регіон сталого екологічного розвитку (природозберігаючої економіки).

Операційна ціль 3.1. Зменшення накопичення відходів за рахунок їх комплексної утилізації та переробки.

Передумови:

Вирішення проблеми знешкодження й утилізації відходів у регіоні є однією з центральних в забезпеченні охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів. Відходи забруднюють ґрунт, води, повітря, займають під звалищами та відвалами значні площі.

В Україні найбільш поширеним способом поводження з побутовими відходами є складування на полігонах поховання.

На сьогоднішній день в Харківській області в наявності 94 санкціонованих полігонів і звалищ, із яких: 8 перевантажено відповідно до норм; 28 – не відповідають нормам екологічної безпеки. Крім того, в регіоні є 704 несанкціоновані полігони та звалища (табл. 7.6).

У Харківській області документи, що посвідчують право користування земельними ділянками, мають лише 26 сміттєзвалищ, а позитивний висновок державної комісії отримали 19 з них. У регіоні щорічно утворюється понад 400 тис т твердих побутових відходів, які вивозяться на сміттєзвалища із загальною площею 2,2 тис га.

Таблиця 7.6

Кількість сміттєзвалищ по регіонах України

Регіон	Кількість санкціонованих полігонів та звалищ, од.	З них				Зачинені полігони та звалища, од.	Несанкціоновані полігони та звалища, од.
		перевантажені відповідно до норм		не відповідають нормам екобезпеки			
		од.	% до загальної кількості	од.	% до загальної кількості		
АРК	27	5	18,5	5	18,5	3	195
Вінницький	37	3	8,1	5	13,5	1	312
Волинський	24	5	20,8	14	58,3	1	829
Дніпропетровський	468	13	2,8	303	64,7	22	3504
Донецький	100	16	16,0	25	25,0	7	5005
Житомирський	483	11	2,3	83	17,2	58	84
Закарпатський	166	24	14,5	32	19,3	10	25
Запорізький	92	17	18,5	27	29,3	2	174
Івано-Франківський	27	2	7,4	4	14,8	1	51
Київський	388	9	2,3	34	8,8	0	153
Кіровоградський	24	7	29,2	7	29,2	45	54
Луганський	99	4	4,0	53	53,5	5	1109
Львівський	51	11	21,6	0	0,0	5	0
Миколаївський	28	5	17,9	0	0,0	0	57
Одеський	544	10	1,8	90	16,5	6	696
Полтавський	374	31	8,3	108	28,9	4	630
Рівненський	26	4	15,4	0	0,0	0	486
Сумський	210	5	2,4	21	10,0	12	806
Тернопільський	28	8	28,6	7	25,0	0	1840
Харківський	94	8	8,5	28	29,8	16	704
Херсонський	300	3	1,0	281	93,7	3	86
Хмельницький	36	10	27,8	8	22,2	3	189
Черкаський	22	6	27,3	2	9,1	0	127
Чернівецький	106	3	2,8	1	0,9	5	138
Чернігівський	401	22	5,5	49	12,2	34	565
м. Київ	1	1	100,0	0	0,0	1	0
м. Севастополь	1	0	0,0	0	0,0	0	1442

Завданням, яке спрямоване на зменшення накопичення відходів у Харківській області, є таке:

3.1.1. Зменшення кількості відходів I – III класів небезпеки в регіоні шляхом їх комплексної утилізації та переробки.

Для вирішення поставленого вище завдання в регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та запропонувати інвестиційні проекти в Державну програму поводження з твердими побутовими відходами в Україні з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

2. Продовжувати реалізацію програми розвитку системи поводження з твердими побутовими відходами у м. Харкові на 2004 – 2013 рр.

3. Впроваджувати в містах регіону схеми роздільного збору та сортування твердих побутових відходів.

Реалізація наведених вище заходів передбачає, крім інших, і впровадження таких інвестиційних:

1. Побудова підприємства з комплексної переробки твердих побутових відходів.

Операційна ціль 3.2. Покращання екологічної ситуації.

Передумови:

За даними Харківського обласного центру з гідрометеорології, який проводить спостереження за забрудненням атмосферного повітря в регіоні, індекс забруднення атмосфери за останні роки має тенденцію до зниження. У 2007 р. він становив 5,03 проти 11,26 у 1990 р.

За останні два роки у Харківській області зменшились обсяги викидів від стаціонарних джерел, але зросли від пересувних джерел, в основному, за рахунок автотранспорту. Харківська область знаходиться на 5-му місці серед інших регіонів України за кількістю викидів шкідливих речовин у повітря.

Завданням, яке спрямоване на покращання екологічної ситуації в Харківській області, є таке:

3.2.1. Зниження викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря.

Для вирішення поставленого вище завдання в регіоні необхідно реалізувати такі заходи:

1. Продовжувати реалізацію комплексної програми охорони навколишнього природного середовища Харківської області на 2007 – 2011 р. та на подальшу перспективу до 2020 р.

2. Продовжувати реалізацію обласної програми «Ліси Харківської області на період 2007 – 2015 рр.».

Передумови:

Традиційною проблемою регіону є нестача водних ресурсів та їх забрудненість. Харківська область знаходиться на 17 місці серед інших регіонів України за таким показником, як обсяг забору води із природних водних об'єктів для використання в розрахунку на одну особу та на 9 місці за обсягом споживання свіжої води. За потужністю очисних споруд – на 5 місці, після таких регіонів, як Донецький, Дніпропетровський, м. Київ, та Луганський. При цьому потужність очисних споруд в Харківській області у порівнянні з 1990 р. знизилась більш ніж 20%. За обсягами скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти регіон посідає 17 місце серед інших областей України.

3.2.2. Зниження скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти.

Для вирішення поставленого вище завдання необхідно реалізувати такі заходи:

1. Розробити та запропонувати інвестиційні проекти в Загальнодержавну програму «Питна вода» на 2006 – 2020 рр. з метою їх включення та фінансування з державного бюджету.

2. Продовжити реалізацію програми «Питна вода Харківської області на 2006 – 2020 рр.».

РОЗДІЛ 8

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОВІДНИХ КЛАСТЕРІВ ЕКОНОМІКИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кластерний підхід до формування економіки є одним із найбільш ефективних для підвищення конкурентоспроможності розвитку території.

За галузевою спрямованістю, згідно з методичним підходом, що наведено в розділі 2, у Харківській області ідентифіковано за масштабністю дев'ять основних кластерних структур, які мають потенціал до розвитку: видобуток газу й нафти та їх переробка; виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування; легка промисловість; будівництво та випуск будівельних матеріалів; високотехнологічні виробництва; науково-освітній; охорони здоров'я; житлово-комунального господарства; транспортно-торговельно-логістичний (табл. 8.1).

Таблиця 8.1

Перелік і характеристика провідних кластерів, які підлягають формуванню та розвитку в Харківській області

Кластер	Характеристика кластера			
	Модель розвитку	Масштабність	Спрямованість на ринки збуту	Модель побудови та функціонування
Видобуток газу й нафти та їх переробка	Підтримуючого розвитку	Національний	На внутрішній ринок	Пострадянська
Виробництво й переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування	Випереджаючого розвитку	Регіональний	На зовнішній і внутрішній ринки	Італійська
Легка промисловість	Підтримуючого розвитку	Регіональний	На зовнішній і внутрішній ринки	Італійська
Будівництво та випуск будівельних матеріалів	Підтримуючого розвитку	Регіональний	На внутрішній ринок	Італійська
Високотехнологічні виробництва	Випереджаючого розвитку	Національний	На зовнішній і внутрішній ринки	Японська
Науково-освітній	Випереджаючого розвитку	Національний	На зовнішній і внутрішній ринки	Японська
Охорони здоров'я	Випереджаючого розвитку	Регіональний	На внутрішній ринок	Індійсько-китайська
Житлово-комунального господарства	Наздогоняючого розвитку	Регіональний	На внутрішній ринок	Індійсько-китайська
Транспортно-торговельно-логістичний	Підтримуючого розвитку	Трансграничний	На зовнішній і внутрішній ринки	Італійська

Наведені вище кластери різняться за моделлю розвитку, відмінні ознаки якої наведено в розділі 2. Так, до випереджаючого розвитку віднесено такі кластери: виробництво, переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування; високотехнологічні виробництва; науково-освітній; охорони здоров'я. До підтримуючого розвитку: видобуток газу, нафти та їх переробка; легка промисловість; будівництво та випуск будівельних матеріалів; транспортно-торговельно-логістичний. До наздогоняючого розвитку належить кластер житлово-комунального господарства.

За масштабністю провідні кластери Харківської області поділяються на національні (видобуток газу, нафти та їх переробка; високотехнологічні виробництва; науково-освітній); регіональні (виробництво та переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування; легка промисловість; будівництво та випуск будівельних матеріалів; охорони здоров'я; житлово-комунального господарства); трансграничний (транспортно-торговельно-логістичний).

Провідні кластери Харківської області поділяються і за ринками збуту продукції та послуг: на внутрішній ринок (видобуток газу, нафти та їх переробка; будівництво та випуск будівельних матеріалів; охорони здоров'я; житлово-комунального господарства); на зовнішній і внутрішній ринки (виробництво й переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування; легка промисловість; високотехнологічні виробництва; науково-освітній; транспортно-торговельно-логістичний).

За моделлю побудови та функціонування провідні кластери Харківської області поділяються таким чином: пострадянська (видобуток газу, нафти та їх переробка); італійська (виробництво та переробка сільськогосподарської продукції; легка промисловість; будівництво та випуск будівельних матеріалів; транспортно-торговельно-логістичний); японська (високотехнологічні виробництва; науково-освітній); індійсько-китайська (охорони здоров'я).

Розвиток провідних кластерів регіону потребує розробки та реалізації відповідних проектів різної масштабності (табл. 8.2).

Проекти, які спрямовані на розвиток провідних кластерів Харківської області, за своєю масштабністю повинні відповідати або перевищувати масш-

табність самих кластерів. Тільки у цьому разі можна забезпечити їх ефективний розвиток.

Таблиця 8.2

Національні та регіональні проекти, які забезпечать розвиток провідних кластерів Харківської області

Кластер	Масштабність	Проект	Масштабність
Видобуток газу й нафти та їх переробка	Національний	Альтернативне паливо	Національний
Виробництво й переробка сільськогосподарської продукції та випуск продуктів харчування	Регіональний	Село майбутнього Депресивні території	Національний
Легка промисловість	Регіональний	Місто моди	Регіональний
Будівництво та випуск будівельних матеріалів	Регіональний	Доступне житло	Національний
Високотехнологічні виробництва	Національний	Україно-російський інноваційний центр	Національний
Науково-освітній	Національний		
Охорони здоров'я	Регіональний	Здоров'я регіону	Регіональний
Житлово-комунального господарства	Регіональний	Комфортне та енергозберігаюче житло	Регіональний
Транспортно-торговельно-логістичний	Трансграничний	Брама «Україна – Росія»	Національний

РОЗДІЛ 9

ВНУТРІШНЬОРЕГІОНАЛЬНІ ДИСПРОПОРЦІЇ ТА ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ ТЕРИТОРІЙ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В Харківській області, як і в інших регіонах України, спостерігається тенденція до зростання диференціації соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць (районів та міст обласного підпорядкування), яка створює ряд проблем:

- уповільнення економічного зростання як регіону так і країни, зумовлене необхідністю спрямовувати частину ресурсів на вирівнювання регіонального розвитку;
- зростання соціальної напруги в окремих частинах регіону.

Так, за середньомісячною заробітною платою працівників райони Харківської області різняться в 1,8 рази, а міста обласного підпорядкування – в 1,5 рази. За обсягом виробленої сільськогосподарської продукції на душу населення райони регіону різняться в 18,7 рази, а за обсягом виробленої промислової продукції на душу населення міста обласного підпорядкування – в 436,2 рази. За надходженням податків на одну особу райони Харківської області різняться в 70,1 рази, а міста обласного підпорядкування – в 10,0 разів.

Процес просторового структурування територій у відповідності до рівня їх диференціації описує теорія «центр-периферія». Серед основних моделей територіальної диференціації в рамках цієї теорії виділяють такі (рис. 9.1).

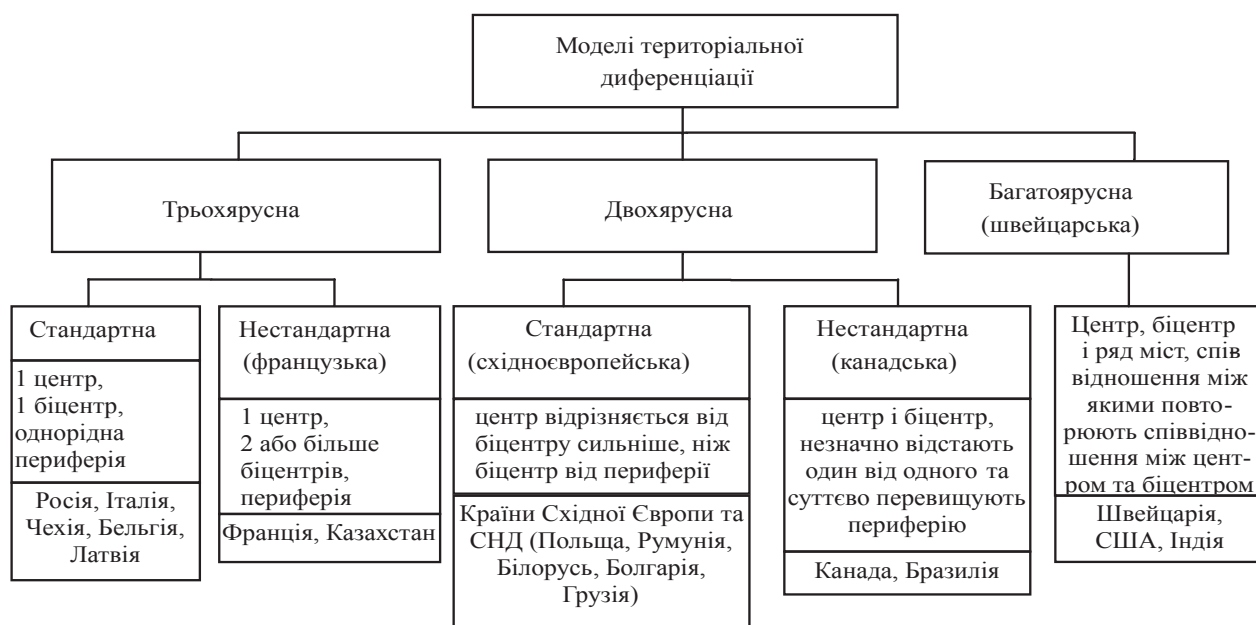


Рис. 9.1. Класифікація моделей розвитку територій за теорією «центр-периферія»

Порівняльна характеристика моделей розвитку територій за теорією «центр-периферія» наведена в табл. 9.1.

Харківська область з точки зору теорії «центр-периферія» має таку структуру (рис. 9.2) і відноситься до двохярусної стандартної (східноєвропейської) моделі.

Для зменшення диференціації районів і міст обласного підпорядкування за соціально-економічним розвитком потрібно в першу чергу створити точки зростання в містах обласного підпорядкування.

**Порівняльна характеристика моделей розвитку територій за теорією
«центр-периферія»**

Модель	Особливості	Приклади
1	2	3
Стандартна трьохярусна модель	Чітке виділення одного центру та одного біцентру, від яких в свою чергу відрізняється більш менш однорідна периферія. Спостерігається в більшості країн й територіальних утворень	Італія (Рим - Мілан) Чехія (Прага - Брно) Бельгія (Брюссель - Антверпен) Латвія (Рига - Даугавпілс)
Нестандартна трьохярусна модель (французька)	Чітке виділення центру та двох або більше претендентів на роль біцентру, які за рівнем розвитку значно відрізняються від периферії	Франція (Париж - Марсель; Ліон)
Стандартна дволярусна модель (східноєвропейська)	Центр відрізняється від біцентру суттєвіше, ніж біцентр від периферії. Потенціал зростання центру, сформований ще за часи планової економіки непропорційно вищий, ніж всіх інших точок території	Польща (Варшава - Лодзь) Румунія (Бухарест - Клуж-Напока) Білорусь (Мінськ - Гомель)
Нестандартна дволярусна модель (канадська)	Виділяються центр та периферія, які незначно відстають за рівнем розвитку один від одного і суттєво перевищують периферію. Характерна для великих за розміром територій	Канада (Монреаль - Торонто) Бразилія (Сан-Паулу - Ріо-де-Жанейро) Росія (Москва - Санкт-Петербург)
Багатоярусна модель (швейцарська)	Виділяються центр, біцентр та ряд міст, співвідношення між якими за чисельністю населення приблизно повторюють співвідношення між центром та біцентром	Швейцарія (Цюрих – Базель – Женева – Берн - Лозанія) США (Нью-Йорк – Чикаго - Лос-Анджелес – Філадельфія - Детройт) Індія (Калькутта – Бомбей – Делі - Мадрас - Хайдарабад)

Згідно з діючим законодавством здійснено оцінку депресивності міст обласного підпорядкування (табл. 9.2).

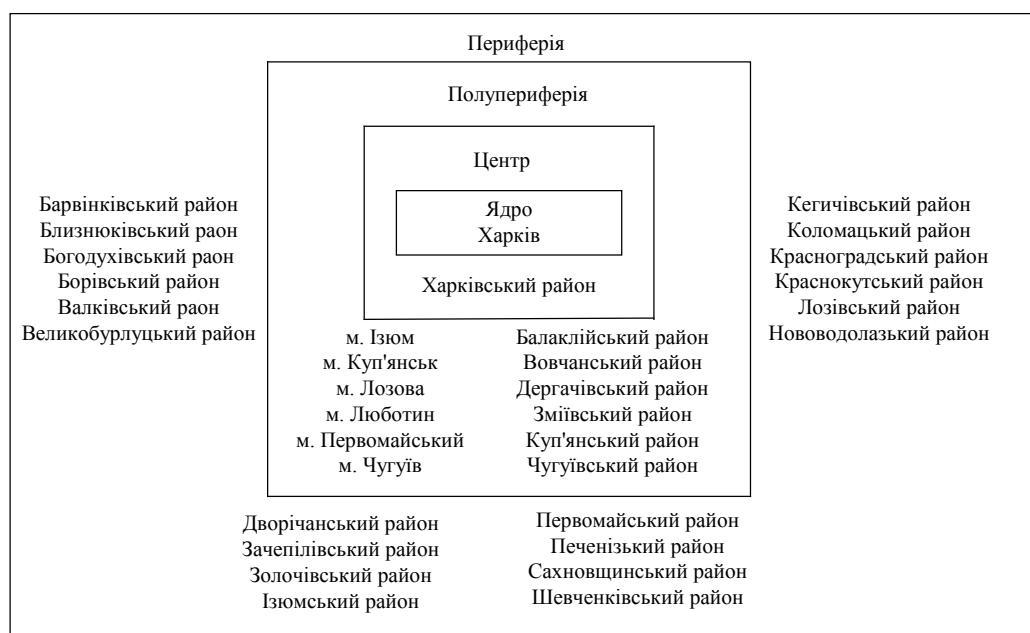


Рис. 9.2. Просторове структурування території Харківської області згідно з теорією «центр-периферія»

Таблиця 9.2

Визначення депресивних міст Харківської області

Міста	Рівень офіційного безробіття (2009 р.)		Ранг	Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн (середнє за три роки)		Ранг	Сума рангів	Місце
	Значення	Відношення до середнього (має бути більше або дорівнювати 1,25)		Значення	Відношення до середнього (має бути менше або дорівнювати 0,75)			
м.Харків	0,83	0,29	7	1660,00	1,17	6	13	7
м.Ізюм	4,4	1,52	2	1158,33	0,82	2	4	2
м.Куп'янськ	2,71	0,94	4	1681,67	1,19	7	11	6
м.Лозова	3,56	1,23	3	1512,67	1,07	4-5	7,5	3
м.Люботин	1,85	0,64	5	1522,00	1,07	4-5	9,5	5
м.Первомайський	5,31	1,84	1	1133,33	0,80	1	2	1
м.Чугуїв	1,57	0,54	6	1247,67	0,88	3	9	4
Середнє	2,89			1416,52				

Таким чином, серед міст обласного підпорядкування до депресивних в першу чергу можна віднести м. Первомайський та м. Ізюм.

У Кабінеті Міністрів України знаходиться на затвердженні Постанова «Про надання статусу депресивних територій містам обласного значення, визначених депресивними у 2010 році». Згідно з Постановою статус депресивних територій передбачається надати таким містам обласного значення: Новий Розділ Львівської області строком на 5 років; Первомайський Харківської області строком на 7 років; Ізюм Харківської області строком на 7 років.

Після визначення міст обласного підпорядкування депресивними територіями у тримісячний термін розробляється програма подолання стану депресивності і затверджується в установленому законодавством порядку.

Структура програми подолання стану депресивності територій повинна мати такий вигляд:

- коротка характеристика регіону (за показниками, що характеризують економічний та соціальний розвиток);
- діагностика причин виникнення проблем в соціально-економічному розвитку регіону; зовнішньоекономічній діяльності; рівня розвитку малого бізнесу; інноваційної та інвестиційної активності; бюджетного забезпечення та банківського кредитування в регіоні;
- заходи з подолання депресивності у вигляді конкретних проєктів, що мають на меті підвищення рівня соціального та економічного розвитку до середнього рівня по країні;
- визначення й затвердження обсягів фінансування (державний, місцевий бюджети, інші кошти);
- передбачений економічний, екологічний та соціальний ефект від реалізації проєктів.

Для посилення синергетичного ефекту програми подолання стану депресивності м. Ізюм та м. Первомайський повинні включати і розвиток суміжних територій, у даному випадку відповідно Ізюмського та Первомайського районів. Таке поєднання міста та району забезпечить сировинною базою переробні підприємства депресивних міст і створить умови для збільшення споживчого попиту на готову продукцію. Для забезпечення реалізації програм з подолання

депресивності м. Ізюм та м. Первомайський необхідно на їх території створити території пріоритетного розвитку, що збільшить надходження необхідних інвестицій.

РОЗДІЛ 10

МОДЕЛЮВАННЯ ТА ВИБІР СЦЕНАРІЮ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2020 РОКУ

Управління сталим розвитком регіону повинно базуватися на обґрунтованому прогнозі майбутнього. Наростаюча нестабільність і невизначеність зовнішнього середовища регіону визначають необхідність розрахунку декількох можливих варіантів сценаріїв його майбутнього.

Інструментом реалізації сценарного підходу до прогнозування можливих сценаріїв розвитку регіону є імітаційне моделювання. Із цілого різноманіття концепцій імітаційного моделювання системна динаміка (моделювання потоків) представляється найбільш адекватною для моделювання сценаріїв сталого розвитку регіону.

Для прогнозування сталого розвитку Харківської області до 2020 р. було змодельовано кілька сценаріїв: базовий; неінноваційний, інноваційний, розвитку малого підприємництва. Кожен із сценаріїв розроблявся у декількох реальних, помірних або оптимістичних варіантах (рис. 10.1).

Аналіз одержаних за допомогою імітаційного моделювання можливих сценаріїв розвитку Харківської області до 2020 р. показав, що перевага повинна бути віддана групі оптимістичних інноваційних сценаріїв (табл. 10.1). Тільки вони дозволять досягти сталого розвитку регіону. Серед цієї групи сценаріїв найбільш привабливим є оптимістичний комбінований, який передбачає пріоритетний розвиток аграрно-переробного комплексу та машинобудування. При цьому розвиток машинобудування дозволяє досягти більших результатів у довгостроковій перспективі, а розвиток сільського господарства та харчової промисловості створює можливості для отримання результатів у найближчий час і формування економічного базису для розвитку в подальшому машинобудування.

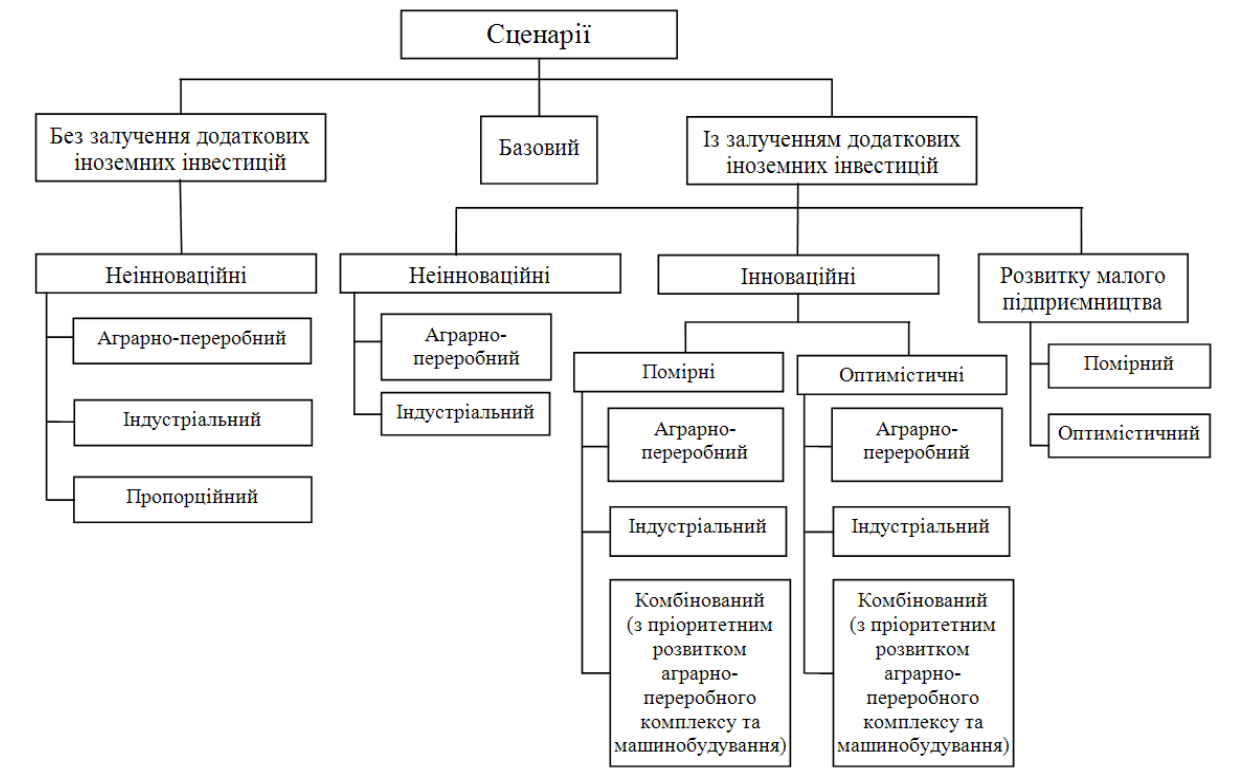


Рис. 10.1. Класифікація сценаріїв розвитку економіки Харківської області

Запровадження інноваційних сценаріїв дозволяє підвищити й рівень науково-технічної складової сталого розвитку регіону завдяки підвищенню обсягів частки інноваційної продукції промисловості.

Наступними сценаріями за своєю результативністю є аграрно-переробні як в оптимістичному інноваційному сценарії, так і в неінноваційному. Завдяки ним досягається помірно поліпшення за усіма складовими сталого розвитку Харківської області. Ці сценарії потребують активізації усіх інвестиційно-інноваційних процесів, як це передбачено оптимістичними сценаріями.

Сценарій підтримки малого підприємництва не забезпечує таких результатів сталого розвитку Харківської області, як попередні сценарії, але він підвищує рівень зайнятості в регіоні.

У табл. 10.2 наведено показники оптимістичного інноваційного комбінованого сценарію сталого розвитку Харківської області до 2020 р.

Результуючі ранги сценаріїв розвитку Харківської області до 2020 р.

Компоненти сталого розвитку / показники	Базовий сценарій	Неінноваційні сценарії					Інноваційні сценарії					
		Аграрно-переробний	Індустріальний	Пропорційний	Аграрно-переробний	Індустріальний	помірні			оптимістичні		
							Аграрно-переробний	Індустріальний	Комбінований	Аграрно-переробний	Індустріальний	Комбінований
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Макроекономічна</i>												
ВРП, тис. грн	12	5	10	9	6	11	3	7	1	3	7	1
ВРП на одну особу, грн	5	5	5	5	5	5	3	11	1	3	11	1
Відношення темпу зростання ВРП до темпу зростання середньої заробітної плати	3	3	3	3	3	3	9	1	11	9	1	11
<i>Фінансова</i>												
Обсяг трансфертів з держбюджету, % до ВРП	12	5	10	9	6	11	3	7	1	3	7	1
<i>Зовнішньоекономічна</i>												
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	1	6	4	2	4	2	4	4	4	9	6	9
<i>Інвестиційна</i>												
Відношення інвестицій в основний капітал до ВРП, %	5	5	5	5	5	5	1	11	3	1	11	3
Питома вага іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %	5	5	5	10	5	5	3	11	1	3	11	1
<i>Науково-технологічна</i>												
Питома вага інноваційної продукції, %	7	7	7	7	7	7	6	3	5	2	3	1
<i>Виробнича</i>												
Питома вага машинобудування в промисловому виробництві, %	5	5	5	5	5	5	11	1	3	11	1	3
<i>Житлова</i>												
Забезпеченість населення житлом, кв. м на одну особу	7	7	7	7	7	7	4	4	4	1	1	1

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО 2020 РОКУ

Закінчення табл. 10.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
<i>Демографічна</i>													
Коефіцієнт природного приросту населення, осіб на 1 тис. наявного населення	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1	1	1
<i>Екологічна</i>													
Викиди шкідливих речовин в атмосферу, т/км ²	3	3	3	3	3	3	9	1	11	9	1	11	
Відходи 1-3 ступеня небезпеки на підприємствах, т/км ²	3	3	3	3	3	3	9	1	11	9	1	11	
Сума рангів	72	63	71	72	63	71	74	68	65	64	62	55	
Результуючий ранг	10	3	8	10	3	8	12	7	6	5	2	1	

Таблиця 10.2

Основні показники оптимістичного інноваційного комбінованого сценарію

Показник	Порогове значення	Рік		Темп зростання, разів	Відношення до порогового значення
		2008 р.	2020 р.		
1	2	3	4	5	6
ВРП, тис. грн		59389000	105538800	1,777	
ВРП на одну особу, грн		20837,711	39707,359	1,906	
Відношення темпу зростання ВРП до темпу зростання середньої заробітної плати	не менше 1	1,738	0,807	0,464	0,807
Відношення інвестицій в основний капітал до ВРП, %	не менше 25	25,891	25,438	0,983	1,018
Питома вага іноземних інвестицій в загальному обсязі інвестицій, %	від 20 до 30	34,392	35,014	1,018	0,857
Питома вага машинобудування в промисловому виробництві, %	не менше 25	14,906	25,965	1,742	1,039
Питома вага інноваційної продукції, %	не менше 15	6,273	16,0	2,551	1,067
Викиди шкідливих речовин в атмосферу, т/км ²	не більше 5	10,158	10,446	1,028	0,479
Відходи 1 – 3 ступеня небезпеки на підприємствах, т/км ²	не більше 1,1	3,805	5,004	1,315	0,220
Обсяг трансфертів з держбюджету, % до ВРП	не більше 3	5,691	19,608	3,445	0,153
Забезпеченість населення житлом, кв. м на одну особу	не менше 30	21,813	29,916	1,371	0,997

Закінчення табл. 10.2

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт природного приросту населення, осіб на 1 тис. наявного населення	не менше 2,8	-5,360	-1,790		-0,639
Коефіцієнт покриття експортом імпорту	не менше 1,0	0,630	0,720	1,140	0,720

Оптимістичний інноваційний комбінований сценарій прийнято як основний бажаний для реалізації в регіоні, тому що він найбільш відповідає умовам сталого розвитку Харківської області на період до 2020 р.

РОЗДІЛ 11

МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

11.1. Державні та регіональні цільові програми й укладання угоди між Кабінетом Міністрів України та регіоном

Державна підтримка сталого розвитку регіону включає в себе: розробку та реалізацію державних і регіональних цільових програм та укладання угоди між Кабінетом Міністрів України та Харківською обласною радою.

Програмно-цільовий метод є ефективним механізмом використання коштів, у першу чергу бюджетних, та посилення відповідальності виконавців за досягнення наперед визначених цілей та конкретних результатів. Цей метод застосовується при складанні та виконанні бюджетів різного рівня через розробку та фінансування державних і регіональних цільових програм.

У табл. Б.1 (Додаток Б) наведено перелік державних цільових програм, які діють у Харківській області і в яких регіону необхідно прийняти активну участь до їх закінчення, а у табл. В.1 (Додаток В) – перелік державних цільових програм, які потрібно ініціювати до розробки, затвердження та фінансування.

Кожна область у свою чергу розробляє та реалізує регіональні цільові програми, які спрямовані на вирішення проблем, що стоять перед нею.

У табл. Г.1 (Додаток Г) наведено перелік регіональних цільових програм, які діють у Харківській області та підлягають завершенню, а у табл. Г.2 (Додаток Г) ті з них, які потребують розробки та реалізації.

Реалізація стратегії сталого розвитку Харківської області та виконання державних та регіональних цільових програм може здійснюватися тільки за умови укладання угоди щодо регіонального розвитку між Кабінетом Міністрів України та Харківською обласною Радою як це передбачено чинним законодавством.

Для ефективної реалізації державних і регіональних цільових програм у регіоні необхідно програмно-цільовий підхід доповнити проектно-орієнтованим, який дозволяє конкретизувати передбачені у програмах заходи, забезпечує ефективне використання коштів та досягнення поставлених кінцевих цілей та результатів.

Концептуальну схему проектно-орієнтованого підходу до реалізації стратегії сталого розвитку регіону наведено на *рис. 11.1*.

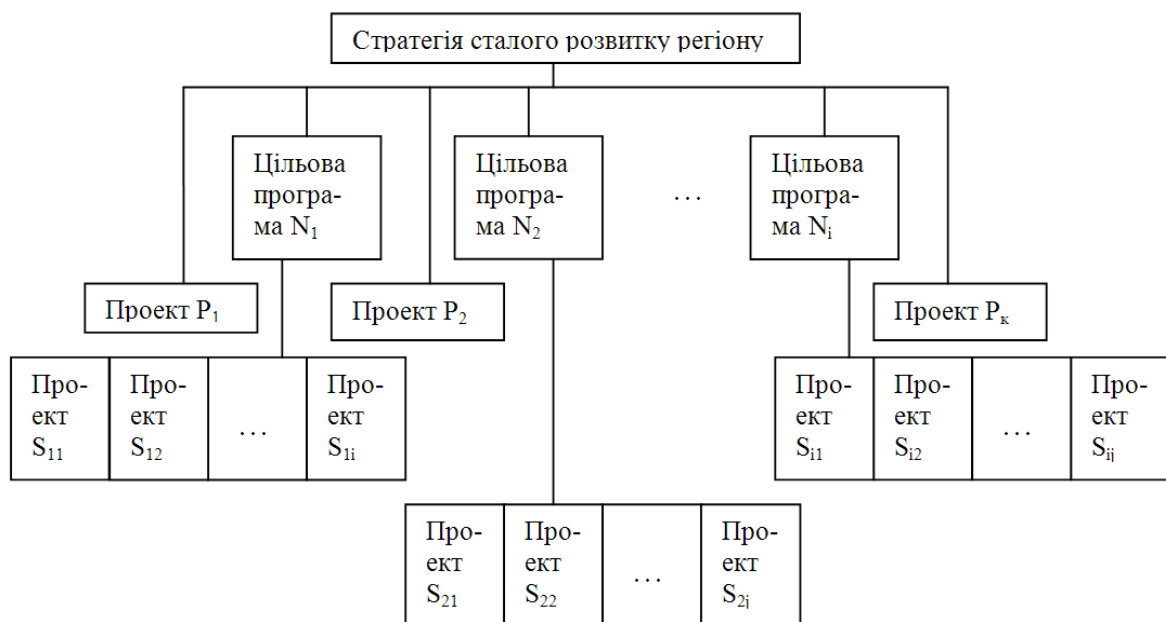


Рис. 11.1. Концептуальна схема проектно-орієнтованого підходу до реалізації стратегії сталого розвитку регіону

Виконання кожної розробленої цільової програми сталого розвитку регіону має здійснюватися шляхом реалізації інвестиційних проектів, які входять

до складу програми. Окрім інвестиційних проектів, що виконуються в рамках кожної цільової програми, в регіоні можуть бути реалізовані спеціальні проекти, які не входять ні до однієї із затверджених цільових програм, та тих, що знаходяться в процесі реалізації (табл. Є.1, Додаток Є).

Реалізацію інвестиційних проектів здійснюють професійні групи фахівців, які визначаються розпорядником бюджетних коштів або інвестором.

11.2. Реформування організаційної структури управління інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні

Ефективність інвестиційно-інноваційної діяльності в Україні та її регіонах багато в чому залежить від організаційної структури управління. Саме органи управління є провідниками, фактичними виконавцями державної політики в інвестиційно-інноваційній діяльності. Від розподілу повноважень між ними та організації ефективної взаємодії залежить дієвість результатів інвестиційно-інноваційної діяльності.

На сьогоднішній день в Україні та її регіонах діє неефективна система державного управління інвестиційно-інноваційною діяльністю.

Однією з причин неефективності зазначеної системи управління є постійне й необґрунтоване її реформування, що призводить до відсутності компетенції у спеціалістів, які займаються цією сферою в державі.

Другою причиною, яка суттєво впливає на неефективність державного управління інвестиційно-інноваційною діяльністю, є розпорошення та дублювання функцій, особливо організаційних, між кількома центральними органами виконавчої влади.

Щегірше стан справ із державним управлінням інвестиційно-інноваційною діяльністю в Україні на регіональному рівні. Фактично в регіонах відсутній орган державної влади, який би проводив узгоджену інвестиційно-інноваційну політику як на рівні держави в цілому, так і конкретного регіону. Представництва або філії центральних органів державної влади зі спеціальним статусом, які відповідають за реалізацію інвестиційно-інноваційної політики в Україні, або відсутні, або не спроможні за своїми функціональними повноваженнями сприяти залученню інвестицій у регіон і впровадженню інновацій.

Система управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в Харківській області повинна мати такий вигляд (рис. 11.2).

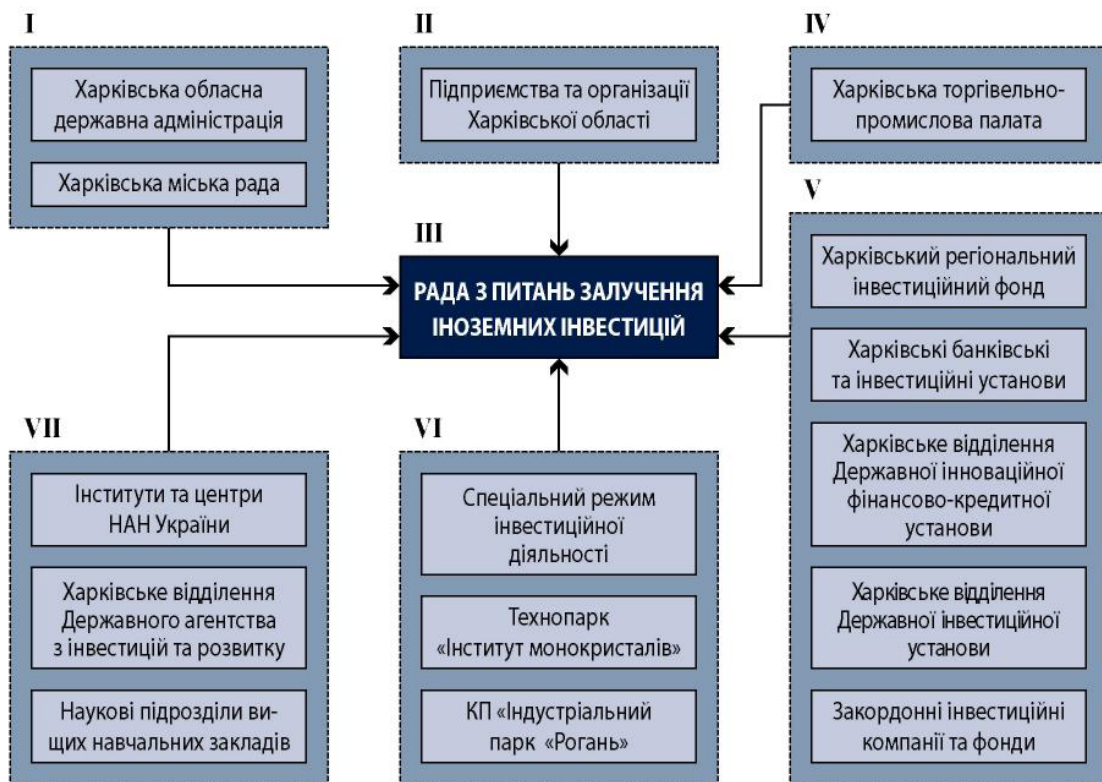


Рис. 11.2. Система управління інвестиційно-інноваційною діяльністю в Харківській області

Впровадження наведеної вище системи управління інвестиційно-інноваційною діяльністю на регіональному рівні з чітким розмежуванням повноважень буде сприяти збільшенню залучення інвестицій та ефективному впровадженню інновацій.

11.3. Інституційне забезпечення активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні

Суттєву роль у забезпеченні інвестиційної привабливості й активізації інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні відіграє інституційне забезпечення, до якого, згідно з чинним законодавством в Україні, у першу чергу належать: спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку; технологічні парки; наукові парки та індустріальні парки.

Згідно з Законом України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова» на території м. Харкова запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності.

За весь період функціонування Радою з питань спеціального режиму інвестиційної діяльності на території м. Харкова затверджено 95 інвестиційних проектів загальною вартістю 485,6 млн дол. США (з них іноземних інвестицій – 93,0 млн дол. США).

У м. Харкові реалізується 20 інвестиційних договорів загальною вартістю 156,4 млн дол. США (на 18 підприємствах).

Найбільше інвестицій в м. Харків через СРІД надійшло з країн ЄС – 76,4 % від загального їх обсягу; Ізраїлю – 10,3 %; Китаю – 9,5 % та інші.

Серед затверджених інвестицій через СРІД основні проекти сконцентровані в галузях машинобудування та харчової промисловості, а серед фактично залучених інвестицій – в машинобудування та хімічну промисловість.

В однобічному порядку урядом України без відшкодування інвесторам збитків і розроблення відповідних компенсаційних механізмів був скасований пільговий режим інвестування в СРІДи.

У разі не відновлення пільгового статусу для підприємств – суб'єктів спеціального режиму інвестиційної діяльності на території м. Харкова прогноуються негативні наслідки: припинення подальшого фінансування інвестиційних проектів; втрати доходу від реалізації продукції в разі припинення діяльності підприємств; втрати бюджету через припинення реалізації інвестиційних проектів.

Таким чином потрібно повернути пільговий режим інвестування в СРІДах, що дозволить поліпшити інвестиційний клімат міста та відновить довіру інвесторів до держави.

СРІД може стати першим етапом на шляху створення українсько-російського технопарку, а у майбутньому і технополісу.

11.4. Розвиток малого підприємництва та покращання бізнес-клімату в регіоні

Малий бізнес відіграє дуже важливу роль у соціально-економічному розвитку як Харківської області, так і України в цілому.

Мале підприємництво є специфічним сектором економіки України, розвиток якого сприяє вирішенню найважливіших завдань сталого розвитку, зокрема формуванню конкурентного середовища, насиченню ринків товарами та послугами, забезпеченню зайнятості населення тощо. Малий бізнес є найбільш масовою, динамічною та гнучкою формою організації підприємств.

Харківська область залежно від кількості малих підприємств на 10 тис. населення (81) у 2008 р. посіла 4-е місце серед регіонів України.

Залежно від частки реалізованої продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізації продукції (робіт, послуг) у 2008 р. Харківська область займала 5-е місце серед регіонів України.

У регіоні більша частка малих підприємств працює в промисловості та секторі операцій з нерухомістю, у сфері здавання в найм та надання послуг користувачам в оптовій та роздрібній торгівлі.

Як свідчать результати опитувань, які були проведені по областях України експертами міжнародної фінансової корпорації (МФК), суттєвими перешкодами на шляху розвитку малого підприємництва в Україні є такі: система оподаткування та процедури отримання дозволів, здійснення перевірок, а також технічне регулювання, сертифікація та стандартизація (рис. 11.3).



Рис. 11.3. Найобтяжливіші для підприємців України регуляторні перешкоди

Таким чином покращання бізнес-клімату у регіоні повинно здійснюватися за такими напрямками:

- реформування системи оподаткування та адміністрування податків;
- реформування дозвільної системи;
- реформування контрольної системи;
- реформування системи технічного регулювання;
- покращання умов ліцензування;
- покращання умов експорту та митного регулювання;
- реформування реєстраційної системи;
- підвищення фінансового забезпечення.

У табл. Ж.1 Додатку Ж наведено основні заходи, які потрібно ініціювати на державному рівні, або реалізувати.

11.5. Співпраця влади та бізнесу на основі державно-приватного партнерства

Одним з напрямів реалізації проектів у рамках як державних, так і регіональних цільових програм може бути державно-приватне партнерство (ДПП).

Механізм співпраці держави та приватного бізнесу вперше був впроваджений наприкінці 70-х років ХХ століття у Великобританії. Найбільш розвиненими європейськими ринками проектів ДПП, окрім Великобританії, є Іспанія, Франція, Італія, Ірландія, Греція та Німеччина.

Перші проекти ДПП в країнах Центральної та Східної Європи з'явилися на початку 90-х років ХХ століття. Найбільш активно вони здійснювались в Угорщині.

В Україні в липні 2010 року був прийнятий Закон «Про державно-приватне партнерство». Цей Закон розроблено з метою визначення загальних засад співпраці між державою України, територіальними громадами та інвестором.

Згідно з Законом розвиток ДПП передбачається в таких галузях економіки:

- пошук, розвідка родовищ корисних копалин та їх видобування;
- виробництво, транспортування й постачання тепла та розподіл і постачання природного газу;

- виробництво, розподіл і постачання електричної енергії;
- будівництво автострад, залізничного полотна, злітно-посадкових смуг аеродромів, портів, тунелів і метрополітенів та інших об'єктів інфраструктури;
- машинобудування;
- охорона здоров'я;
- туризм, рекреація, культура та спорт;
- переробка відходів;
- управління нерухомістю;
- збір, очищення та розподілення води.

ДПП може реалізовуватися у договірній формі без створення або шляхом створення юридичної особи. При реалізації ДПП у договірній формі можуть використовуватися умови договорів, зокрема: концесії, оренди державного майна, лізингу, угоди про розподіл продукції, на управління державним майном, про спільну діяльність; інших, не заборонених законодавством України.

Створення юридичної особи для реалізації ДПП здійснюється відповідно до законодавства України та договору про державно-приватне партнерство. Вибір партнера в рамках ДПП здійснюється на конкурсних засадах.

Прикладом реалізації ДПП може бути співпраця приватного бізнесу з Інститутом загальної та невідкладної хірургії в рамках Регіональної програми допомоги дітям з уродженим пороком серця, Державною установою «Інститутом медичної радіології ім. С. П. Григор'єва Академії медичних наук України» або реконструкція стадіону «Металіст» та міжнародного аеропорту м. Харкова.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

I. Нормативно-правові акти

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року № 964-IV (зі змінами та доповненнями) // www.rada.gov.ua
2. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=1602-14>
3. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=2017-14>
4. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 № 1264-XII / <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-12>
5. Закон України «Про тваринний світ» від 13.12.2001 р. № 2894-III / zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2894-14
6. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 № 591-XIV / zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=591-14
7. Закон України «Про екологічну експертизу» від 09.02.1995 № 46/95-ВР / <http://www.ecolife.org.ua/laws/ua/laws/1995/01.php>
8. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» № 334/94-ВР від 28 грудня 1994 р. // www.rada.gov.ua.
9. Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон» / Відомості Верховної Ради України, №50. – 1992. – С. 1502 – 1509.
10. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 р. № 2404-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
11. Закон України «Про власність» від 22.08.1991 р. // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
12. Закон України «Про приватизацію державного житлового фонду» від 19.06.1992 р. № 2482-XII. Документ 2482-12, остання редакція від 05.04.2005 р.

// База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

13. Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» від 29.09.2001 р. № 2866-III // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

14. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24 червня 2004 р. № 1875-IV // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

15. Закон України «Про загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2004 – 2010 роки» від 24.06.2004 р. № 1869 – IV // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

16. Закон України «Про Загальнодержавну програму реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009 – 2014 роки» від 11.06.2009 № 1511 – VI(1511-17). – (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2009, № 47 – 48, ст. 720) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1869-15&p=1275544570492059>.

17. Закон України «Про транскордонне співробітництво» № 1861-IV від 24.06.2004 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15&n> – Назва з екрану.

18. Закон України «Про відходи». – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=187%2F98-%E2%F0>

19. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». – [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1264-128&p=1282391136023505>.

20. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 р. № 161-IV (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004, № 25, ст. 352). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com/document/fpart76/idx76060.htm>

21. Закон України Про стимулювання розвитку регіонів (із змінами, внесеними згідно із Законом № 3235-IV від 20.12.2005 р.) / Відомості Верховної Ради України, 2009 р., № 51, ст. 756

22. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р. № 1506-VI// www.rada.gov.ua

23. Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 № 803-XII (зі змінами та доповненнями).[Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

24. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності на території міста Харкова» від 11.05.2000 № 1714-III (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

25. Закон України «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV (в редакції від 01.02.2006 р.).[Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

26. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інвестиційної діяльності технологічних парків» (від 12.01.2006 №3333) [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

27. Закон України «Про наукові парки» від 25.06.2009 № 1563-VI) [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

28. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. № 40-IV [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

29. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. № 143-V[Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

30. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності» від 16.01.2003 № 433-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 13, ст. 93) [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

31. Закон України «Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні» від 21.12.2000 р., № 2157-III. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

32. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів» № 1359-XIV від 24.12.1999 / <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1359-14>

33. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету від 26 квітня 2003 р. № 621 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon1.rada.gov.ua>

34. Указ Президента України «Про концепцію державної регіональної політики» № 341/2001 від 25.09.2001 року № 341/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=341%2F2001>

35. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2005 року» від 21.07.2006 року № 1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://Zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi.nreg=100-2006-4.EF>

36. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 р. № 634 «Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003 – 2015 роки» / <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=634-2003-%EF>

37. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 997 «Про утворення Національної ради із сталого розвитку України» / <http://ovu.com.ua/articles/3500-pro-utvorennya-natsionalnoyi-radi-iz-stalogo-rozvi>

38. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції кластеризації економіки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

39. Постанова Кабінету Міністрів від 31.07.1995 р. № 588 «Про порядок і діяльність об'єднань, які створюються співвласниками для управління, утримання й використання майна житлових будинків, що перебуває в загальному користуванні» // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

40. Постанова Кабінету Міністрів від 30.06.1995 р. № 216 «Про концепцію державної житлової політики». // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

41. Постанова Кабінету Міністрів від 29.01.1999 р. № 113 «Про затвердження програми проведення житловокомунальної реформи 1999 – 2001 рр.». // База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

42. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження програми реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2002 – 2005 рр. та на період до 2010 р.» від 14.02.2002 р. № 139 // Міське господарство України.– 2002. – № 1. – С. 24 –37.

43. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2006 року № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006%EF>.

44. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання розвитку транскордонного співробітництва та Єврорегіонів» від 29.04.2002 р. № 587. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg>.

45. Постанова Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності» від 24 вересня 1999 р. № 1756 (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1369 (1369-2003-п) від 27.08.2003 р.). [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

46. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон» від 26.07.2000 № 1175 (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

47. Розпорядження Президента України «Питання створення технопарків та інноваційних структур інших типів» від 23 січня 1996 року № 17/96-рп. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

48. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок створення і функціонування технопарків та інноваційних

структур інших типів» від 22.05.1996 № 549. [Електронний ресурс] / Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

49. Постанова КМУ «Про програму розвитку малого підприємництва в Україні на 1997–1998 роки.» від 29.01.1997 р., № 86. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

50. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 997 «Про утворення Національної ради із сталого розвитку України» / <http://ovu.com.ua/articles/3500-pro-utvorennya-natsionalnoyi-radi-iz-stalogo-rozvi>

51. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р «Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року» / http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR070880.html

52. Методика расчета экономической безопасности Украины, утвержденная приказом Министерства экономики Украины от 02.03.2007 г. № 60 // me.gov.ua

53. Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.yur-info.org.ua/index.php?lang_id=1&menu_id=1805&article_id=274351#

54. . Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України від 29.07.2002 N 224. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1022.322.0>

55. Порядок здійснення моніторингу соціально-економічних показників розвитку регіонів, районів та міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення для визнання територій депресивними [Електронний ресурс] / Постанова КМУ від 2 березня 2010 р. N235. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=235-2010-%EF>

56. Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів [Електронний ресурс] / Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2009 р. № 476. – Режим доступу: <http://www.ovu.com.ua/articles/1279-pro-zaprovadzhennya-otsinkimizhregionalnoyi-ta-vn>

57. Порядок розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання, субвенцій та коштів, що передаються до бюджету вищого рівня) та нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів на 2001 рік. Затверджено Постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання, субвенцій та коштів, що передаються до бюджету вищого рівня) та нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів на 2001 рік» від 29 грудня 2000 р. № 1932. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_62/pg_gdnroe/pg7.htm

58. Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки України. Затверджено Наказом Міністерства економіки України від 18.02.2009 р. за №123 // www.me.gov.ua

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Цілі та індикативні значення часткових показників сталого соціального розвитку Харківської області

Ціль	Показник індикатор	Рівень безпеки, %				Значення показника		
		2008 р. (факт).	2020 р. (прогноз).		порогове	2008 р. (факт)	2020 р. (прогноз)	
			песиміс- тичний	оптиміс- тичний			песиміс- тичне	оптиміс- тичне
Зниження захворюваності населення	Кількість вперше зареєстрованих випадків захворювань на 1000 осіб	7,7	4,1	37,8	не більше 60	779	1463	158,6
Зниження дитячої смертності	Коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до 1 року на 1000 народжених), осіб	21,3	26,1	51,4	не більше 1 – 2	9,4	7,6	3,9
Збільшення розміру пенсій	Відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму, разів	26,1	34,5	56,2	не менше 1,5 – 2	0,5	0,7	1,2
Збільшення природного приросту населення	Коефіцієнт природного приросту населення (осіб на 1000 наявного населення), осіб	30,4	41,2	60,9	не менше 2,8	-6,4	-4,0	-1,8
Покращення раціону харчування населення	Споживання фруктів, ягід, горіхів та винограду (у середньому за рік на особу), кг	52,0	73,6	82,1	не менше 90	46,8	66,2	73,9
	Споживання овочів та баштанних (у середньому за рік на особу), кг	67,8	53,4	97,9	не менше 161	109,2	86,6	157,6
Забезпечення населення житлом	Споживання молока та молочних продуктів (у середньому за рік на особу), кг	71,1	92,7	100	не менше 380	270,0	352,5	386,6
	Забезпеченість населення житлом (у середньому на особу), м ²	74,3	82,7	100	не менше 30	22,3	24,8	29,9
Покращення раціону харчування населення	Споживання картоплі (у середньому за рік на особу), кг	75,5	56,3	100	не менше 124	93,6	69,8	151,7
	Споживання м'яса та м'ясопродуктів (у середньому за рік на особу), кг	79,5	100	100	не менше 83	66,0	83	83
Збільшення оплати праці	Споживання яєць (у середньому за рік на особу), шт.	82,8	66,0	100	не менше 290	240,0	191,4	290
	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	89,4	171,0	179,4	не менше 3	2,7	5,1	5,4
Зменшення частки витрат домогосподарств на харчування	Частка витрат на харчування у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств	93,3	112,5	123,4	не більше 50	53,6	44,4	40,5

Таблиця А.2
Цілі сталого економічного розвитку Харківської області до 2020 р. та індикативні значення часткових показників, які їх характеризують

Ціль	Частковий показник	Рівень безпеки, %			Значення часткового показника		
		2008 р (факт)	2020 р. (прогноз)		порогове	2020 р. (прогноз)	
			песимістичний	оптимістичний		песимістичний	оптимістичний
Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції	Самозабезпечення рибом та рибопродуктами	1,8	1,2	50,0	не менше 1	0,012	0,5
	Самозабезпечення фруктами, ягодами, горіхами та виноградом	37,2	39,0	100,0	не менше 1	0,372	1,0
	Самозабезпечення м'ясом та м'ясопродуктами	43,2	21,9	100,0	не менше 1	0,432	1,0
Підвищення інноваційної активності підприємств	Частка підприємств, що впроваджують інновації в загальній кількості промислових підприємств, %	23,0	16,1	100,0	не менше 50	11,5	50,0
	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %	49,3	25,0	100,0	не менше 15	7,4	15,0
Збільшення інвестицій в основний капітал	Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	42,8	68,0	100,0	не більше 35	81,8	35,0
Збільшення науково-технічного персоналу	Кількість спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, осіб на 1000 жителів	62,3	48,1	100,0	не менше 9	5,6	9,0
Збільшення диференціації торгових країн-партнерів	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	65,7	68,9	100,0	не більше 30	45,7	30,0
Збільшення виробництва сільськогосподарської продукції	Самозабезпечення молоком і молочними продуктами	64,9	42,3	100,0	не менше 1	0,649	1,0
Вирівнювання зовнішньоторгового сальдо	Коефіцієнт покриття експортом імпорту	63,0	48,6	72,0	не менше 1	0,63	0,72
Зниження фінансової залежності регіону	Обсяг трансфертів з держбюджету, % до ВРП	52,8	9,1	15,3	не більше 3	5,7	19,6
Збільшення продукції машинобудування	Частка машинобудування в промисловому виробництві, %	62,6	46,1	100,0	не менше 25	15,6	25,0

Продовження табл. А.2

Ціль	Частковий показник	Рівень безпеки, %				Значення часткового показника		
		2008 р. (факт)	2020 р. (прогноз)		порогове	2020 р. (прогноз)		
			песиміс- тичний	оптиміс- тичний		песиміс- тичний	оптиміс- тичний	
Зменшення частки прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій	Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %	72,1	50,5	71,4	від 20 до 30	41,6	15,1	35,0
Зниження енергоємності ВВП	Енергоємність ВВП, кг ум. пал. / грн	71,9	241,5	100,0	не більше 0,1	0,16	0,0004	0,10
Диференціація паливно-енергетичних ресурсів	Частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні паливно-енергетичних ресурсів, %	58,0	70,5	100,0	не більше 30	51,7	42,5	30,0
Стимулювання винахідницької активності	Коефіцієнт винахідницької активності, кількість отриманих охоронних документів на 1 млн осіб	92,3	276,9	100,0	не менше 400	104,8	400	490
Збільшення експорту продукції високих ступенів переробки	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту (промисловості) у загальному обсязі експорту товарів, %	77,7	57,2	100,0	не більше 40	51,5	76,2	40,0

Таблиця А.3

Цілі сталого екологічного розвитку Харківської області до 2020 р. та індикативні значення часткових показників, які їх характеризують

Ціль	Показник індикатор	Рівень безпеки, %				Значення часткового показника		
		2008 р. (факт)	2020 р. (прогноз)		порогове	2020 р. (прогноз)		
			песиміс- тичний	оптиміс- тичний		песиміс- тичний	оптиміс- тичний	
Зменшення кількості відходів I – III класів небезпеки	Наявність відходів I – III класів небезпеки у сховищах і на території підприємств, т/км ²	33,3	4,5	22,0	1,1	3,3	24,4	5,0
Зниження викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря	Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних і пересувних джерел забруднення, т/км ²	50,4	41,3	47,6	5	9,9	12,1	10,5
Зниження частки забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні	Частка забруднених зворотних вод у загальному водовідведенні, %	86,0	123,2	100,0	4,3	5,0	3,5	4,3

Додаток Б

Таблиця Б.1

Перелік державних цільових програмах, що спрямовані на вирішення проблем сталого розвитку Харківської області й можливо будуть фінансуватися з Державного бюджету України в наступні роки, в яких регіону потрібно взяти активну участь

Проблема регіону	Назва програми	Відповідальні за реалізацію програми	Строк подання
<i>1. Сталий соціальний розвиток</i>			
Високий рівень захворюваності населення	Загальнодержавна програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на 2009 – 2013 рр. (Закон України № 1026-VI від 19.02.2009 р.)	Управління охорони здоров'я	березень 2011 р.
	Загальнодержавна програма імуніпрофілактики та захисту населення від інфекційних хвороб на 2009 – 2015 рр. (Закон України №1658-VI від 21.10.2009 р.)	Управління охорони здоров'я	березень 2011 р.
	Загальнодержавна програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2016 р. (Закон України № 1794-VI від 23.12.2009 р.)	Управління охорони здоров'я	березень 2011 р.
Низький рівень забезпеченості населення житлом	Державна цільова програма «Цукровий діабет» на 2009 – 2013 рр. (Постанова КМУ № 877 від 19.08.2009 р.)	Управління охорони здоров'я	березень 2011 р.
	Державна цільова соціально-економічна програма будівництва (придбання) доступного житла на 2010 – 2017 рр. (Постанова КМУ № 1249 від 11.11.2009 р.)	Управління житлово-комунального господарства	березень 2011 р.
<i>2. Сталий економічний розвиток</i>			
Висока енергоємність економіки.	Державна цільова економічна програма енергоефективності на 2010 – 2015 рр. (Постанова КМУ № 243 від 01.03.2010 р.)	Управління паливно-енергетичного комплексу	березень 2011 р.
Низький рівень диференціації паливно-енергетичних ресурсів			

Продовження табл. Б.1

Проблема регіону	Назва програми	Відповідальні за реалізацію програми	Строк подання
Низька питома вага машинобудування в промисловому виробництві. Високий ступінь зносу основних засобів у промисловості. Низька питома вага високо-технологічної продукції в експорті	Загальнодержавна цільова науково-технічна космічна програма України на 2008 – 2012 рр. (Закон України № 608-VI від 30.09.2008 р.)	Управління промисловості, транспорту та зв'язку	березень 2011 р.
Незабезпеченість регіону власним виробництвом сільськогосподарської продукції	Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року (Постанова КМУ № 1158 від 19.09.2007 р.)	Управління сільського господарства	березень 2011 р.
Високий ступінь зносу міського автотранспорту	Державна програма розвитку міського електротранспорту на 2007 – 2015 роки (Постанова КМУ № 1855 від 29.12.2006 р.)	Управління промисловості, транспорту та зв'язку	березень 2011 р.
Низька якість житлово-комунальних послуг	Загальнодержавна програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства на 2009 – 2014 роки (Закон України № 1869-IV від 24.06.2004 р. та № 1511-VI від 11.06.2009 р.)	Управління житлово-комунального господарства	березень 2011 р.
Низька питома вага малого підприємництва в економіці	Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (Закон України № 2751-III від 21.12.2000 р.)	Головне управління економіки	березень 2011 р.
Низька якість питної води	Загальнодержавна програма «Питна вода України» на 2006 – 2020 рр. (Закон України № 2455-IV від 03.03.2005 р.)	Управління житлово-комунального господарства	березень 2011 р.
Недостатній рівень контролю за екологічним станом	Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 рр. (Закон України № 1989-III від 21.09.2000 р.)	Державне управління охорони навколишнього середовища в Харківській області	березень 2011 р.

Додаток В

Таблиця В.1

Перелік державних цільових програм, які потрібно ініціювати до розробки, затвердження та фінансування з Державного бюджету задля забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку Харківської області до 2020 р.

Проблема регіону	Державна цільова програма	Відповідальні виконавці	Строк виконання
<i>1. Сталий соціальний розвиток</i>			
Від'ємний природний приріст населення	Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації» до 2016 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
Високий рівень захворюваності	Державна програма попередження та лікування серцево-судинних та судинно-мозкових хвороб до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
Низький рівень забезпеченості населення житлом	Загальнодержавна програма розвитку первинної медико-санітарної допомоги на принципах сімейної медицини до 2016 р.	Управління сім'ї та молоді	Березень 2011 р.
<i>2. Сталий економічний розвиток</i>			
	Державна програма розвитку машинобудування до 2016 р.		
Низька питома вага машинобудування у промисловості.	Державна цільова програма розвитку авіабудування в Україні на період до 2016 р.	Управління промисловості, транспорту та зв'язку	Березень 2011 р.
Висока питома вага сировинного та низького ступеню переробки експорту в загальному експорті товарів	Державна цільова програма розвитку енергетичного машинобудування в Україні на період до 2016 р.		
	Державна цільова програма розвитку фармацевтичної промисловості України на період до 2016 р.		

Закінчення табл. В.1

Проблема регіону	Державна цільова програма	Відповідальні виконавці	Строк виконання
Недостатні обсяги реалізації інноваційної продукції. Низький рівень винахідницької активності. Недостатня кількість фахівців, які виконують науково-технічні роботи	Державна цільова програма розвитку нано- та біотехнологій в Україні до 2016 р.	Управління науки та освіти. Управління промисловості, транспорту та зв'язку	Березень 2011 р.
Недостатня забезпеченість населення сільськогосподарською продукцією та продуктами харчування	Державна програма розвитку сільського господарства в Україні до 2016 р. Державна цільова програма розвитку харчової промисловості до 2016 р.	Управління сільськогосподарства	Березень 2011 р.
Низька якість автомобільних доріг	Державна програма розвитку автомобільних доріг до 2016 р.	Управління житлово-комунального господарства	Березень 2011 р.
3. Сталий екологічний розвиток			
Великий обсяг накопичення твердих побутових відходів	Державна цільова програма поводження з твердими побутовими відходами	Управління житлово-комунального господарства	Березень 2011 р.

Додаток Г

Таблиця Г.1

Перелік регіональних цільових програм, які спрямовані на вирішення проблем сталого розвитку Харківської області і фінансування яких доцільно здійснювати з обласного бюджету з 2012 року до їх закінчення

Проблема регіону	Регіональна цільова програма	Відповідальні виконавці	Строк виконання
1	2	3	4
<i>1. Сталий соціальний розвиток</i>			
Високий рівень захворюваності населення	Комплексна програма «Здоров'я Слобожанщини» (Рішення обласної Ради від 03.02.2009 р. № 1105-V)	Управління охорони праці	Протягом року
Низький рівень забезпеченості населення житлом	Комплексна програма забезпечення молоді житлом до 2012 р. (Рішення обласної Ради від 31.01.2006 р.)	Управління сім'ї та молоді	Протягом року
<i>2. Сталий економічний розвиток</i>			
Низький рівень забезпеченості агропромислового комплексу сільськогосподарською технікою	Програма забезпечення агропромислового комплексу області сільськогосподарською технікою виробництва підприємств м. Харкова та області на 2008 – 2015 рр. (Рішення обласної Ради № 604-V від 28.02.2008 р.)	Управління сільськогосподарства	Протягом року
Висока енергоємність економіки	Програма підвищення енергоефективності та зменшення споживання енергоресурсів по Харківській області на 2010 – 2014 рр. (Рішення обласної Ради № 1707-V від 12.06.2010 р.)	Управління паливно-енергетичного комплексу	Протягом року
Недостатній рівень і якості розвитку інфраструктури регіону	Цільова програма підготовки та проведення в Харківській області матчів фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу (Рішення обласної Ради від 28.02.2008 р. № 595-V)	Головне управління економіки	Протягом року

Закінчення табл. Г.1

1	2	3	4
<i>3. Сталій екологічний розвиток</i>			
Незадовільний екологічний стан навколишнього середовища	Програма формування національної екологічної мережі в області на 2002 – 2015 рр. (Рішення обласної Ради від 21.05.2002 р.) Комплексна програма охорони навколишнього природного середовища в Харківській області на 2009 – 2013 рр. та на перспективу до 2020 р. (Рішення XLVII сесії V скликання від 29.10.2009 р. № 1413-V)	Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області	Протягом року
Низький рівень покриття території лісами	Програма «Ліси Харківської області» на період 2003 – 2015 рр. (Рішення обласної Ради від 24.04.2003 р.)	Державне управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області	Протягом року
Низька якість питної води	Програма «Питна вода Харківської області» на 2006 – 2020 рр. (Рішення обласної Ради від 28.03.2006 р.)	Управління житлово-комунального господарства	Протягом року

Таблиця Г.2
Перелік регіональних цільових програм, які потрібно розробити, затвердити та профінансувати в Харківській області, починаючи з 2012 року

Проблема регіону	Регіональні цільові програми	Відповідальні виконавці	Строк виконання
1	2	3	4
<i>1. Сталий соціальний розвиток</i>			
Відємний природний приріст населення	Програма підтримки сім'ї на період до 2015 р.	Управління сім'ї та молоді	Березень 2011 р.
Високий рівень захворюваності населення	Програма розвитку первинної медико-санітарної допомоги на закладах сімейної медицини на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма протидії захворюванню на туберкульоз на період до 2015 року	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
Низький рівень пенсій	Програма забезпечення профілактики ВІА-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІА-інфікованих і хворих на СНІД на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма соціального захисту населення Харківської області на період до 2015 р.	Головне управління пенсійного забезпечення	Березень 2011 р.
Низький рівень заробітної платні	Програма зайнятості населення Харківської області на період до 2015 р.	Головне управління праці та соціального захисту	Березень 2011 р.
<i>2. Сталий економічний розвиток</i>			
Висока енергоемність економіки.	Комплексна програма енергозбереження та енергоефективності на період до 2015 р.	Управління паливно-енергетичного комплексу	Березень 2011 р.
Низький рівень диференціації паливно-енергетичних ресурсів			

Закінчення табл. Г.2

1	2	3	4
Низький рівень забезпеченості м'ясом і молоком	Цільова регіональна програма розвитку свинарства в Харківській області до 2015 р. Цільова регіональна програма розвитку молочного господарства в Харківській області до 2015 р.	Управління сільського господарства	Березень 2011 р.
Низька якість дорожнього покриття	Програма розвитку дорожнього комплексу в Харківській області на період до 2015 р.	Управління житлово-комунального господарства	Березень 2011 р.
Низька якість житлово-комунальних послуг	Програма реформування і розвитку житлово-комунального господарства Харківської області до 2015 р. Регіональна програма модернізації комунальної теплоенергетики Харківської області	Управління житлово-комунального господарства	Березень 2011 р.
Низький рівень інвестування	Регіональна програма розвитку інвестиційної діяльності до 2015 р.	Головне управління економіки	Березень 2011 р.
Низька питома вага малого підприємництва в економіці	Програма сприяння розвитку малого підприємництва в Харківській області на період до 2015 р.	Головне управління економіки	Березень 2011 р.
<i>3. Сталій екологічний розвиток</i>			
Великий обсяг накопичених твердих побутових відходів	Програми поводження з твердими побутовими відходами в Харківській області на період до 2015 р.	Управління житлово-комунального господарства	Березень 2011 р.

Додаток А

Таблиця А.1

Перелік регіональних цільових програм, які потрібно розробити, затвердити та профінансувати в Харківській області, починаючи з 2012 року

Проблема регіону	Регіональні цільові програми	Відповідальні виконавці	Строк виконання
1	2	3	
<i>1. Сталий соціальний розвиток</i>			
Відємний природний приріст населення	Програма підтримки сім'ї на період до 2015 р.	Управління сім'ї та молоді	Березень 2011 р.
	Програма розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма боротьби з онкологічними захворюваннями на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
Високий рівень захворюваності населення	Програма запобігання та лікування серцево-судинних і судинно-мозкових захворювань на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма протидії захворюванню на туберкульоз на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
Низький рівень пенсій	Програма забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції, лікування, догляду та підтримки ВІЛ-інфікованих і хворих на СНІД на період до 2015 р.	Управління охорони здоров'я	Березень 2011 р.
	Програма соціального захисту населення Харківської області на період до 2015 р.	Головне управління пенсійного забезпечення	Березень 2011 р.
Низький рівень заробітної платні	Програма зайнятості населення Харківської області на період до 2015 р.	Головне управління праці та соціального захисту	Березень 2011 р.

Закінчення табл. А.1

1	2	3
<i>2. Сталий економічний розвиток</i>		
Висока енергоемність економіки. Низький рівень диференціації паливно-енергетичних ресурсів	Комплексна програма енергозбереження та енергоефективності на період до 2015 р.	Управління паливно-енергетичного комплексу Березень 2011
Низький рівень забезпеченості м'ясом і молоком	Цільова регіональна програма розвитку свинарства в Харківській області до 2015 р. Цільова регіональна програма розвитку молочного господарства в Харківській області до 2015 р.	Управління сільськогосподарства Березень 2011 р.
Низька якість дорожнього покриття	Програма розвитку дорожнього комплексу в Харківській області на період до 2015 р.	Управління житлово-комунального господарства Березень 2011 р.
Низька якість житлово-комунальних послуг	Програма реформування й розвитку житлово-комунального господарства Харківської області до 2015 р. Регіональна програма модернізації комунальної теплоенергетики Харківської області	Управління житлово-комунального господарства Березень 2011 р.
Низький рівень інвестування	Регіональна програма розвитку інвестиційної діяльності до 2015 р.	Головне управління економіки Березень 2011 р.
Низька питома вага малого підприємництва в економіці	Програма сприяння розвитку малого підприємництва в Харківській області на період до 2015 р.	Головне управління економіки Березень 2011 р.
<i>3. Сталий екологічний розвиток</i>		
Великий обсяг накопичених твердих побутових відходів	Програми поводження з твердими побутовими відходами в Харківській області на період до 2015 р.	Управління житлово-комунального господарства Березень 2011 р.

Додаток Є

Таблиця Є.1

Перелік національних і регіональних проектів, які підлягають розробці та впровадженню в Харківській області до 2020 року

Проект	Масштабність	Відповідає за підготовку	Термін підготовки
Село майбутнього	Національний	Управління економіки. НАЦ ІПР НАН України. Ветеринарна академія.	Березень 2011 р.
Альтернативне паливо	Національний	Управління паливно-енергетичного комплексу. ДП «Гіпрококс». НАЦ ІПР НАН України.	Лютий 2011 р.
Доступне житло	Національний	Управління житлово-комунального господарства. Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури. Харківська національна академія міського господарства	Лютий 2011 р.
Брама «Україна – Росія»	Національний	Головне управління зовнішньоекономічних зв'язків	Березень 2011 р.
Українсько-російський інноваційний центр	Національний	Головне управління зовнішньоекономічних зв'язків	Лютий 2011 р.
Депресивні території	Регіональний	Головне управління економіки. НАЦ ІПР НАН України. Міські та районні адміністрації (м. Ізюм, м. Первомайськ, Ізюмський район, Первомайський район)	Лютий 2011 р.
Комфортне та енергозберігаюче житло	Регіональний	Управління житлово-комунального господарства. Харківська національна академія міського господарства	Лютий 2011 р.
Здоров'я регіону	Регіональний	Управління охорони здоров'я	Лютий 2011 р.
Місто моди	Регіональний	Управління промисловості, транспорту та зв'язку	Березень 2011 р.

Додаток Ж

Таблиця Ж.1

Напрямки покращання бізнес-клімату в Харківській області та заходи з їх реалізації

Напрями покращання бізнес-клімату	Заходи
1	<p>2</p> <p>1. Для стабілізації й упорядкування законодавства, що регулює оподаткування малого й середнього бізнесу, прийняти Податковий кодекс, що передбачав би встановлення чітких і простих процедур адміністрування податків і їхню незмінність. Усі законодавчі акти, які будуть суперечити положенням Податкового кодексу, повинні втратити свою силу. Це запобіжить можливості різного трактування законодавства податковими органами.</p> <p>2. Переглянути пільги на оподаткування підприємств з метою скасування тих, що введені окремими постановами Кабінету Міністрів України, і зберегти тільки ті, що стосуються оподаткування інвестиційних ресурсів.</p> <p>3. Суворо дотримуватися встановленого Законом України «Про систему оподаткування» правила, згідно з яким зміни у законі України стосовно пільг, змін податків, механізмів їх сплати вносяться не пізніше, ніж за 6 місяців до початку нового бюджетного року,</p> <p>і набирають чинності з початку нового бюджетного року. Розширити дію цього правила на галузь податкового обліку та звітності,</p> <p>а також на нормативні акти, котрі не є законами.</p> <p>4. Переглянути розподіл податкових зобов'язань зі сплати внесків обов'язкового державного соціального страхування між підприємствами і найнятими робітниками шляхом створення ефективної системи недержавного страхування, при якій найманим працівникам буде вигідно здійснювати відповідні відрахування. Об'єднати в єдиний соціальний податок збір у Пенсійний фонд</p> <p>і внески на обов'язкове соціальне страхування, що спростить визначення й процедуру сплати податків, що нараховують на фонд заробітної плати. Це дозволить підприємствам скоротити кількість звітності й заощадити робочий час. Особливо виграють від введення єдиного соціального податку мікро- і малі підприємства, які здебільшого мають обмежений ресурс персоналу, що займається питаннями оподаткування.</p> <p>5. Скоротити загальну кількість податків і розширити перелік підприємств, яким дозволяється переходити на спрощену систему оподаткування. Зберегти спрощену систему оподаткування та звітності.</p> <p>6. Уточнити сферу застосування місцевих податків та зборів.</p>
Реформування системи оподаткування та адміністрування податків	

Продовження табл. Ж.1

1	2
<p>Реформування дозвільної системи України</p>	<p>1. Віднести до виключної компетенції Кабінету Міністрів України повноваження на прийняття нормативних актів, які регулюють порядок видачі дозволів. Законодавчо закріпити обов'язкові уніфіковані вимоги до змісту нормативних актів, котрі визначають правові аспекти видачі дозволів.</p> <p>2. Прийняття Закону «Про перелік дозволів» завершить реформування дозвільної системи на законодавчому рівні та доконає дозвільну процедуру, зробивши її більш прозорою та чіткою.</p> <p>3. Шляхом прийняття Закону «Про перелік документів дозвільного характеру» закріпити єдиний для всіх відомств перелік дозвільних документів.</p> <p>4. Необхідна інвентаризація обов'язкових технічних вимог із метою їх скорочення, спрощення та поновлення. Особливо це стосується тих вимог, виконання яких є необхідною умовою для початку роботи підприємства.</p> <p>5. Запровадити можливість використання декларативного принципу більшостю дозвільних органів, переабачити можливість одержання дозволів за декларативним принципом для 80 – 90% усіх підприємств (відповідно до практики країн ЄС);</p> <p>6. Скасувати дозволи інформативного характеру, не пов'язані з суспільною безпекою. Так, через прийняття поправок до відповідних законів необхідно скасувати торговий патент та дозвіл на розміщення об'єктів торгівлі і сфери послуг.</p> <p>Визначити правову природу і порядок взаємостосунків суб'єктів господарювання, уповноважених законодавством на участь у здійсненні дозвільних процедур, із заявниками влади чи/та місцевого самоврядування, котрі залучені до процесу видачі рішень. Посилити відповідальність посадових осіб дозвільних органів та адміністраторів. Створити служби інформування про процедуру, строки та документи, необхідні для отримання дозволу.</p> <p>Розвинути регіональні центри «в одне вікно», визначити єдині підстави для відмови у видачі документів дозвільного характеру, їх анулювання, припинення, переоформлення; порядку їх функціонування.</p> <p>Запровадити ризик-менеджмент у сфері видачі документів дозвільного характеру.</p>
<p>Реформування системи контролю в Україні</p>	<p>1. Прийняти єдиний закон, який встановлює засади та принципи проведення перевірок – Закон України «Про захист прав суб'єктів підприємницької діяльності при здійсненні державного контролю й нагляду у сфері господарської діяльності».</p> <p>2. Законодавчо закріпити уніфіковані вимоги до змісту нормативних актів, які регулюють процедури перевірок.</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2
	<p>3. Повноваження на прийняття нормативних актів, які регулюють процедури перевірок, віднести до компетенції Кабінету Міністрів України.</p> <p>4. Переглянути технічні норми та вимоги органів контролю з метою їх спрощення та усунення застарілих вимог та норм. Норми затвердити постановою Кабінету Міністрів України.</p> <p>5. Запровадити систему проведення перевірок на основі оцінки рівня і видів ризиків для безпеки та здоров'я, пов'язаних з проведенням того чи іншого виду підприємницької діяльності. Завершити впровадження ризик-менеджменту, який має базуватися на класифікації підприємств по групах з метою визначення періодичності проведення перевірок у відповідності:</p> <ul style="list-style-type: none"> - з видами й характером діяльності підприємств; - зі ступенем ризику діяльності підприємств для безпеки життя й здоров'я населення й навколишнього середовища; - з результатами попередніх перевірок. <p>6. Розробити і затвердити єдині процедури проведення та оформлення результатів перевірок, встановлення порядку прийняття рішень за наслідками перевірок. встановлення термінів і порядку оскарження рішень суб'єктів, які перевіряють.</p> <p>7. Чітко встановити права та обов'язки інспекторів під час перевірки та підприємств, які перевіряють. Надати підприємцям більше широких повноважень для захисту своїх прав при проведенні перевірок.</p> <p>8. Обмежити повноваження посадових осіб контролюючих органів, встановлення відповідальності цих організацій за невиконання обов'язків посадовими особами.</p> <p>9. Запровадити в органах контролю, які здійснюють перевірки, контрольні списки запитань, за якими буде проводитись перевірка.</p> <p>10. Розглянути можливість наближення до європейських стандартів і скасувати практику перерахування частини штрафів на рахунки органів контролю. Скасувати планування штрафних надходжень під час бюджетного процесу.</p> <p>11. Переглянути нормативну базу на предмет наявності застарілих, бюрократичних, важко виконуваних і безпідставно дорогих вимог. Органам контролю переглянути та скоротити кількість нормативно-правових актів, усунути норми та вимоги, які дублюються різними відомствами. Розробити критерії контролю результатів, а не засобів їх досягнення. Органам контролю привести свої нормативно-правові акти у відповідність до Закону про державний контроль.</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2
<p>1</p>	<p>12. Скоротити кількість контролюючих органів і переглянути їхні функції для усунення дублювання. Кабінет Міністрів України та Верховна Рада України повинні переглянути повноваження та скороти кількість органів державної влади, наділений правом здійснення контролю у сфері господарської діяльності. Це можна зробити шляхом консолідації контролюючих органів.</p> <p>13. Забезпечити вільний і безоплатний доступ до всіх вимог, дотримання яких перевіряється контролюючими органами.</p> <p>14. Заборонити контролюючим органам використовувати кошти, що надходять у результаті накладення санкцій на підприємство, для фінансування своєї поточної діяльності</p> <p>1. Прискорити розробку й прийняття технічних регламентів для скорочення переліку товарів, що підлягають обов'язковій сертифікації</p> <p>в Україні, з метою приведення цього переліку у відповідність до стандартів ЄС. Забезпечити їх однозначність і прозорість, залучаючи до процесу виробників, ділову та галузеві асоціації.</p> <p>2. Запровадити нові технічні регламенти з підтвердження відповідності необхідних для введення в дію нових законів «Про стандартизацію», «Про акредитацію» та «Про підтвердження відповідності».</p> <p>3. Скасувати вимоги щодо обов'язковості стандартів та зазначення на вітчизняному товарі назви нормативних документів, яким повинна відповідати вітчизняна продукція. Для реалізації цієї рекомендації необхідно внести зміни до Закону України «Про захист прав споживачів».</p> <p>4. Скасувати обов'язкову сертифікацію для товарів з низьким ступенем ризику, для харчової продукції та для всіх видів послуг. Впровадити технічні регламенти, які визначають вимоги до безпечності продукції. Для виконання цієї рекомендації необхідно внести зміни до Наказу Держспоживстандарту № 28 «Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні».</p> <p>5. Запровадити нову систему ринкового нагляду, яка забезпечить контроль за відповідністю готової продукції основним вимогам щодо її безпечності. Нова система повинна замінити існуючу обтяжливу систему тотального контролю діяльності підприємства: від процесу розробки продукту до його виробництва та продажу. Для виконання цієї рекомендації має бути прийнято новий Закон про ринковий нагляд та скасовано Декрет Кабінету Міністрів України «Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення» від 8 квітня 1993 року.</p>

Продовження табл. Ж.1

1	2
	<p>6. Реформувати структуру Держспоживстандарту, розділивши його на декілька незалежних органів. Цей крок необхідний для уникнення конфлікту інтересів, властивого теперішній системі технічного регулювання в Україні, а також для приведення української системи у відповідність із європейською.</p>
<p>Реформування системи ліцензування в Україні</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Привести нормативні акти щодо ліцензійних умов, які досі не узгоджені, відповідно до вимог Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». 2. Скоротити види діяльності, що ліцензуються. 3. Підвищити рівень контролю за дотриманням органами, що видають ліцензії, встановлених процедур ліцензування. 4. Створити доступні інформаційні бази даних, які міститимуть вичерпну інформацію про органи ліцензування, обов'язкові документи для одержання ліцензії, ліцензійні умови, вартість процесу. 5. Конкретизувати критерії змісту й форми документів, що вміщені в спеціальній додатковий встановлений урядом перелік документів для окремих видів ліцензій.
<p>Покращення умов експорту та митного регулювання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Провести гармонізацію митних правил і документів відповідно до міжнародних та європейських стандартів. 2. Встановити чіткі, послідовні та прозорі процедури проходження митного очищення та митних перевірок. Розробити й запровадити плани поетапного спрощення процедур експорту та зменшення кількості необхідних документів. 3. Розмежувати функції регулювання митних процедур між окремими державними органами та позбавити прав регіональні митниці щодо встановлення власних правил. 4. Упорядкувати процедури відшкодування ПДАВ. 5. Визначити одним із пріоритетів у діяльності торгово-економічних місій при посольствах України за кордоном сприяння просуванню експорту підприємств малого й середнього бізнесу. Активізування роботи торгових відділів посольств України за кордоном. Визначення зростання експорту України до окремих країн як основний індикатор успішності такої роботи. 6. Розглянути можливість поширення баз даних про імпортерів для українських експортерів

Закінчення табл. Ж.1

1	2
<p>Реформування реєстраційної системи в Україні</p>	<p>1. Узгодити реєстраційні процедури кожного органу, залученого до процесу реєстрації, а також забезпечити внесення відповідних змін до нормативних документів і внутрішніх інструкцій.</p> <p>2. Забезпечити докладне висвітлення процедур реєстрації в засобах масової інформації та Інтернеті, підготувати й розповсюдити матеріали.</p> <p>3. Проаналізувати та узгодити з чинним законодавством, зокрема, з Цивільним і Господарським кодексами, положень закону про реєстрацію громадських об'єднань, фінансових закладів, профспілок, про ліквідацію підприємств, а також про надання довідок на платній та безоплатній основі, про нотаріальне засвідчення документів та ін.</p>
<p>Підвищення фінансової забезпеченості в Україні</p>	<p>1. Впровадити програмний підхід до розробки механізмів фінансової підтримки розвитку малого підприємництва, що створить реальну основу для оптимізації джерел формування фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва.</p> <p>2. Національному банку України потрібно знайти спосіб підвищення стабільності через вплив на базові поведінкові стимули банківської системи – як, наприклад, поліпшення корпоративного управління банками.</p> <p>3. Розробити та впровадити акти щодо стимулювання банківського сектора у сфері відновлення кредитної, інвестиційної діяльності.</p> <p>4. Спрощення умов отримання кредитів, зниження вимог щодо застави.</p> <p>5. Прийняти нормативні акти, які стимулюватимуть розвиток лізингу, венчурного фінансування, кооперації малих і великих підприємств тощо</p>

